

Nagy István Attila

Két évszázad
határán

NAGY ISTVÁN ATTILA
KÉT ÉVSZÁZAD HATÁRÁN

NYÍREGYHÁZA
2007

A kötet fő támogatója
Tóth Imre nyomdász, Nyírtelek

© Nagy István Attila, 2007

ISBN 978 963 06 1086 5

NAGY ISTVÁN ATTILA
KÉT ÉVSZÁZAD HATÁRÁN

Századvégi időfutás

Gyakran elgondolkodom, hogy miből építkezik a felnőtt? Mire eljut a krisztusi korba, sőt azon túl is megtesz néhány lépést, nagyon gyakran annak a tudásával lesz gazdagabb, hogy kiüresedett benne a világ.

Jó, jó. Tudja jól, a világ egyáltalán nem foglalkozik az ő kesernyés ízűre változott életével, s egyébként is: az élet nem tud önmagáról, csak van. Az egyes ember gyötrődik csupán, ha elveszít valamit, amit elveszítenek, azzal semmi fontos nem történik.

Nem felejtetem: az öreg, ősz hajú ember nagyon erősen érezte, hogy közel van már a halálhoz. Régóta készült erre a pillanatra, nem volt hát benne különösebb szorongás, inkább nyugalom. Lement a gazdag vizű patak partjára, körülötte susogtak a fák, röpködtek a madarak, apró állatok surrantak a bokrok tövében. Leguggolt, nézte a vizet. Leguggolt, két tenyeréből fészket csinált, s teleengedte. Nézte a kristálytisztá vizet, s figyelte, ahogyan lassan kicsurog az ujjai közül. Nem várta meg az utolsó cseppet, szétnyitotta két tenyerét, s a maradék visszafolyt a patakba. Mintha derűssé változott volna az

arca, amikor felállt. Látszott rajta, hogy most már valóban elfogadta természetesnek a természettest: hamarosan meghal. Kiegyenesedett, és lassú lépésekkel eltűnt a fák között.

Amikor egy izzó nyári délelőtt szinte tapintható volt a csönd, a tengerparthoz hasonlóan selymes a homok, és frissítően hűvös a Tisza, ráfeküdtem a hullámokra. Odalett a szorongás is, a félelem a rabló víztől, amely nem szereti az őt nem tisztelőket.

S amikor meg akartam érinteni a meder alját, meglepődtem: nem találtam ott, ahol vártam. Mintha liftben utaztam volna, sehol egyetlen emeletjelző gomb, segítségkérő csengő. Semmi. Csak süllyedés, végtelennek tűnő utazás. Amikor az alvilágba értem, kétszer is megpróbáltam felrugaszkodni, de nem sikerült megkapaszkodni abban, ami odafent várt. A harmadik utazás közben csak bosszúság volt bennem, amiatt, hogy feladtam. Nem érdekelt semmi. Se élet, se halál.

Napok múlva, amikor még mindig remegett a gyomrom, hirtelen rájöttem: valamit mégis akar velem az élet, hogy megmaradtam. Vagy csupán szerencsém volt?

Miből építkezik az ember, amikor úgy érzi, romokban hever körülötte a világ? Az általa belátható környék, a végiggondolható gondolatok, a megélhető érzelmek.

Arra gondol, hogy talán mégis akar tőle valamit az élet, ha eddig meghagyta. S el-

kezdi magát újra építeni. Megkeresi az első téglákat, leveri róluk a régi, töredezett habarcsot, óvó kézzel végigsimítja valamennyit. Új kötőanyagot kever. Előtte gondosan alapot ás, mélyebbet az előzőnél, mindent többször is megmér. Ezúttal nem olyan felszínes, mint először volt, most már tudja, hogy sokszor századmillimétereken múlhat a siker.

Az ötvenes évek iskolás korú gyereke, ha kisparaszti gazdaságban nevelkedett, megtapasztalta a mezőgazdaság, az állattartás minden örömét és fájdalmát. Mezítláb szedték a tarlón az elhullott kalászt, aztán hordtuk a kévét a keresztbe. S ha már nagyon fáradtak voltunk, s ahhoz is volt bátorságunk, hogy pihenjünk, néztük édesanyánk meggörnyedt alakját, s messze elől a kaszával ügyeskedő férfit, édesapánkat. Nem emlékszem nótára, aratási ünnepre, inkább a nem is nagyon titkolt szorongásra: mennyi marad belőle?

Az istállóban két ló, két tehén, a baromfiólban számtalan csirke, liba, kacsa, gyöngytyúk és pulyka. Minden kellett, hogy lehessen fizetni az adót, amíg végképp a szövetkezetbe nem kényszerülünk.

Ekekapáztam, szántottam. Libát legeltettem. A tehén elkószált a kukoricásba, amíg én a vonuló felhőket nézegettem. A faterom bezárta az udvari kaput, lecsatolta a nadrágszíjat, s addig vert, amíg a könnyeim össze nem keveredtek a vizeletemmel.

A szénának legalább kellemes volt az illata. Szerettem megforgatni a rendeket, mert mesés világba kerülhettem, mintha a csoda lélegzetvétele lüktetett volna a tüdőmben.

A cukorrépa tisztogatása ősszel, a gyárba szállítás előtt, nem tartozott a kedvenc elfoglaltságaim közé. S nem tudtam örülni a karácsonynak sem, amikor jó esetben az általunk főzött szaloncukor darabkákat raktuk a két évvel azelőtti papírba. Nem segített a Mennyből az angyal, mert mindig hiányzott. Sohasem érkezett meg, hogy áhítatra szomjazó tekintetemet tágra nyissa. A falon a petróleumlámpa lógott, halvány fénye még bennünket se nagyon világított meg. Legalább én se láthattam a szomorú arcokat.

Amikor napjainkban a kisparaszti gazdálkodás feltámasztásán fáradoznak némely politikusaink, átsuhannak rajtam ezek az emlékek. S ma már tudom: mi a tehetősebbek közé tartoztunk. Volt lovunk, tehenünk, ekénk. Kenyeret sütöttünk a kemencében, karácsonyra disznót vágtunk.

S a maiak. A mostani életkezdők, akik lófogat, szerszámok, eszközök nélkül készülnek negyven esztendőtt visszafutni az időben, mire számítanak? Micsoda anakronizmus ez? Nem szól senki, hogy a jövőt nem a múltból kell építeni, hanem a jelenből? Az indulók hátára eleve negyven év terhét akarják rakni.

De mikor erősödnek meg annyira, hogy délceg erővel maguk mögé dobják?

Aztán a karácsonyi disznóölés is elmaradt. Apukámat fegyveresek kísérték a házuk háta mögötti dombtetőn. Érthetetlenül állhattam édesanyám szoknyája mellett, de csendben maradtam, mert körülöttem senki se szólt, senki se kérdezett.

A nép ellensége hat és fél évnyi jövő előtt állt Ormospusztán. Lehetett sztahanovista vájár, hogy csökkenjen a fogság. S az otthon maradt feleség meg a három gyerek szégyellhette magát, s örülhetett, hogy a nép ellenségének a családja ennyivel megússza.

Édesapám sztahanovista vájár lett, mert több száz százalékkal túlteljesítette a tervet, de a család szétesett. Nem várhatott a huszonkét hold föld, a szántás, a vetés, az aratás, az állatok gondozása. Férfiember kellett a házhoz, aki gyakorlattá változtatja a szándékot, akarattal erősíti a célokat.

A sors iróniája, hogy az ötvenhatos szét hullás után belőle is bányász lett. Erős, új rendet építő ember. Mert egyáltalán nem tudta, hogy nem a demokráciát alapozza. Vágatokat nyitott, csillézett, robbantott, irányított. Eltartotta a népesedő családot, s megtapasztalta, hogy a keze munkájának eredménye van. A bérházban elsőként vett televíziót, a Tavasz esténként odavonzotta a lakókat. S az ügynököktől könyveket vásárolt a munkahe-

lyén. Először illendőségből, majd megszerette az olvasást.

Aztán ott feküdtem a kórházban. Combja-
imban egy-egy injekciós tű. Infúzió. Hirtelen
azt vettem észre, hogy száz métert se tudok
lefutni. Gyenge vagyok, erőtlén. Pedig az-
előtt versenyre futottunk kilométereket, a
futballpályán órákig kergettük a labdát, egé-
szen addig, amíg be nem esteledett, s nehéz
sötét ülepedett a házak közé. Akkor valame-
lyikünk búsan a hóna alá fogta a focit, és ha-
zaindultunk, mintha sose térnénk vissza töb-
bé.

A kórházban a számvetés napjai következ-
tek. Át kellett rendezni a belső világot, hoz-
záigazítani a gyógyíthatatlan betegség tényé-
hez. Fiatal szívem állandóan lázadt. Éjsza-
kánként bejártam a várost, s a hosszú, kime-
rítő séta után nekidültem egy bérház falának,
végignéztem az utcán. Könnyű szél remeg-
tette a fák leveleit. A gyomrom hánykoló-
dott, izzadtam. Iszonyatos éhség kerített ha-
talmába.

Nézem a tégladarabokat. A habarcs szinte
magától lehullik mindegyikről. S a téglák
között is rengeteg a töredezett, a megrepedt.
Ha egymás mellé raknám őket, a következő
sor súlyát nem bírnák ki.

1993

Álmodozó magyarok

Csak az embert kínozza a létezés. Csak az önmagára eszmélő ember szorong, remeg, fél, ha megérinti az elmúlás. Azt hiszi, hogy az értelem minden létező birtokosává tette. Pedig elegendő lenne egy kicsit szétnéznie a világban, hogy ráébredjen: nincsen kitüntett helyzetben. Hacsak az önzése nem teszi azzá.

Jobban megértve a körülöttünk nyüzsgő valóságot, hamar rájöhethünk, hogy egy hatalmas folyamban úszunk valamennyien, amelynek a partjait sem látjuk mindig, s amelynek a sodrása ellen nem tudunk védekezni.

Úszhatunk bölcsen és okosan, ügyesen és ügyetlenül, elmerülhetünk és megmenekülhetünk. Élvezhetjük a habokat, a folyóvíz kellemes simogatását. Mindent tehetünk, egyet kivéve: nem fordíthatjuk meg a folyót, nem parancsolhatjuk meg neki, hogy folyjon visszafelé.

Részei, nem urai vagyunk a világegyetemnek. Ezt az igazságot persze nagyon nehéz elfogadni. Mióta csak ember él a földön, ezzel viaskodik. Különféle világnézetekbe me-

nekül, amelyek a legtöbbször elodázzák a végső semmibe hullás tudomásul vételét.

Ennek a magatartásnak az előzménye a természettel való szembekerülés. Meghódítani, leigázni. Hányszor döngette az ember büszkén a mellét: uralmam alá hajtottam a természetet!

Pedig micsoda naivitás! Nem lehet szó semmiféle győzelemről, mert a természet teszi lehetővé a mi életünket is.

Mostanában kezdjük felismerni, hogy nincs más menekvésünk, mint megbecsülni azt, ami fennmaradásunk lehetőségét biztosítja. Talán még nincs késő, de az is lehet, hogy annyira kikerült már az ember tevékenysége az ember ellenőrzése alól, hogy nem lehet megállítani azon az úton, amely önmaga elpusztításához vezet.

A természeti népek jól tudták/tudják, hogy nincs élet a természetén kívül, az ember benne kell, hogy éljen. Szeretnie és tisztelnie kell, ha életben akar maradni. Az áldozati rítusok, a könyörgések, az ember gyermekkorának költői termése ennek a megértéséről tanúskodik.

Szent-Györgyi Albert írta valamikor, hogy a világűrből nézve bolygónk sokkal szebb, mint innen, testközelből. S azt sem igen látni – csupán a műszerekkel –, hogy ember él ezen a bolygón. Pedig mennyit „fáradozott”, hogy rányomja a bélyegét erre a világra.

Mi ez az esztelen magatartás, ami mindent fel akar zabálni? Nem elégszik meg a természettel, ugyanezt akarja az emberi kapcsolatokkal is. Hatalomvágy? Könnyű lenne azt mondani, hogy igen, mert sok igazság lenne benne. Leggyakrabban ezzel a megnyilvánulással találkozunk. Kis- és nagyközösségekben egyaránt. A legfontosabb: fölébe kerülni a másik embernek, rendelkezni annak energiájával, idejével, szándékaival, vágyaival, reményeivel, szerelmeivel, hitével és kétségeivel, érzelmeivel és akaratával. Mindenével. Birodalmak épültek ebből a hitből és akaratból. Építették félelemből, megalkuvásból, gyávaságból. Könnyből, reménytelenségből, tudatlanságból, hiábavaló küzdelemből.

Aztán összeomlottak a birodalmak. Új hitek, új remények jöttek. S nyomukban ismét kivirágzott a félelem. Nem tudunk mi csak félelemben élni. Tiszteljük a zászlót, énekeljük a Himnuszt, gyűlésekre járunk, pártokat éltetünk. Mindig magunk fölé emelünk valamit vagy valakit. Sohasem leszünk képesek önmagunkhoz visszatalálni.

Hiába magyarázom, hogy a Himnusz nemzeti identitásunk jelképe, hogy benne az elődök hazateremtését, fájdalmait és küzdelmeit is tiszteljük. Meg, hogy jelképekre igenis szükségünk van, olyanok azok, mint az útjelző táblák: eligazítanak, segítenek, hogy ne

kelljen annyit botorkálnunk a világban. Időt, szellemi és fizikai energiát takarítunk meg a segítségükkel.

Hogyan, milyen szervezetben (ha egyáltalán szükség van ilyenre) éljünk, ha önmagunk megvalósítására is gondolni akarunk, illetve kényszerű vagy szükségszerű feladatainkat is el kívánjuk látni? Mert – s ez itt a legnagyobb probléma –, ha kialakul a szervezet, létrejön egy hierarchikus rend is. Akkor pedig ott vagyunk, ahol nem szeretnénk. Megindul a harc a kedvezőbb pozícióért. Harc folyik, kíméletlen küzdelem.

Nem véletlen, hogy mostanában nemigen születtek olyan munkák, amelyek elképzeléseket fogalmaztak meg volna arról, mi lenne a legkedvezőbb együttélési forma az ember számára. Egynek a csődje éppen a közelmúltban bizonyosodott be, s most ott tartunk, hogy visszafutunk egy kicsit az időben, folytatjuk, amit kényszerűségből abbahagytunk. A nagy ugrás egyelőre várat magára. A pesszimisták szerint nincs jobb a jelenleginél, mert csak ez ösztönzi az embert a nagyobb teljesítmények elérésére. Persze ez sem más, mint humanizáltabb formájú harc az életben maradásért. De nem mindnyájan termettünk szívós küzdelemre! Mi lesz azokkal, akik szívesebben vonulnak félre, hogy meghallgassanak egy hegedűversenyt, elolvassanak egy szép költeményt, vagy gyö-

nyörködjenek a tengerbe bukó nap látványában? Mi lesz azokkal, akik nem tudnak köpönyeget váltani, akik nem képesek a hitüket vezényszóra újra cserélni, akik nem képesek azért harcolni, amiért nem tudnák az életüket is odaadni? Mi lesz a szendékkel, a halk szavúakkal?

Tudom, sokan félnek attól, ami lesz, vagy ami lehet. Jó lenne, ha bízhatnának a sokszínűség gyönyörködtető erejében. Ha végre megalkuvás nélkül fogalmazhatnák meg önmagukat, mentesen attól a félelemtől, ami most még átjárja sokuk idegeit.

Ezek a gondolatok valószínűleg abból a sajátos közép-kelet-európai helyzetből fakadnak, amelyben élünk. Olyan keveset voltunk szabadok eddigi életünk százada alatt, hogy nem volt még módunk megtanulni a másságot, ráérezni a sokféleség ízére. Mindig egyféle érdek zászlója alá soroztak bennünket, s eszünkbe se nagyon jutott, hogy van nagyobb erő is az egyformánál. A sokféleség. Az őszintén vállalt másság. Európa számos népe számára nem jelent gondot, feloldhatatlan ellentmondást, ha olyasmivel találkozik, ami eltér a hagyományaitól. Inkább azt tapasztalni, hogy az emberek érdeklődéssel figyelik, esetleg még azon is töprengenek, mi építhető be a látottakból a mindennapi munkába, az életvitelbe.

Belőlünk meg mintha kivesszett volna a kí-

váncsiság. Megcsodáljuk mindazt, amiről úgy gondoljuk, hogy nálunk elérhetetlen. De nem születik meg bennünk az elhatározás, hogy ha kell tűzön-vízen keresztül is, de megvalósítjuk, ami jó. Legyintünk, nem vagyunk még rá érettek. Majd, ha beérkezünk Európába. Pedig nem is olyan régen a céhes legények még nyakukba vették a kontinenst, hogy mindazt megtanulják, ami akkor megtanulható, megismerhető volt.

Nagy álmodozó a magyar! De az álmot szerette mindig távol tartani magától, nem akart csalódní, ezért nem is foglalkoztatta a megvalósítás terve. Az aprómunka sohasem érdekelt. Csak a látványos, harsány gesztusok. Amire odafigyel a világ. Ha nem is mindig az eredményre, inkább az egzotikumra.

A legtöbbször kicsinyes pártharcok lettek a szent elhatározásokból, s a nagy, nemzeti érdekek feloldódtak a személyes célkitűzésekben. Ez a félelem munkál ma is az emberek idegeiben, ezért nagyon nehéz ma bizalmat, hitet, lelkesedést kérni. Mire lehet számítani? Jóra egyelőre aligha. Annyira összegubancolódtak a dolgok, hogy a tisztázás egyelőre csak erőtlen kísérlet lehet.

Mondják, sok olyan magas nyugdíjjal rendelkező dolgozik, aki nem szeret otthon lenni. S a fizetés, amit kap, nem esik komolyan a latba. De ezzel örömmel beérné a munkanélküli. Mégsem küldik el a nyugdíjast. Le-

het, valóban így van. Foglalkoztatási tilalmat kimondani dőre dolog lenne. A hangulatkelés helyett józan elemzésre van szükség. Elhinné valaki egy ilyen vizsgálat megállapításait? Aligha. Nem azokat az időket éljük, amikor hisznek az emberek.

Pedig létszükségletünk a hit. Ugyanúgy hozzánk tartozik, mint a mindennapi kenyér. Nélküle elhidegülnek emberi kapcsolataink, befelhősödik kedvesünk homloka. S az életünk is naponta zátonyra fut, nem számíthatunk rá, hogy a hívó szó valakihez is eltalál.

A jajkiáltásnak a fájdalma is hamis ott, ahol nem bíznak az emberek egymásban.

1992

Ha elül a harangszó

A harangok itthon maradtak. S amikor megszólalnak, szinte megemelkedik a mellkasom, mint amikor nagy lélegzetet vesz az ember. Konganak, nem összevissza, mint a nyugtalan szívverés, hanem komoly méltósággal, ünnepélyesen. Pedig Nándorfehérvár óta nem szóltak így, nem volt módjuk szertezeni a világba, hogy: győztünk!

Lassanként leolvad szívünkről a bánat, felpattannak az ajakzárak, kiszakad belőlünk a csak a közösségben feloldható sírás. Levetjük Iszméné-ruhánkat, és magunkra öltjük Antigoné szakadozott köntösét. Lélekben most azonosulunk vele, mert megértjük: igaz volt, amikor a testvérét a zsarnok tilalma ellenére is eltemette. Vállalta érte a halált, mert a másik ember szemébe nézni csak fel-emelt fejjel lehet. S a lehajtott fejhez csak a halál méltósága méltó.

Zúgnak a harangok. Ők itthon maradtak. A katonák pedig elmentek. Táborokba gyűltek, barakkokban készülődnek az újabb gyakorlatokra. Ez a dolguk. Talán még eszükbe jut, hogy volt nemrég egy ország, egy nép, amelyik rendületlenül koszorúzott felemelt fejjel

és lesütött tekintettel. Voltak városok, szép leányok.

Nézem a televíziót. Hallgatom a fiatal lány tragédiáját, akit meg akartak erőszakolni, s inkább választotta a lehetséges halált, mint a szerelemtelen ölelést. Nézem a fejszecsapásokkal meggyötört arcú férfit, akit a jóságáért a halálba akart küldeni a kiskatona, s Móricz Zsigmond jut az eszembe. Szegény emberek című novellájának a hőse szabadsága ideje alatt sem tud megszabadulni katona mivoltától. Gyerekeket gyilkol, mert egyetlen mozdulatukban ellenséges mozdulatra ismer.

A férfi behorpadt homloka, elvesztett potenciája azt kérdezi: hol van már a népmesék jó tettért jót várj erkölcsi igazsága? Egy meggyötört szemű asszony taxis férjét föbe lötték a katonák, kezét-lábát összekötötték, s bedobták a Dunába. Mikor? Nem olyan régen.

Szólnak a harangok. A harangszó a szél háttára ül, eggyé válik a levegővel, a természettel, felkúszik a hegyoldalra, megremegetteti a folyók habjait. Magunkra maradtunk, de nem lettünk egyedül.

Azt mondja az ismerősöm némi rezignáltsággal a hangjában, hogy a magyarok sohasem tudták megülni a lovat. Talán a kalandozásokat leszámítva mindig átestünk a ló másik oldalára. Kapaszkodtunk, de a lendület mindig átvitt a másik oldalra.

Hiányzik belőlünk a józan mértéktartás, a megfontolt bölcsesség, a higgadtság. A Kárpát-medence sajátos mikroklímája nem teszi lehetővé a sorsunkkal való tárgyilagos szembenézést, a józan számvetést. Nem iszunk, hanem vedelünk, nem eszünk, hanem zabálunk. A legerősebben isszuk a feketét, a pálinkát. Szilajon tartjuk magunkat, mert az illik hozzánk. Ez az ősi magyar virtus. Ez a mikroklíma lehetetlenné teszi a szembesülést, ezért menekülnek sokan sorsuk megold(hat)atlansága elől az öngyilkosságba. Pedig számtalan út ismeretes a válságokból való kijutáshoz, de mindig közelebb van a gyógyszer, a kötél, a vasúti sín vagy a tizedik emelet. A csendes és lassú önpusztítás vagy a sorssal való dacos leszámolás.

Magunkra maradtunk. S a történelem (micsoda torz reflex, hogy rögtön belebotlik az ember gondolata ebbe a szóba) felkínálja a sorsunkat, az önállóságunkat és a felelősségünket. Kire panaszkodunk, ha nem mennek jól a dolgok, ha képtelenek leszünk megoldani egy-egy új feladatot? Meddig mondhatjuk még, hogy sokáig rabságban tartottak bennünket, azért nem forognak úgy a kerekek, ahogyan kellene? S vajon nem menekülünk-e másnak az ölelő karjaiba, hogy levegye a vállainkról a sorsfordító döntések súlyát?

Visszanyerjük-e, s mikor, az önmagunkba

vetett hitet, s nem százados illúziókat akarunk feltámasztani, hogy azokból merítsünk erőt? Van-e most jelen- és jövőképünk?

Nyomokban sejlik, ha igen. Szívesebben mondanám, hogy nincs. Túlélni a mai napot. Mindig a mait. Egyetlen napot nem kell előre tervezni. Megéléséhez nem szükséges különösebb életfilozófia.

A közelmúltban csupán Budapesten egyetlen éjszaka alatt csaknem száz gépkocsit loptak el. Nő a bűnözés, mert nehezedtek az életfeltételek. Nem nagyon hiszek benne. Ha mindenki lopna, aki nehezebben él, tolvajokkal lenne tele az ország. A görög filozófia homo mensura elve azt mondja, hogy minden dolog mértéke az ember. Olyanok a tetteink, amilyenek mi magunk. A könnyű ember mindig a könnyebb megoldást keresi. Az igaz, hogy az erkölcsi elveket nem lehet átváltani a bankban, nem lehet érte kenyeret és tejet vagy éppen cipőt vásárolni. Nem jók semmire. Mégis. Elképzelünk magunkról valamit, s ragaszkodunk hozzá. A jósághoz, az egyenességhez, a tisztasághoz, a becsületességhez.

Van a mostani változásokban valami félelmetes. Fokozatosan lemeztelenednek a dolgok, elveszíti jelmezét a realitás. Ennek az új korszaknak az első jele az volt, hogy fokozatosan széthulltak a korábbi kisközösségek, fuldokoltak egy ideig a pénzhiánytól, majd

lassan elsorvadtak. Lehet, hogy egyszer felélednek megint, de ennek már kevés a valószínűsége.

A kisebb közösségektől az egyének felé vezetett az út. „Begyűrűztek” a gondolatok, egyre kevesebb idő jutott a többi emberre, pénzre volt szükség. Sokra. Ennek érdekében mindent el kellett vállalni. Erőn felül is. Eltávolodtunk egymástól. Burjánzik a reménytelenség Galapagosz-szigete.

Felütötte a fejét az önzés. Riasztó méreteket öltött a korrupció, lassan mindenki bele-sodródik. Erkölcsi válságot emlegetnek azok, akik finoman fogalmaznak. Durván ez úgy hangzik, hogy lezüllött az ország.

Nagy szavak. Még akkor is, ha rosszat mondanak. Vajon nem csupán a politika csúcsán acsarkodók tartás nélküli magatartását vetítjük ki mindenkire? A vidéki Magyarország pedig teszi a maga dolgát, épít és építkezik, vet és arat, neveli a gyerekeket, jó szóra oktat.

Van nekem egy kedvenc témám: sokat, sokszor írok a szerelemről. „Műveld a csodát, ne magyarázd!” – mondta Nagy László. Hiába. Lehet, hogy az életkor hozza magával, de úgy gondolom, hogy a szerelem megélése mindig kifejezi egy korszak lélekállapotát is. A szerelem tükör, amelyben arcunk minden rezdülését észreveszi az, aki nem sajnálja a lelki készenlét nem mindig öröm-

teli állapotát. Hogy tetszik-e valakinek vagy sem, újra csak sok mindenen múlik.

Fiatal barátom kéri a tanácsomat. Tizen-nyolc éves, és természetesen szerelmes. A szülőknek viszont egyáltalán nem tetszik a dolog. Nem azért, mert a fiút elvonja a tanulástól, dehogy. Az érettségi bizonyítványon alig száradt meg a pecsét. Prózaibb oka van a tiltakozásnak. Szegény családból való a kislány. A szülők nem olyan tehetősek, mint a fiúé. Hiányzik a hatalmas ház, a nyugati autó, az évenkénti külföldi üdülések, a be- rendezett nyaraló. S a havonkénti tetemes summa. Évek óta nincs szavuk egymáshoz, mondja a fiú. Minden közeledést fölemészt a pénz, az érzések átfordítódnak a vagyon nyelvére. Nem tudok meglenni az érzéseim nélkül. Elmegyek itthonról. Hátizsákba pakolok néhány cuccot, és elmegyek. Meg- élek a jég hátán is.

Odakint forró a levegő, de bennünket való- ban megcsap valamilyen jeges fuvallat. Hogy is van ez? Valaha megfürödtünk édes- anyánk ezerédes álmaiban, simogató mele- gében. Önmagát adta, mert abból volt a leg- több, s nem került semmibe. Így kiveri belő- lünk az érzést a van?

A tévé elé lökött, mesére szomjazó gyer- mek előbb-utóbb szembekerül a világgal, s talán önmagával is. Olyan kérdéseket tesz fel, amelyekre nem lehet pénzzel válaszolni.

Csak elutasítással vagy kegyetlen szembenézéssel.

Szeresd azt a kislányt, fiam! Vajon van-e bátorsága és ereje a szülőknek ezt mondani? Fölkavarodott világunkban is bizonyosságok után kiáltozik a lélek.

Szólnak a harangok. Mélyen, ércesen. Tisztán és egyértelműen. Aztán mindennek vége lesz. Döbbenetes lesz a csend.

1991

Határtalanul

A holland határhoz közeledik az autóbusz. Aki még sohasem járt ebben az országban, érthető izgalommal várja az „átlépést”. Az a rövid kóistoló, amely során egy kicsit közelebb jutott a társaság Németországhoz, mindenkit kíváncsivá tesz: vajon Hollandia is valóban olyan, mint ahogy hírlík? Meseország? Harmonikusan megépített házak, buja zöld mindenütt meg virág? Turista közhe-lyek: tulipán és szélmalom?

Megérkezünk a határhoz, de mielőtt a so-főr ráléphetne a fékpedálra, mindnyájan ész-re vesszük a közúti jelzőtáblát: megállni ti-los! Vissza az útleveleket a táskába, lehet to-vább aludni. Már aki tud, mert az első ismer-ke-dés a holland tájjal nagyon fontos. Valahol a magyar Alföldön halad az autóbusz, s né-hány óra múlva meg is áll egy hatalmas rét közepén. Lovak legelészgetnek a főépület közelében, a karámban pedig a vágót gyako-rolja két „paci”. Elgyönyörködünk a két iz-mos állatban, s egy icipicit megnyugszik a lelkünk is: olyan, mintha hazaérkeztünk vol-na.

De este, amikor várom, hogy végre sötét

legyen, mert az éjszaka még tíz órákor sem akar leereszkedni ránk, nem megy ki a fejemből az a tábla. Megállni tilos!

Nem tudom, valóban annyira és annyian akarunk-e eljutni Európába, mint ahányszor figyelmeztetnek bennünket a honatyák vagy a pártpolitikusok? Bizonyára tudják, hogy Európa nagyon messze van. Nem elsősorban a konkrét távolságokat mérve, mert egy-két nap alatt a legtávolabbi helyre is eljuthat az ember, hanem az idegekben, a tapasztalatokban. Miért nem hallani sohasem, hogy rengeteg határon kell addig átjutnunk, amíg elérkezünk Európába? Micsoda gazdag metafora lett ez a szó! Jelenti az egyetemes európai kultúrába való integrálódást, de úgy, hogy nemzeti jellegzetességeinket megőrizzük. De azt is, hogy a munkához és a tulajdonhoz való viszonyunk gyökeresen megváltozva értékgyarapítók leszünk, s nem a tékozlást tekintjük a nemzeti virtus legfontosabb jellegzetességének.

S talán a legfontosabb: a másik ember munkája ugyanolyan fontos, mintha mi végeztük volna!

Hányféle határ van bennünk! Irigyeljük a gazdag embert, de szeretnénk kockázatmentesen élni. Jó lenne gyönyörű autócsodákban suhanni, de nem indexelünk, ha jobbra kanyarodunk; lóerők szerint értelmezzük a közlekedési szabályokat. Elámulunk, ha azt

látjuk, hogy a gazdag Nyugaton minden olyan pontosan és szakszerűen megy. Nincsen feleslegesen eltöltött perc, ismeretlen az állásidő, nem kell spájzolni semmiből, mert a boltban mindig kapható minden. Nem akarjuk a kapitalizmust, csak a „farkastörvényei” nélkül. Nekünk a szelídebb változata kell, amely csak a szociális jólétet biztosítja, a munkanélküliség, a bizonytalanság gondjait nem ismeri. Nem tudjuk még, hogy nem elég akarni a jót vagy a jobbat, a hozzá vezető utat is erkölcsi finnyáskodás nélkül kell bejárni. Amikor eufórikus mámorban nemet mondunk a múltra, tudnunk kell azt is, hogy mire mondunk igent.

S milyen eszeveszetten gyűlöljük a hirtelen kiugrókat, a hatalmas házat építőket, az amerikai földrészre utazókat, az áloméletűeket. Végigkarcoljuk a csodaautót, ronda feliratot írunk a ház falára. Mert mi tiltakozunk a szociális egyenlőtlenség ellen. Lázadunk. Elszívjuk a magunk egy doboz Szimfóniáját, megisszuk a reggeli felest, és délután a sör előtt ismét leküldünk egyet. Nem lehet elviselni a szegénységet, ami körülölel bennünket, és fojtogat, mint a hínár. Nekünk semmi se sikerül. Elküldenek a munkahelyről, mert nem végeztük el a nyolc általánost. Még csak azt se mondják, hogy miért nem tanultál, miért jártál az iskola mellé. Nem mondanak semmit, csak a kezünkbe nyomják a

munkakönyvet: Le is út, fel is út! Hát, igazság ez? Ezért megszerezzük, amit tudunk. Néha ugyan akadna munka, de olyan keveset fizetnek, hogy annál már jobb a segély.

Milyen könnyen átlépjük a határainkat! Aki az előző rendszerben pártvezetőségi tag volt, most is az akar lenni. Mindenesetre törleszkedik, igazodik, keresi az új hatalmasok kedvét. Még azt sem lehetne mondani, hogy este bemegy a vécébe, s csendesén kirókázza magát. Nem. Ugyanazzal a mosollyal néz a tükörbe, mint amikor pártgyűlés előtt megfésülködött, s csendesén köhintett egyet, mielőtt belekezdett a mondókájába: azt szeretne volna, ha mindenki ráfigyel. Mondott néhány közhelyet kellő tisztelettel és hűséggel, majd megvárta a felsőbb pártszerv képviselőjét, buzgón egyetértett a véleményével, majd mint aki jól végezte dolgát, hazament és megnézte a televízió híradóját.

A rendszerváltás után hamar megtanultuk, hogy most is emberek irányítják a folyamatokat. Esendőek, ugyanolyanok, mint korábban. Szimpátia alapján döntenek, befolyásolhatók, ha megfelelő helyen fordulunk hozzájuk.

Bizony, megszenvedtük az elmúlt évtizedeket. Meghurcoltak bennünket, elvették a földet. Ott állt a rendőr az asztal mellett, s megvárta, amíg aláírjuk a belépési nyilatkozatot arról, hogy önként tagjai leszünk a ter-

melőszövetkezetnek, s visszük magunkkal a földet is. Nem mondott semmit, csak ropogtatta a gumibotját meg a csizmáját, s valamit dörmögött a nép ellenségéről. Aláírtuk, s egy idő után még a brigádvezetést is elvállaltuk, mert fájt, hogy hozzá nem értők teszik tönkre a földet. Jobban szerettük az életünket meg a tapasztalatainkat, semmint hogy veszni engedték volna. Elfogadtuk a kitüntetést is, meg voltunk győződve, hogy most már az idők végezetéig így marad. Széllal szemben lehet pisilni, de vizes lesz az ember nadrágja.

Most aztán döngetjük a mellünket, kárpótást kérünk mindenért: a rosszul felszántott földért, a sikertelen gazdálkodásért, a tehetetlenségért. Most az jut előre, aki hangoskodik. Nem megyünk hát a szomszédba egy kis acsarkodásért, egy-két fröccs után megoldódik az ember nyelve. A lényeg az, hogy legyen kit ismételni. Mert szerencsére, mindig voltak olyanok, akiknek a szájából ki lehetett venni a szót.

Irigységgel néztük, de egy kis magabízó büszkeséggel mondogattuk is, amikor a nyugati demokrácia működéséről, a toleranciáról hallottunk, olvastunk: ez is valami, erre mi is képesek lennénk, ha lehetőséget adna rá a hatalom! Aztán megérkeztünk a lehetőségek birodalmába, s bizony hányszor fut zátonyra a tolerancia. Nem tudjuk elviselni, ha

másként gondolkodik valaki, mint mi. Zavar a bőr színe, a viselkedés, a kultúra mássága. Fel sem vetődik bennünk, esetleg mi hibázunk, nincs igazunk. Ugyanúgy működik bennünk a kizárólagosságra való törekvés, mint az elmúlt évtizedek alatt bármikor. Képtelenek vagyunk elhinni, hogy aki enged, még nem feltétlenül gyenge!

Hány évtized kell vajon, hogy elsimuljanak a bennünk lévő határok? Mennyi tapasztalatra van még szükségünk, hogy ne azt érezzük: akkor van biztonságban az életünk, ha fölibe kerülünk a másik embernek? Ez még mindig annak az éhségnek a lenyomata, amelyet Móricz Zsigmond olyan szemléletesen megfogalmazott több novellájában. Az Egyszer jóllakni félelme bujkál még mindig bennünk? Majd, ha megtanuljuk, ha az új tapasztalatok a lelkünkbe égetik: a munkánk biztos holnapot teremt, s megajándékoz bennünket a mai bőséggel is.

Csak a magabízó ember tekint optimistán a sorsa elé; aki nem hisz önmagában, annak semmilyen politikai rendszer nem adhat bizalmat.

Van, aki azt mondja, egy idő után unalmasak a holland városok. Ugyanabból a téglából építkeznek, egyformán szép a kert mindenütt, hatalmas ablakok a földszinten, sokféle fa és bokor a ház körül. A fű mindig frissen nyírva, a láthatatlan rendteremtő akarat

nyomai minden településen. Az emberek nyugodtak, nem sietnek, mert mindenhová elérkeznek. Nem feltétlenül autón, ha lehetséges, inkább kerékpáron. Egészségesebb, olcsóbb is.

Megérkezünk a nagy magyar éjszakába. Hegyeshalomnál minden torlódik: a gépkocsik, buszok, kamionok egymás hegyén-hátán. Nem látni se határőrt, se vámost. Nincs ember sehol. Csak egyszer-egyszer bődül el valamelyik kamion, aztán csend. Várakozunk. A sorompó félig leeresztve vagy felhúzva. Nézőpont kérdése. Mindenesetre még jelképes is lehetne: félig már Európában vagyunk.

1992

Helyünk a világban

Mostanában a város több pontján megállított egy plakát. Nem volt igényes nyomdai kivitelezésű, inkább hasonlított egy régi szamizdatra, mint valóságosan létező pártnak a plakátjára. Pedig nem az volt. Rajta a felszólító szöveg: Magyarok! Szavazzatok a magyarokra!

Közeledik a választási kampány, mondtam magamban, természetes tehát, hogy ki-ki a maga módján, és az általa a legmegfelelőbb időpontban kapcsolódik a küzdelembe. (Bár néhány jel azt mutatja, hogy ezúttal nem lehet majd megállítani a mocskolódást semmilyen etikai szándéknyilatkozattal.)

A szöveg fent idézett mondata töprengésre késztetett. Kinek szól a biztatás? Nekem, mert magyar vagyok. S kinek nem? Az itt tartózkodó délszláv, pakisztáni, szingaléz, ceyloni állampolgárnak? Nem is igen tudja elolvasni, meg nem is szavazhat, mert nem magyar állampolgár. A különbségtételnek akkor van szerepe, ha vannak kizárási lehetőségek. Ha mindenki magyar, nincs értelme hangsúlyozottan a magyarokhoz szólni.

Volt időszak, amikor több alkalommal hos-

szabb időt tölthettem a Szovjetunióban. Olykor nagyon nehezen teltek a hetek, máskor meg szinte szárnyakon repült az idő. De minden alkalommal, amikor hazatértem, éppen hogy letettem a bőröndöket, azonnal fel tettem a lemezjátszó korongjára Erkel Bánk bányát.

Simándy József nagyszerű előadásában meghallgattam a nagyáriát: „Hazám, hazám, te mindenem...” Titokban morzsolgattam a könnyeimet, összeszorult a torkom, mert jó volt, újra jó volt magyarnak lenni. Itthon. Ez volt az én visszatérésem a hazába. De aztán sohasem éreztem annak a szükségét, hogy magyar mivoltomat emlegetsem. Egyszerűen nem volt értelme. Mindenki magyar volt a környezetemben. Nem volt szükség valakik ellenére magyarnak lennem.

Ezért aztán úgy gondolom, hogy a plakáton található „Magyarok! Szavazzatok a magyarokra!” felszólítás nem az állampolgárságra, nem a nyelvben, a kultúrában, a nevelésben, a hagyományban, az őszintén vállalt hovatartozásban megnyilvánuló magyarságra vonatkozik, hanem valami egészen másra.

Hány évtizednek kell még eltelnie ahhoz, hogy megértse az is, akinek sajátos pályán működik a gondolkodása, hogy nincsen „tisztá fajú” magyar. A „török, tatár, tót, román, magyar kavarg e szívben” megfogalmazás sokkal-sokkal közelebb áll a lényeg-

hez, mint annak harsány kijelentése, hogy magyar vagyok.

A szittya-magyarság felélesztésének szándéka sokféle nemes indulatot és szándékot vihet félre. A magyarságban – Herder rosszul értelmezett jóslata óta – jelen van a sorsszerűség elleni lázadás, a számkivetettség tudata (egyedüliek vagyunk Európában!), az önigazolás görcsös akarása, hogy helyünk van ebben a világban. Pedig már Herder jóslatát is félreértették, így lett belőle a reformkor nemzethalál víziója, jobb esetben annak a gondolatnak a megfogalmazása, hogy eltűnünk a térképről, ha nem vagyunk képesek lépést tartani a fejlődéssel, ha nem zárkózunk fel Európa mellé. De ebben a gondolatban már a reformkorban sem volt semmiféle kirekesztő szándék, hogy csak mi, magyarok vagyunk erre képesek, vagy csak nekünk, magyaroknak van ehhez jussunk.

Az egészségtelen nacionalizmus tévútra vezetheti a gondolkodást. Magam is úgy gondolom, hogy sokkal többet kellene arról tudnunk, hogy kik vagyunk és honnan jöttünk, milyen indulatok és érzelmek határozzák meg karakterünket. Többet kellene tudnunk a népköltészetéről és kultúráról, úgy kellene élnünk, hogy ezek az elemek ne csak a divat áramával kerüljenek a felszínre, s annak elmúltával ismét visszasüllyedjünk az érdektelenségbe.

De a népiségnek a szeretete sem lehet kirekesztő jellegű: egy magyar népdal nem lehet szebb szerb, francia, román vagy héber társánál. Nem szebb, csak más.

Múltak a napok. Új plakátok jöttek, amelyek indiai estét hirdettek. Vajha a gondolkodásban is csak gyorsan eltűnő divat lenne a hamis nacionalizmus.

1994

Próféták

Amikor még naivan közeledtem a világhoz, és csak az érdekelt belőle, amit még nem ismertem, úgy gondoltam a prófétákra is, mint valamiféle rendkívüli lényekre. Tudják az igazságot, de nem rejtik véka alá, sőt mindent megtesznek azért, hogy mindenki megértse: vannak a legkisebb energiával bejárható utak. Olyanok, amelyeken érdemes végighaladni, mert nem várnak rajtuk gyötrelmek, kínok, kudarcok. Kitárulkozhat az emberi lélek, szabadon, szorongások nélkül.

Tiszteltem őket, én is szakállat akartam növeszteni, mert úgy gondoltam, hogy a próféták mind szakállasak, ujjaik közé veszik és morzsolgatják, miközben bölcs gondolatokat fogalmazznak meg. (Eszembe se jutott még akkor, hogy mindnyájan bölcsek leszünk egyszer, ha lesz elegendő bátorságunk szembenézni a világgal, s levonni azokat a kézenfekvő tanulságokat, amelyeket az élet dob elénk.)

Akkor árnyalódott valamelyest a kép, amikor Babits Jónás könyve című művét megismertem. Megértettem: nem elegendő tudni az igazságot, még az is kevés, ha a meggyő-

zódásunk párosul a szókimondás bátorságával. A magunkévá tett igazság hite egy idő után belőlünk sarjadzik és táplálkozik, a mindennapi kenyerét mi kölcsönözzük neki. Hozzánk tartozik, mint a tüdőnkhez a levegő, mint a szerelemhez a tavaszi ébredés, az önfeledt mámor és a kilépni önmagunkból szomjas kívánsága. Mindezek szükségesek, de nem elegendők. A bölcsességhez a türelem is nélkülözhetetlen. Annak a megértése, hogy nem gondolkodik mindenki úgy, mint Jónás vagy a többi próféta. Hit nélkül nem érdemes cselekedni, nem érdemes élni, de a másság elismerése legalább annyira hozzátartozik a bölcsesség lényegéhez, mint az, hogy akár a máglyára is megyünk, ha a meggyőződésünkről van szó.

A hatvanas éveket szokás a puha diktatúra esztendeinek is nevezni. Annyi minden kimondható, megfesthető, lefilmezhető, megírható volt. Haladtunk előre a jóléti szocializmus irányába. Ha nem is mi jártunk az élen. Talán jobban éreztük a szabadság levegőjét akkor, amikor csupán fuvallat volt, mint most, amikor a tágra nyitott ablakokon nemcsak a friss levegő jön be a lakásba, hanem huzatot is kapunk.

Akkoriban kezdtünk gondolkodni önmagunkról. Mert ha tapasztalatokat szerezhettünk a világról, ki állhatott a gondolkodás útjába? Visszanéztünk a mögénk került néhány

évtizedre, s azonnal kiderült, nem minden úgy történt, ahogy apáink tanították. Az új ismereteknek megvan az a „hátrányuk”, hogy megváltoztatják a jelent szemlélő ember optikáját is. Erről a csalódásról szólt még 1965-ben Somogyi Tóth Sándor kisregénye, a *Próféta* voltál szívem. Szabados Gábor, a mű újságíró főhőse nem tudja összhangba hozni az elméletet a gyakorlattal, illúziói zátonyra futnak. Idegösszeroppanással a kórházba kerül, s ott mondja a kezelő orvosának: „Tudja, én afféle próféta voltam. Népi próféta. Holnapra megforgatjuk az egész világot. Fölszállott a páva... Ismeri? Micsoda mozgalom volt, bátyuskám, micsoda mozgalom. Na, de ne politizáljunk, nem akarom én a magam bűneit a politikára kenni. Csak-hogy nem egyedül voltam próféta. Prófétáltunk, harcoltunk, folyt a hátunkról a veríték. Aztán egyszer csak körülnéztem, nagyon figyeljen, dottore. Most is elfog a röhögés, ha arra a látványra gondolok. Képzelve, meghíztak körülöttem a próféták. Látott már követér prófétát? Nagyon ronda látvány.”

A követér próféták a fizetett forradalmárok voltak, akik az új világ eljövetelét hirdették éjjel-nappal. Alig maradt idejük önmagukra. Ezért soványak lettek, nyúzottak. De a szemük a hitet ragyogta. Aztán már nem gyalog jártak, hanem állami autó került a fenekük alá, titkárnő az előszobába. Ha mentek vala-

hová, a biztonsági emberek előkészítették az utat is, az éljenzést is. Úgy jártak-keltek, mint Mátyás király.

A próféták a nép közül emelkedtek ki, és a nép szószólói voltak. Ihletett embereknek tartották őket, olyanoknak, akik rendkívüli módon hatásos fellépésükkel tanúságot is tudnak tenni arról, hogy nem a maguk, hanem Jahve nevében beszélnek. Nincs új a nap alatt, mondhatnám némi cinizmussal. Csak hát ez több ezer évvel ezelőtt volt. Vagy a pártfunkcionáriusok akkor is olvasták a Bibliát, amikor a „széles néptömegek” számára még tiltott olvasmány volt? Megtanulták, hogy az emberek ösztönösen, de tudatosan is vágnak az igazmondás hitére. Szívesen hallják azt, amit hallani szeretnének.

A hatvanas évek után jöttek a hetvenesek, a nyolcvanasok. Számtalan próféta tűnt fel „hazánk égboltján”. Mindegyik azt mondta, hogy ő az igazi, aki előtte volt, kivétel nélkül mind hazudott. Nagyon gyanús volt a dolog, mert ha előtte mindenki hazudott, akkor ő is az utána jövő előttije. Következésképpen hazudik. Kétséges lett a prófétaóság őszintesége. Megtanultuk, hogy a politika a tömegek manipulálásának az eszköze. Nem az eszközök, hanem a cél a fontos.

Napjaink politikusainak tekintélyes része úgy gondolja, hogy ha szót kap, akkor feltét-

lenül okosakat kell mondania, s főképpen biztosítania kell a hallgatóságát arról, hogy ha alaposabban belenéznek a zsebébe, akkor a bölcsek követ is megtalálják. Nincs igazság azon kívül, amit hirdet. Lehet keresni másutt is, de nem érdemes. Ezért aztán játszi könnyedséggel nyilatkoznak a nép nevében. Bizonyára arra gondolnak: ha Petőfinek lehetett, nekik miért ne? Dörgedelmes szónoklatokat hallunk, vagy éppen ellenkezőleg: a szónok csöndes, kulturált modorban, az észre hivatkozva megfélemlít. Ha nem követjük, bizony úgy járhatunk, mint a magyar történelemben annyiszor már: Európa peremére sodródunk.

Hallgatom a szónokot, lengető karja buta asszociációt indít el bennem csupán. Inkább nevetséges, mint félelmetes. Eszembe jut Ancsel Évának egy frappáns gondolata: „Ha tiltakoztam ama próféták ellen, akik át akarják formálni az embereket, nem azért tettem, mintha nem tudnám, hogy változásra nagyon is képesek. Elég álmodni egy sehogyan sem jellemezhető hangról, ami egy halott örömét – még élő testének örömét – kísérté, amikor utoljára dörzsöltük le sósorszesszel, s az ember napokig rekedt lesz, meg mindenkit előre enged az élelmiszerboltban, és még azt se tudja, hogy miért, hogy mi történt vele. Az ember könnyebben alakítható, mint a lágy viasz, csak az istenért, elé ne álljanak, mond-

ván, hogy most pedig meg fogják változtatni. S miközben mondják – és nem csak próféták – ott van előttük a szabásminta meg egy hatalmas szabászolló, meg minden kellék, amit csak kigondoltak.”

Az ember folyamatosan változik. Nem természete, nem lényege az állandóság. Fönnmaradásának éppen ez a mozgás a biztosítéka. Csak meg kell adni neki az önfeladás nélküli cselekvés lehetőségét. A döntését, amely nem elnyomorít, hanem felemel.

Az ember szeret végigmenni azon az úton, amit maga választott. Akkor is, ha számtalan buktató várja, ha a keserűség könnyeit is kell nyelnie útközben, ha a kétségbeesés számtalanszor térdre rogyasztja, ha elátkozza százszor is, hogy útra indult. Minden keserű pillanat önmaga becsülésének a lehetőségét gazdagítja. Az ember szereti, ha okos ember a társa, mert tudja, hogy olyan ismeretekkel ajándékozhatja meg, amelyekkel ő még nem rendelkezik. Csak azt nem szereti, ha a másik kinevezi magát „főokosnak”, s ezért elvárja a testi és lelki hódolatot.

A szerelemben is felnézünk kedvesünk arcára, megmártózunk benne, de nem szolgálni szeretnénk, hanem azt, hogy a társunk legyen, hogy a közös égbolt alatt kibírjuk a havat is, a szelet is, meg a ragyogó napsütést is. Felemelt tekintettel.

1994

Rendezni közös dolgainkat

Szívesen írnám, hogy ismét csendes évfordulóhoz érkeztünk. De napjainkban semmi se csendes. Ma még hiányzik az ünneplés méltósága sokunkból. Ma még a hangos szavúak, a mellüket döngetők idejét éljük.

A forradalomról töprengek. Nem csak arról, amely előtt éppen ma, huszonharmadikán hajtunk fejet.

Lobognak a zászlók, büszkén, talán egy kicsit idegesen is, de azt hirdetik: mégis csak érdemes volt!

Mindegyikről. Mert mindegyikbe belebukunk. Csak sírás maradt utánuk, könny és vér. Bosszú és akasztófa, sírás és sortűz. Mardosó kétségbeesés és hosszú-hosszú börtön, vagy az országutak vánkosan való pihenés. Szomorú otthontalanság.

Egyszer a hazáért, máskor meg az „ez a harc lesz a végső” mámoros hitéért, aztán újra csak a függetlenségért, az önálló, szabad életért. De mindannyiszor a belebukás kockázatával.

Mert minden alkalommal hiányzott az életünkben a normális fejlődés logikája, egy kicsit mindig lemaradtunk, ezért az életünk ér-

telmévé vált a győzelem, s a nyomában iszonyú tragédiává a bukás.

Negyvennyolc nemzedékének számos életben maradt tagja vélekedett úgy, hogy elárulták a nagy eszmét azok, akikre a megvalósítás irányításának a feladata hárult. Anynyira, hogy egy évszázad múlva is így kiált fel a költő-utód: „Szedd össze csontjaid, barátom: / lopnak a bőség kosarából, / a jognak asztalánál lopnak, / népek nevében! S te halott vagy?!” Petőfi szellemét idézi a költő, de a mai újságolvasónak nem kell sokat törnie a fejét, hamar rábólint: igen, mindez ma is igaz! Lopnak a nép nevében!

Vagy csupán arról van szó, hogy helytelen a történelemértelmezésünk? A kisember (milyen szerencsétlen a kifejezés) tudatában túlságosan vegytiszta állapotban élnek bizonyos fogalmak, s képtelen a történelmi látásra? Az eszményeket kéri számon a megvalósításon?

Éppen a kilencedik esztendő-töltöttem be ezerkilencszázötvenhatban. A kor nem érdem, csak állapot, szokták mondani. Ez így van. De a dolog abból a szempontból mégis csak fontos, hogy nemzedékemnek semmilyen konkrét élménye sincsen a forradalomról. Amit később megtanult róla, elfogadta igaznak, hiszen a tényeket sokféle módon lehet csoportosítani. Hinni kellett azt is, meg annak az ellenkezőjét is. A zavar tovább fo-

kozódik napjainkban, amikor pedig sok ezren szeretnék megérteni, hogy mi is történt valójában ötvenhatban. Az a nemzedék is, amelyik azt hallotta róla, hogy ellenforradalom volt (s tények sokaságát olvasta, hogy valóban az volt), néhány éve tudja: igazi forradalom volt (a tények önmagukért beszélnek). Aztán kiderült, hogy nem forradalom, hanem háború volt. Az egyik forradalmár azt mondja, hogy a másik csak annak hazudja magát. Mi volt hát?

A legtöbb ember „történelmi alulnézetből” szemléli a világot. Ami megtörtént vele, az igaz, hiszen személyes részese, átélője volt az eseményeknek. De bármennyire is fájdalmas, a személyes sors nem hitelesíti a történelmet. Színezi azt, de az egész belső logikáját, sokoldalú összefüggésrendszerét nem pótolhatja.

Minden hatalomra került nemzedék – legalábbis itt Közép-Kelet-Európában – kialakítja a maga mítoszait, hőseit, és „eltakarítja” az útból mindazokat, akik nem felelnek meg ennek az új mitológiának. Az értéktelennel együtt megsemmisíti a tartalmat is.

De a mítoszok mellett átveszi a legyőzöttek életformáját, szokásait, fokozatosan eltávolodik a néptől, amelyikre naponként hivatkozik. Kihasználja a hatalom előnyeit, kárpótolja magát, pedig az elmúlt negyven évben egyáltalán nem volt áldozat. A nagy és

szent eszmét pajzsként tartja maga előtt, s nem tesz mást, csak ami törvényes (jól tudja, hiszen ő szavazta meg a parlamentben).

Ez is történelmi alulnézet. A kettő között azonban mégis nagy a különbség. Mert, akit megcsaltak a hitében (hívhatják azt szocializmusnak, vagy többpárti demokráciának), soha többé nem válik hívővé. Méltóságában alázták meg, s ha választás elé kerül, inkább nemmel szavaz, mint igennel.

„Rendezni végre közös dolgainkat” – a költő figyelmeztető gondolatát hívom ismét segítségül. Sokan mondják, hogy ez a mostani időszak is, lényegét tekintve forradalom, hiszen minőségi változás következik be mindnyájunk életében. Nagy kár lenne, ha nem tanulnánk az előző forradalmak tapasztalataiból, s engednénk, hogy ez is elvetéljen.

1993

A félelem kísértetei

Kísértet járja be Közép-Kelet-Európát: a félelem kísértete. Ha nagyon olcsó poénra vadásznék, akkor most azt mondhatnám, hogy reméljük, ezen is túl leszünk hamarosan, mert az a hetvenegynéhány esztendő – a történelmi távlatot tekintve – nem hosszabb egy szempillantásnál.

De eszembe se jut, hogy Marx szellemét idézzem, nem lennék valami népszerű vele. Bár elfelejtése (legalábbis ebben a tempóban) megérne egy csöndes meditációt.

Most azonban arról a félelemről szeretnék beszélni, ami egyre nagyobb erővel szorítja görcsbe a torkunkat, mert egyre inkább azt érezzük, hogy nincs olyan messze a valósággá válása. Fortyog, sistereg Közép-Kelet-Európa. Lázas beteg, s nem akar megérkezni az orvos, hogy beadja a megfelelő injekciót, vagy elküldje a beteget egy hosszabb kivizsgálásra. Arra nem is merek gondolni, hogy lehetnek olyanok is, akik nem a beteg gyógyulását keresik.

A vietnami háború idején nagy újdonság volt, hogy az amerikai tévénezők „egyenesben” láthatták az eseményeket. A kényelmes

fotelben üldögélve Jack kedvére szurkolhattott honfitársainak. Lám, lám a technika. Mégpedig színesben!

De az a háború olyan messze volt tőlünk. Ha láttuk a kifordult gerincű embereket, a zokogó anyákat és a kétségbeesett tekintetű gyermekeket, megmozdult a szívünk, nehezebben vettük a levegőt, de azért – legalább magunkban – felsóhajtottunk: szerencsére nem nálunk történik mindez. Nálunk béke van. Csöndes nyugalom, fokozódó jólét, írhatunk, beszélhetünk kedvünk szerint.

Aztán megindult a harmadik világ Európa felé. Ellepték a szegények meg a kalandorok, a kétségbeesettek és a bűnözők, az éhesek és a falánkok Európa országútjait. Jöttek végeláthatatlan sorban, el a jajkiáltások rengetegéből, a félelemmel teli éjszakák komoruló égboltja alól. Elindultak abban a reményben, hogy egyszer megérkeznek valahová, ahol két tányér rizset is kapnak napon-ta, ahol értelmet kaphat a természet véletlen üzenete: megszületniük nem volt felesleges.

Több ezer kilométert tettek meg, s egyszer csak ott álltak a kertjeink alatt, kopogtattak vagy dőngették az ajtót. Be akartak jönni. Csak néztünk rájuk, és nem akartuk elhinni, amikor azt mondták, hogy ők tamilok, pakisztániak, bangladesiek meg kínaiak. Viccbe torzult az első reakciónk, eszünkbe jutott, hogy annak idején Mao Ce-Tungnak az volt

a kívánsága: egy Moszkva környéki kis kínai faluban temessék el.

Mi is lenne a világgal, ha minden vicc valóssággá válna egyszer! A menekülttáborokban több ezren élnek. Nálunk is, másutt is. Ahová még beengedik őket. A házukat, a házájukat elhagyottakat.

Segítenénk mi szívesen. Még annál is többet, amennyit most teszünk. De olyan rosszkor jött nekünk ez az újfajta népvándorlás. Annyira nem vagyunk felkészülve rá. Nem volt időnk még meggazdagodni. Most csak bosszankodunk: miért mindig bennünket sújt a végzet? A törökök megálltak Bécs alatt, rajtunk meg végiggyalogoltak, ki tudja hányszor. A menekülők és az üldözők ugyanazt tették. Nem volt még időnk magunkhoz térni.

Az persze igaz, hogy mi is menekültünk, nem is olyan régen. Hónunk alá csaptuk az akdatáskát, és meg se álltunk az országhatárig.

Ott megfogadtuk, hogy sohase nézünk hátra, elfelejtjük az anyanyelvünket is, amelyik feldajkált, dédelgetett, a szánkba adta az első szerelmi vallomás mézédés szavait, a büszkeség szárnyas ígéit. Mindent megfogadtunk. De kértünk egy szelet kenyeret, repülőjegyet Amerikába vagy Ausztráliába. Minél messzebb akartunk menni, hogy megtalálni se lehessen bennünket, s ha mégis

ránk tör a magány, ne tudhassunk olyan könnyen hazaszaladni.

Mostanában egyre gyakrabban látogatunk haza. Megnézni, hogy mire jutottak az itthoniak – nélkülünk. Segíteni is akarunk, meg az előbbre járók tudásfölényét pénzre váltani. Amíg lehet. Alig jut már eszünkbe a gyűlölet, ami ennek a hazának az elhagyására készítetett. Talán bölcsebbek lettünk. S meg lehet, azt a népvándorlást is jobban megértjük, amelynek erősödő hullámai elértek bennünket.

Egy dologban valószínűleg mindnyájan biztosak vagyunk: nem akarjuk, nem szeretnénk romokban látni mindazt, amihez évek munkája tapad. Békét szeretnénk. Örömtelit, gazdagulót. Olyat, amelyben elmerül az ember, s nem érzi, hogy határa van. De ez egyre távolabb kerül tőlünk. Jönnek a háborús hírek. Innen a szomszédból. Olykor már a bombák és a gránátok robbanását is halljuk, vadászgépek röpködnek fölöttünk. Mintha harcba hívnának. Azt akarnánk, hogy megtegyük az első lépést.

S bizony félünk, hogy meddig tudunk ellenállni. A történelemre gondolunk, amelyben olyan gyakran előfordult, hogy a belső nehézségek leküzdésére a hatalom kifelé fordította a tekintetét, és meggyőzte az embereket: minden jóra fordul, ha visszaszerezzük mindazt, ami egykor a miénk volt.

Nehézség meg van bőven. Ok is az elkese-redettségre, hiszen oly nagyon eltávolodtak egymástól a szomszédok. Anyagiakban is, de az életről való gondolkodásban is. Micsoda furcsa átok ül rajtunk, ki tudja hány ezer éve már, hogy nem tudjuk elviselni egymást. Nem örülünk a mások boldogulásának, előrejutásának, hanem – ha lehet – inkább gáncsot vetünk. Ne legyen neki jobb, ha mi nem vagyunk képesek előrejutni. Ha mi tehetetlenül álmodozunk, akkor vergődjön ő is egy helyben. Talán ez a magyarázata, hogy mindig bőven termettek a besúgók, a diszkrétén jól informáltak, a „csak úgy mondom” mentalitású emberek. Vajon ezért nem szeretnek bennünket a környező népek? Nem tudtunk alkalmazkodni a fejlődés irányához, a kocsmai magyaros virtus ott munkál bennünk hétköznapi, apró dolgainkban is. A szorgos, lassan építkező, a jövőre figyelő munka annál inkább hiányzik. Kiverték belőlünk a kispolgári szemléletet, amely büszkén néz maga köré, s azt mondja: ez az én kezem munkája. Mi maradt helyette? A másra mutogatás, a „nekem jogom van” fennen való hangoztatása.

S most, amikor a munkanélküliség már nem pusztán fenyegető rémálom, hanem a legigazibb valóság, szinte hallani a felhorkanást: micsoda aljas dolog ez, le az állammal, amelyik ezt teszi! Pedig csak az történik, ami

korábban is nyilvánvaló volt már, csak nem lehetett beszélni róla: teljesítmény nélkül nincs fizetség. A mi munkánk pedig könnyűnek találtatott. Még akkor is így van ez, ha nagyon fáj kimondani, ha sokkal jobb lenne arról beszélni, hogy mások tettek tönkre bennünket.

Nagyszabású romantikus képekben festették meg költőink a nemzethalál vízióját. Figyelmeztetésül, hogy amelyik nép nem törődik saját hazája előremenetelével, szükségszerűen kisodródik a történelem medréből, s nincs erő, amely visszahozná. Azóta bizony sorra buktak a nagy eszmények, mert a magyar mindig is szeretett lelkesedni, lobogni, izzani, izzítani, mégis maradt a vágyott cél: végre összefogni, s az acsarkodás helyett a jövőn gondolkodni.

De az – sokak szerint – reménytelenül messze van. Nem vigasztal bennünket, hogy majd néhány év múlva megindulnak a dolgok a kibontakozás irányába, hamarosan jobb lesz mindnyájunknak. Az idősebbeknek még a fülükbe cseng az utolsó két-három kongresszus biztató ígérete: még két-három esztendő, s megindulunk a kibontakozás útján. Ismerős mondatokra ismerős a reakció is: a hitetlenség.

S akkor érkeznek a hírek északról is, keletről is. Testvérek, rokonok hozzák a félbebi-csaklott mondatokat, a megszólalás, az anya-

nyelven tanulás tilalmát. Azt kérik, hogy mi se szóljunk. De a szemük tele van könnyörgéssel, de a hangjukon megbicsaklik az ősi népdal, amelyik a testvér után kesereg. Elindulnak ők is, otthagyják a földet, évtizedek óta dajkált reményeiket, hogy eltaláljanak hozzánk. S mi gyakran úgy fogadjuk őket, ahogy a szegény rokont szokás. Mosollyal, de biztató szó nélkül.

Kísértet járja be Közép-Kelet-Európát: a félelem kísértete. Jó lenne ismerni a varázsigét, amely véget vet a gyötrődésnek, és fényben ragyogtatja gondterhelt arcunkat.

1992

Tele a zsebünk a bölcsek kövével

A március a naptár szerint a rügybontás hónapja. De hozzákapcsolódik az újrakezdés is, a hitben való gazdagodás fellobbanó lángja.

Az első tavaszi virágot a kedvesünknek nyújtjuk, hogy érezze: a bennünk lezajló megújulásnak ő is részese.

Bizonyára a szükségszerűségekből születő véletlen, hogy 1848-ban éppen ebben a hónapban mozdult meg néhány fiatalember szívében Magyarország. Ennek a tömegeket mozgósító szívdobbanásnak forradalom volt a neve.

A magyar történelem sajátos vonása, hogy később is, a nagy változások hirdetői a márciusi forradalom üzenetét hordozták magukban. Őszintén vagy taktikai megfontolásból. Ehhez a nagy eseményhez mérték önmagukat, ennek a folytatói akartak lenni.

A márciusi forradalom idézésével mindig nagy tömegeket lehetett mozgósítani, mert az emberek menekülnek a szürkéségtől, a feleslegesség érzésétől.

Mindnyájan létünkben akarunk igazolódni. Itt és most. Hinni, hogy véletlenül, de

nem hiába születünk. Nem eltékozolhatóan és feleslegesen.

A márciusi eseményekre való hivatkozásban, az ünneplés perceiben átéljük az érvényes tett mámorítóan gazdagító érzését. Pedig minden nemzedéknek sajátarcúan kell történelmét megélnie. Úgy, ahogyan ő képes, amilyennek önmagát megnyilvánítani akarja. Megfogalmazni a maga értékeit, vállalható gazdagságát. Legyen ebben minden, ami politikai sandaság nélkül folytatható, átélhető. Egyetlen nemzedék se legyen nemzete múltjának a kizsákmányolója, ne vesztgesse el azt a népszerűség értéktelen fillérjeiért.

Erős szél fúj március 14-e délelőttjén. Komor felhők gyülekeznek az égen, nagyon esőre hajlik az idő. Még déli tizenkettőkor is ugyanez a helyzet. Fázósan összehúszom a kabátot, szidom magamat, hogy otthon hagytam az esernyőt.

Aztán arra gondolok, hogy a történelem – legalábbis ebből a szempontból – úgy látszik, ismétli önmagát. Ezernyolcszáznegyvennyolcban ezen a napon szintén esett az eső. Illetve mégsem. Március tizennegyedikének krónikáját nem ismerem. Lehet, hogy jó volt az idő.

Mi, nyíregyháziak tizennegyedikén ünnepeltük tizenötödikét. Miért? Valaki biztosan tudja az okát, mert megtehettük volna tizenötödikén is. Munkaszüneti nap volt az is.

Csak sejteni lehet, hogy a szónokhoz kellett igazítani az eseményt. Ebből a szempontból sincs új a nap alatt, mert az elmúlt rendszerben is így volt.

Megyek a Vasvári Pál utcán, keresem az ünnepi hangulatot, hiszen ez a nap mégiscsak a szívünkől sarjadt, az első magunkhoz méltó ünnep. Nyújtózkodik a tavasz, moccan bennünk a jókedv és az erő. Eltemettük a telet, a farsangi multságokon duhaj kedvvel vigadtunk, s most különös öröm feszít bennünket. Meghatódunk, amikor látjuk a rügyek duzzadását, az aranyeső ragyogását. Az arcunkat belemártjuk a kinyíló napsütésbe, s a virágokra is más szemmel nézünk, mint télen.

Nem kell sietnem, a Kossuth téri ünnepségre időben odaérek. Nézem a házakat, az embereket. Minden ugyanolyan, mint máskor. Legfeljebb most kevesebben vannak az utcán, gyéresebb a forgalom. De hát a déli órákban máskor sincs nagy tolongás.

Újabb és újabb szélrohamok jönnek, igazi zászlólengető idő. Az ám! Hol vannak a zászlók? Most már keresem a nemzetiszín lobogókat. A fülembe úszik egy régi felhívás, amely az épületek fellobogózására szólít. Végigérek a Vasvári utcán, s csupán egyetlen lépcsőház bejárata fölött lengeti a szél a nemzetiszín lobogót. Eltölthetne a jó érzés, ha nem azt látnám, hogy megcserélték

a zászlót, így zöld-fehér-piros zászló lengedez. Ami azért mégsem ugyanaz! Aki kitette, nem ismerné nemzeti lobogónkat? Vagy ennyire nem fontos számára az ünnep? S akik ott laknak, nem vették észre, nem szólt senki, hogy ez nem az, aminek az ünnep szól? Senkit nem érdekelt?

Mégis elkéstem, már megkezdődött az ünnepi megemlékezés. „Félház” sem volt a téren. Boross Péter miniszterelnök határozott mondatait nem kísérte különösebb érdeklődés. Mellettem hangosan megszólalt valaki: „Mintha Kádár Jánost hallanám.” Ránéztem, de nem tudtam eldönteni, hogy ellenzéki vagy kormánypárti. Olyan munkásféle, kicsit ápolatlan, kicsit pityókos. De lehet, hogy nem munkás, hanem munkanélküli volt.

A megemlékezés rendben lefolyt, volt koszorúzás, ünnepi műsor, zene és tánc, szavalat és méltóság. Pátosz. Csak azt nem tudtam eldönteni: kié március tizenötödike? Hol vannak a fiatalok, akik végre birtokukba vehetnék elődeik örökségét?

Hirtelen elkezdtem undorodni a politikától, amely kisajátítja a legszebb és legáltalánosabb emberi érzéseket is, amely pártügyet csinál mindenből. Elülteti a gyanakvást, hogy nincsen egyetemes emberi érdek, mert magatartásunk legapróbb mozzanatai is pártérdekek által meghatározottak. Nincs politikán kívüli élet.

Amikor hazafelé sétáltam, gyanakodva néztek rám az emberek a buszmegállóban. Igaz, hatalmas kokárda virított a kabátomon. Egyedül az enyémen. Tekintetükben valami-féle megvetést éreztem. Most nyilvánosan bocsánatot kérek érte, de akkor szégyelltem magam.

Másnap nézem a televízió hírösszefoglalóját. Fővárosi, vidéki események. Az egyik szónok az összefogásra szólít – a közös sors vállalására –, a másik a Rózsadombra vezeti csapatát, és megmutatja nekik a gazdagok házait, mondván: tudjátok, mi a dolgotok. A harmadik a magyarok számára hirdeti a demokráciát, a liberálisok és az új ruhát felöltött bolsevikok számára nem. A televízióban hosszú percekig láthatjuk az egybegyülteket. A kamerák látószöge kinyílik – tízezernél is többen vannak a téren –, mintegy azt sugallja a rendező meg az operatőr, hogy jelentékeny tömeg van a szónok mögött.

Az értetlen tévénéző pedig szembesülni kényszerül a tényekkel, hogy vannak ebben az országban olyan erők, amelyek a demokrácia nevében diktatúrára törnek. Meg akarják valósítani a maguk demokráciáját.

Az idősebb nemzedék számára remélhetőleg még ma is fájó emlék annak megtapasztalása, hogyan működik az a diktatúra. Mindegy hol mutatta meg magát: a haláltáborokban, a büntetőszázadokban, a kény-

szermunka táborokban, az ötvenes évek padlássöprő magatartásában. Vagy éppen a puha diktatúra esztendei alatt, amikor azonban kompromisszumokkal ugyan, talán egy csepp megalkuvással is kiemelkedhetett, aki akart, orvossá, kutatóvá, tanárrá, professzor-rá, akadémiussá, világhírű filmrendezővé válhatott. A gerinctelen ember akkor is felkínálta magát a hatalomnak. Ugyanúgy mint most. Persze, persze. Ez a mostani hatalom más. Demokratikus. De az egyenes gerincű ember minden hatalomban önmaga lehet.

Az embert el lehet pusztítani, de legyőzni soha. De sokszor elfeledkezünk azokról az igazságokról, amelyek nem kötődnek egyetlen rendszerváltozáshoz sem.

Az amerikai elnökválasztási kampány kész cirkusz. A jólétben élők látványos szórakozása. Ott az kapja meg a voksot, aki jobb életet, több pénzt, adóelengedést ígér. Nálunk? Valami vagy valaki ellenében lehet előbbre jutni. A gyűlölettel telik meg a szívünk, és könnyen rámutatunk erre meg arra: a zsidók miatt van minden; ha a cigányok nem lennének... Feszül a fekete zubbony, fénylik a leborotvált fej, erősödik a kirekesztettség tudata. Kit érdekel az apró munka, a hangyaszorgalommal építhető jövő (minden mellékíz nélkül), amikor igazságosztó erőt érez az ember a mellkasában, az izmaiban. Csak el kell venni, amit mások összeharácsoltak,

aztán el kell tenni őket láb alól. Istenem! Ennyire nem tanultuk meg a történelmet! Pedig az eseményeket a marxista ideológia legfeljebb átszínezhette, de azt nem tilthatta meg, hogy józan ésszel végiggondoljuk.

Nem hiszek a kövér prófétáknak. Sem azoknak, akik kiabálnak, kifröccsen belőlük a beszéd, s nem ígérnek semmi konkrétumot, csak azt mondják, hogy igazságot szolgáltatnak ennek a népnek, visszaadják a jussát. Azt, ami immár több mint ezeréves.

S a hatalom jelenlegi birtokosai? Engedik, hogy a kóklerek, a vásári kikiáltók vegyék birtokukba a „placcot”. A történelem erre is ad példát, csak egy emberöltőt kellene visszalapozni. Az erőtlen inkább átadja a hatalmat az erősnek, mert abban bízik, hogy akkor ő is megmarad. Ahelyett, hogy azt mondaná: nem voltam elég jó, válasszatok jobbat!

Petőfi még a bőség kosarát emlegette, amikor az ember szabadságáról és méltóságáról beszélt. Ez a legfontosabb. Minden más ez után következik: a jogi egyenlőség, a kulturális javakhoz való hozzájutás. Eszébe se jutott Kölcsey pesszimizmusa, aki a Himnuszban a jókedv hiányát panaszolja fel, s először azt kér az Úrtól. Petőfi bizakodó alkat, tele van forradalmi lendülettel, naiv tisztasággal. Ma inkább úgy lehetne fogalmazni, hogy pozitív célok és szándékok vezérlik. Építeni

akart, nem rombolni. Egyetlen testbe forrasztani a magyarságot.

Úgy látszik, hiába volt a magyar irodalom gazdag vonulata, a magyar, az oláh, a szláv bánat hangoztatása, a közös sorsnak a megmutatása. Rendezni végre közös dolgainkat – figyelmeztet, s adja a bölcs intelmet József Attila. Némi cinizmussal azt is mondhatnám: ez a következménye annak, hogy nem olvasunk verseket. Mást is alig.

Bizonyára gyáva vagyok. Félttem, amit eddig elértünk. Csak remélni tudom, hogy politikai gyakorlatlansága és tapasztalatlansága ellenére az emberek többsége meg tudja különböztetni az igazit a hamistól, és sokkal messzebbre lát, mint azok, akik állandóan arról beszélnek, hogy tele van minden zsebük a bölcsek kövével.

1994

Akikből apácák lesznek

Moldova György egyik korai kötetében arról írt, hogy az irodalom valószínűleg abból az emberi szükségletből ered, amelyik a beszéddel kapcsolatos. Az emberek ültek a tűz körül, és elmesélték mindazt, ami velük történt. Főképpen azokat az eseményeket, amelyeket a többiek nem élhettek át, mert nem voltak jelen. Vagy éppen azért mesélték el újra és újra, hogy átéljék, mert élvezték a borzongást. Pláne, ha győztesen kerültek ki a küzdelemből. Úgy látszik, tartós lélektani szükséglete az embernek az önigazolás. S ez most nem pejoratív értelemben értendő! Szükségünk van az önmagunkról kialakított kép fenntartására, megerősítésére.

Napjainkban Magyarországon három dologról beszélnek szívesen az emberek. Emberek alatt ezúttal a felnőtt korosztály tagjait értem, jóllehet – természetesen – a fiatalokat is azoknak tekintem. Sőt! Nagyon gyakran emberibb emberek ők, hiszen több bennük a naivitás, az ártatlanság, a cselekvésre készítő hit. Ők azonban helyzetüknél fogva elsősorban ábrándoznak a tettekről, a lehetőségek különféle terepeiről. A gyakorlattal

való kapcsolatuk még felszínes, alkalomszerű, főképpen önként vállalt feladatok megoldásából áll.

A felnőttek – a harmincasok, a negyvenesek, az ötvenesek – már lényegesen kevesebbet ábrándoznak a cselekvésről. Teszik, amiből „megélnék”, amit „kell”, amire nagyon gyakran „rákényszerülnek”.

A felnőttek különböző csoportjai: férfiak, nők, férfiak és nők, ha a véletlen vagy a tudatos szándék összehozza őket, biztosan szóba hozzák a politikát. Valaha közömbösséggel vádolta a hatalom az embereket, mert csak a párttitkárok politizáltak. (A mélyben azért akkor is zajlott a csendes tüntetés. De hát látta-e valaki előre, hogy érdemes kockáztatni? A világ a biztonságot sugallta.) Ma az egyik leghálásabb beszélgetési téma a politika. Lehet szidni a pártvezéreket, bármelyik párt tagjait. Ma mindenkit le lehetett hülyézni, akár nyilvánosan is. A politikusok nem ütnek vissza. Egyelőre. (Valaha egy-egy szaftosabb politikai vicc elmesélése után azt mondták a társaságban: ez hároméves vicc. Hogy-hogy? – kérdezte valaki. Három évet lehet kapni érte...) Ma már nemigen osztogatnak börtönéveket egy-egy viccért. Talán azért nem lehet hallani mostanában szellemes történeteket, vicces fordulatokat. Napjainkban ki vannak osztva a szerepek: a főszerep a koalícióé, az ellenzék pedig az epizo-

distákat adja. A színháztörténet a megmondhatója, hogy hány mellékszereplőből, statisztából lett néhány év alatt nagyszerű színész...

Bennünket, magyarokat még érdekelt a politika, hiszen sorsok múlnak azon, hogy kik vannak a csúcson. Érdekes hát hozzájuk törlszkedni. Az erőshöz mindig is vonzódott a gyöngé. A nyugati polgár már nem hatódik meg a jelszavaktól, csak a konkrétumoknak hisz. Ezért aztán az a párt, amelyik egyszer nem teljesíti választási ígéreteit, bizony kapaszkodhat, amíg újból a kormányrúdhöz kerül. A választók tömegei élni, jól élni akarnak. Igazából nem létkérdés számukra a politika. Legfeljebb szeretik a cirkuszt, jól szórakoznak a választási komédián, azzal együtt, hogy nagyon jól tudják: a szimpátiájuk vagy az ellenszavazatuk megbuktathat egy-egy pártot vagy politikust.

A másik kérdést, ami szóba kerül nálunk, úgy lehetne kissé ünnepélyesen megfogalmazni, hogy az élet minősége. Ez alatt sokan sokfélét értenek, hiszen a különböző társadalmi csoportokba tartozók másképpen élik meg a múltjukat, a jelenüket és a jövőjüket. Azt már számtalan tanulmány boncolgatta, hogy milyen töredékesen ismerik a magyarok nemzeti történelmüket, hogy az elmúlt évtizedekben meglehetősen szűk körből lehetett válogatni, amikor eszmények után ku-

tatott az ember. Magyarok se nagyon lehetünk, csupán a lelkiismeret furdalásunkat erősítgették. A nemzeti büszkeség számára vajmi kevés hely maradt, olykor egy-egy fáklyás felvonulásra, kegyesen megengedett márciusi ünneplésre kaptunk lehetőséget. A jelen kötelező optimizmusa pedig mindent eltakart, amit a hatalom nem akart látni. A jövőndő nem lehetett más, mint perspektivikus, nagyszerű. A szociológusok egyszer bizonyára leírják majd azt a folyamatot, amelyen a magyar társadalom a nyolcvanas évek közepétől át(megy)ment. Kis túlzással állítható, hogy emberek tömegei indultak meg lefelé (ez inkább igaz) és fölfelé (ez nem annyira tömeges). Az viszont tény, hogy aki jól megtanulta az eredeti tőkefelhalmozás történetét, s a gyomra is rendben volt, és képes is volt magát aktív helyzetbe hozni, elindulhatott a meggazdagodás irányába. A nainvok és szemérmesek, a tisztességesek és széplelkűek ezúttal is hoppon maradtak.

Bizony, nehezen tudjuk tolerálni ezt a gyors, kétirányú mozgást. Ezért erősödik fel gyakran az elégedetlenség. „Nemes, de terhes önlábunkon állni” – mondja Lucifer Az ember tragédiájában. Néha hiányzik az állam paternalista magatartása, mert nem szívesen barátkozunk meg azzal a gondolattal, hogy csak magunkra számíthatunk. Sokan azt mondják, hogy embertelen világ követ-

kezik. Megerősödik az önzés. Lehet. De annak is megvan az esélye, hogy javul az önértékelésünk, hogy büszkék lehetünk arra a teljesítményre, ami a mi nevünkhöz fűződik. Az bizonyosnak látszik, hogy a nehézségek-ből akkor fogunk igazából kilábalni, ha megértjük: nincs más rajtunk kívül. A más erejére nem (vagy csak ritka, tragikus pillanatokban) támaszkodhatunk.

A harmadik – talán a legnagyobb érdeklődést kiváltó téma – a szex. Ehhez mindenki ért, mert, úgymond, gyakorlata van benne. A különféle történeteknek mindig megvan a maga hálás közönsége.

Legendák szövődnek egyes férfiak és nők köré, kiváló teljesítményekről hallani. Úgy gondolom, hogy az első (a legnagyobb) szexhullámon is túl vagyunk. A pornófilmek keveseket szórakoztatnak már, nem jelentenek társasági „csemegét”, mint néhány évvel ezelőtt. Vannak intim centerek, szexboltok, amelyek kielégítik az igényeket. Mert valószínű, hogy a társadalom harmonikus működéséhez szükséges mindenféle igény kielégítése. A toleranciával, a másság elismerésével együtt. Egyre kevesebb sandaságot tapasztalni, ha a különféle szexuális magatartástípusok szóba kerülnek.

De kikből lesznek az apácák? – a tapasztalt nőfaló ezt úgy kérdezi, mintha olyan leckét adott volna fel, amelyre nincs megoldás. –

Mert ahogy én ismerem a nőket, egyik sem óhajtja az apácaélet kötelmeit. Mindenki a mai örömökre koncentrál. Olyan ez a mai világ, mint az önmagát túlélte római birodalom. Az élvezethajhászás kiszívta az erejét.

Hát ez bizony bölcs okfejtés, nézünk körül néhányan. De a kérdés azért ott marad a levegőben: kikből lesznek az apácák?

Dőre dolog lenne bármelyik társadalom erkölcsét egységes minősítési rendszerbe foglalni. Egyféle erkölcsi norma ugyanúgy nem létezik, mint két azonos falevél vagy két egyforma csók.

Az emberek így vagy úgy gondolkodnak a világról. Van, aki a beteljesülő szerelemről, az egész életen át tartó vágyról gondolkozik, olyanról, amelyik nemcsak perzsel, hanem melegít is. Mások a reménytelen szerelem izzásában képesek legtartalmasabb szellemi és fizikai energiájukat mozgósítani.

Emberarcú a szerelem, a szexualitás is. Vannak időszakok, amikor egyik-másik magatartás felerősödik, divattá válik. De a divatjelenségeknek az a természetük, hogy elmúlnak. Az embert ahhoz kellene hozzásegíteni, hogy megtalálja a maga útját, a maga sorsát, a saját arcú céljait, örömeit és bánatait.

Ha egyszer ez is megtörténik, az sem lesz kérdés többé, hogy kikből lesznek az apácák.

1992

A szeretet megtartó vonzásában

Az autóbusz lassan haladt előre. A sötét belekapott a ruhánkba. A társaság egész nap készülődött az éneklésre, de valami mindig elvonta a figyelmét: hol a hőség elől menekült egy-egy csendes patak partjára, hol labdajátékra csábított az idő.

De az este valahogy befelé fordította a figyelmet, s ami megtelt csenddel, hirtelen kifelé kíváncszott. Megszólalt az első dal, majd a második.

Érdekesen alakul bennünk a népdal: egyszer csak a saját örömünkké vagy fájdalomunkká válik. „Kikiabál” belőle a sorsunk, mindennapos – feloldhatatlan – tragédiánk, amelybe a legnagyobb küzdelem ellenére is belebukunk. Talán ezt hallottam ki Balázs hangjából, aki úgy azonosult az ismeretlen népdalköltővel, hogy egy kicsit elrejtette a maga sorsát, de azért kidalolta.

Balázs nagyon tehetséges, életre kelt a mozdulataiban a valahavolt valóság. Mégis abbahagyta a táncot. Összegubancolózott benne az élet. Elhalványodott, majd teljesen eltűnt közte és gyönyörű felesége között az igen, ami a kimondásakor egy életre szólt.

Anna gyönyörű volt, tele feszült szépséggel. Vibrált az egyénisége, nem maradhatott a közelében közömbös senki. Balázs sem volt képes rá. Most mégis külön vágányon fut a két összetartozó élet. Balázs a szakítás, a válás óta nem táncol, pedig a testéből kikiabál a tánc utáni vágy. Megtanult gitározni, énekel, a többieket szórakoztatja. Talán túlságosan is harsányan, elveszetten. Mintha menekülne a helyzet elől, önmaga elől. Érezni a hangján, hogy nagyon szenved, s a népdalt, mint valami köpönyeget, úgy borítja magára.

Kovászna megyei falvakon haladunk keresztül. Mintha a nagy magyar éjszakába fúródnánk az Alföldön, ahol a hold fénye is magányosabban hull az ember vállára, mint másutt.

Egybefutnak a parasztházak. Színesek, szegényesek. „Szalmazsúpos a mi házunk teteje, / A szegénység kikönyököl belőle” – figyelek hirtelen a szövegre is, nem csak a dallamra. Nézem a házakat, és sorsfelismerésként dobban meg bennem az ének: itt vagyok hát a dallam forrásánál!

Hallom Balázs hangját. Talán nem is tudja, mit énekel, hogy a maga fájdalma felesel a büszkeséggel: „Rég megmondtam régi rózsám, ne szeress, / Nincs egyebem, mit a két karom szerezh.”

Hát, vajon miért buktak bele mind a ketten

egymás igézetébe? Anna a fővárosba ment táncolni, Balázsnak az általános iskolás gyerekek maradtak, akiket nagyon szeret, s azt is szeretné, ha megéreznének valamit a magyarság lényegéből. Ezért is hozza el őket ide, Erdélybe, tanulni, kirándulni.

Torja házai egy utcára vannak felfűzve. Mind az ezerkettőszáz. A házigazdámé a hét-százhetvenötös. Egy órába bicsaklik a mutató, amikor a kutyaugatásra piros pongyolában kijön a háziasszony. Huszonhét éves. A szobában két picinyke gyermek alszik: az egyik hároméves, a másik alig múlt el három hónapos.

A kutya még mindig ugat, bár már nem olyan hevesen. Hamar rájött, hogy nem medve közelít. Itt az sem lenne különleges, mert csupán ebben az évben huszonöt embert támadtak meg a barna mézevők, s ketten még most is válságos állapotban vannak. Mióta lelőtték a medvelövőt, azóta nagyon elszaporodtak – mondják félig tréfásan a helybeliek, s szinte egymás szavába vágva sorolják, mi minden változott azóta. Visszakapták a hegy lejtőjén a kaszálót, szabadabb lett az élet, igaz, nem könnyebb. A házigazdám munkanélküli, a felesége gyermekgondozási szabadságon van. De lehet gazdálkodni, dolgozni. A föld sok mindent megad az embernek, még akkor is, ha kemény munkával kell fizetni.

Itt mindenki magyar, a két rendőrt leszámítva. De velük sincs különösebb baj, mondja a házigazda, miközben pálinkával kínál, a felesége meg előveszi a sütőből a túrós puliszkalepényt. Az anyósom küldte, teszi hozzá Ibolya kedvesen.

Két órákor még kinézünk a holdvilágos éjszakába, itt a Székelyföldön, ahol most sok száz lábban fészkelődik a ritmus, hogy dél előtt és délután, aztán este Sepsiszentgyörgyön az emberek gyűrűjében és a színpadon átadják egymásnak tudásukat és hitüket a különböző falvakból, országokból jött táncosok.

A művelődési házban a hagyományőrző együttesek és adatközlők versenyeznek: kié a legautentikusabb, a valósághoz leghűségesebb előadásmód. Sok kitűnő táncot láttunk Kolozsból, a Hargitából és máshonnan, de igazából a Székelyföld mutatta meg itt magát. Kallós Zoltánt, az európai hírű néprajztudóst kérdeztem erről. – A forradalom után mintha megnyíltak volna a zsilipek. Egymás után alakulnak az új együttesek. Ismét élővé vált a népzene és néptánc, elevenen ható erő, s erről a bálványosi találkozó is meggyőzhet mindenkit.

Örülök, hogy látom Zoli bácsit. Utoljára két évvel ezelőtt beszélgettünk Nyíregyházán. Most menetben megálltunk Kolozsváron, hogy köszöntsük. A főtértől nem messze

lévő kis udvarban, egy leromlott házban lakik. Méltatlanul a nagy tudóshoz, akinek a lakása zárandokhely. De a szellemi kisugárzást nem lehet megakadályozni. Erre még Funar polgármester úr sem képes. A magyar utcaneveket leszedetheti, de lám, még el sem hagyjuk a várost, amikor az egyik kerítésen azt látjuk: József Attila utca.

Sepsiszentgyörgy központjában az együttesek – különböző csoportokban – ropják a táncot. A Nyírség is. Hihetetlen tapsorkán. – Mintha a levegőben táncolnának – mondja, szinte maga elé egy asszony. – Köszönjük, hogy eljöttetek – hangzik többfelől –, az Isten áldjon meg benneteket!

Jó lenne, ha jelképes erejű volna, hogy a táncosoknak egy román pincér szolgálta fel az üdítőt Sepsiszentgyörgyön. Anélkül, hogy ebbe bármilyen rossz érzés keveredett volna.

A másnapi Bálványosfürdő szomorú arcát mutatja felénk. Mindnyájan izgatottan készülődünk, hiszen a hegyek közé szorított falvak most kinyithatják magukat a nagyvilágra. A Nyírség Táncegyütttest a messziről, a hazai földről érkezettnek kijáró figyelem övezi. Ezt már tegnap éjszaka lehetett érezni, amikor éjfélhez közel színpadra léptek a sepsiszentgyörgyi kisstadionban. Ezer ember tomboló lelkesedése fogadta a fiatalokat. Ez csak fokozódott a lányok tánca alatt, majd kiteljesedett az érpataki játék és tánc után.

Mekkora csalódás, hogy Bálványosfürdőn buszban várakozik az együttes, mert zuhog az eső, s vízben úszik a szabadtéri színpad is. A hegyoldalon pedig, ahol a nézők nyári hangulatban ünnepelhetnék a táncot, apró vízfolyamok gyorsulnak. A fesztivált, a kirándulást a Szent Anna tóhoz ezúttal elmosta az eső.

Az elmaradt természeti élményekért kárpótolt az esti fellépés a torjai polgármesteri hivatal kultúrtermében. A csaknem kétórás program óriási lelkesedést váltott ki a közönség soraiból. Az emberek együtt lélegeztek a zenével és a táncokkal.

Az a kis üröm, ami belevegyült a vendégszereplésbe, talán szóra sem érdemes, mert még a régi reflexek nyomát őrzi.

A színpad közepén magyar zászló lengett. Benézett a próbára a policáj, és szaladt telefonálni: a magyarok nemzeti zászlójukkal tüntetnek! Nosza, jött az ukáz: másnap reggel a művelődési ház vezetője raportra köteles megjelenni Sepsiszentgyörgyön. – Nem normális ez a rendőr – kommentálják az esetet a helybeliek –, március 15-én legalább negyven zászló lengett a faluban, mégse szólt senki. De ez új fiú. Nem tudni, meddig bírja itt, mert azért ez már nem a régi világ.

Reggel negyed hatkor egymásnak adják a szót a kakasok. Szokatlan a derengő világosság, hiszen néhány órával ezelőtt még a

hang után igazodtunk a főutcán, mert nem világított egyetlen lámpa sem. Egy székely legény az úttesten könyörög: – Segítsetek felállni, testvérek, nem tudok hazamenni. Odamegyünk, támogatjuk egy kicsit, de a lábai még nem engedelmeskednek. Talán azt sem tudja, merre van a haza.

Amikor elindul az autóbusz az út következő állomására, még sokáig érzem a házikenyér melegét, amelyet Ibolya süített a tisztelőnkre. Hajnali négykor feküdt le, hogy minden elkészüljön időben. De egy pillanattig sem éreztük, hogy terhes lenne számára a rólunk való gondoskodás.

Gyimesközéplak olyan szemérmes méltósággal mutatja meg magát, mint a néptáncban sorsot kibeszélő táncosok. Ünnepelesen kanyarog az út, két oldalt a lejtőkön gyűjtik a szénát, egészen magasan tehenek legelésznek. Egy kicsit elfog a szégyen: miért is vágytam bejárni Németországot, hogy megnézzem a hegyek haragos zöldjét, a kaszálók rendjeinek a harmóniáját, amikor itt van hozzám testközelben, szívközelben, megérintheően.

Követjük a kövesutat. Hangosan beszélgetünk, mintha el akarnánk nyomni magunkban a várakozás izgalmát. Egy valahavolt folyó medrében templom, körülötte házak, buja növényzet. Szájnak elmondhatatlan szépség. A szív pedig döbbsen hallgat, nem ké-

pes megszólalni. Elképzelhetetlen a tárgyasult szépség, legalábbis a fenséges még sohasem mutatta meg magát ennyire egyértelműen. A mai patakocska medrében asszonyok emelgetik a súlykolót, messzire hallatszik a tompa puffanás.

Néhány óra múlva ránk zuhan az este. Elindulunk az úton visszafelé. A gerinceken karcsú fák fúródnak az égboltba, szinte felnyársalják a csillagokat. Bennünk pedig még hajnalban sem csillapul az áhítat.

1992

A félelem szorításában

Decemberbe fordult az esztendő. Elcsendesedik lassan a természet, ruhatárba kerülnek az óarany és a rozsdamarta ruhácskák, a vidáman fodrozódó zöldszegélyű, irigysárga szoknyácskák, a kékben tündöklő blúzok, a porral szegett cipőcskék.

Gyászruhába öltözik minden. Feketébe, fehérbe. A fekete komorabb, több benne a méltóság, egyértelműbb a letaglózott vidámság fölött érzett bánat. A fehér természetes hűvösségével reményt is sugall, mert felmutatja a tisztaság, a megtisztulás lehetőségét is. Decemberben fázik bennünk a lélek, őszebb húzódnak a nyári emlékek, a befelé forduló figyelem hajlik a számvetésre.

A hideg meleget kíván. Cserépkályhák sugárzó melegét várja a hátunk, cigarettafüstbe burkolózik a tenyerünk. A családi melegség öröme bizsereg az érzékeinkben: nagypapa meséi úsznak emlékezetünkben, nagymama kalácsillatú arca nyitja meg a szívünket. Lobog a tűz.

A tűz bizony kevés helyen lobog a kandallóban, a kályhában, a tűzhelyben. A gázkonvektor kerek üvegén át hiába bámuljuk a lán-

gokat, az a fény már nem az a meleg: a vilánykályhából pedig csak a bekapcsolt ventilátor hangja hallatszik.

Holnap lesz advent első vasárnapja. A világ Jézus születésének megünneplésére készülődik. A vallásos hangulatban eltöltendő bűnbánati idő alatt az istentiszteletekből hiányzanak az ünnepélyesebb mozzanatok. Egészen december huszonnegyedikéig. Akkor ünnepelünk, s az év hátralévő részéig abba se hagyjuk. Mit is? Hogy megszületett Jézus, hogy szeretteink ismét együtt vannak, lobognak a gyertyácskák a fenyőfán. Megértük ezt az esztendőt is: elkerült a betegség, vagy nem alázott meg bennünket, egyáltalán, az is öröm lehet, hogy élünk. Voltak gondjaink, lassan távolodik a hátunk mögött a régi, de haladunk valami új felé. Jobb lesz? Ma még ezt se tudjuk, legfeljebb csak azt, hogy más. Ha nyersebb is, de nyíltabb, őszintébb. Tudunk-e együtt haladni vele? Muszáj. Ha végképp lemaradunk, magunkat is elveszítjük.

Nem a velünk élő történelemről szeretnék írni, nem arról, hogyan éljük meg a változásokat, hanem valami másról. Vagy talán köze van ehhez is? Meglehet.

Egy pszichológiai alapfogalmakat ismertető kis könyvecskében olvasom: „A félelemérzés legegyszerűbb, legősibb (primer) formája akkor lép fel, ha az ember veszélyhely-

zetben van, testi károsodás fenyegeti. Az ember felé irányuló, veszélyt jelző környezeti ingerek hatására félelmi állapot jön létre. Ez a primer félelem már az állatoknál is megtalálható.”

Kardos Lajos szerint: „A nagyon hirtelen keletkező félelem: az ijedtség, a megriadás. A tartós, de nem túl közeli veszélyre vonatkozó félelem: az aggodalom és a szorongás. Az igen intenzív és indulatszerűen lefolyó félelem: a rémület vagy – tartós formában – a rettegés.”

A velünk, a bennünk élő félelemről szeretnék írni. A homlokunkon és a szívünkön átsuhanóról, meg a görcsbe rándítóról. Mert a félelem ugyanúgy sokarcú, mint a szeretet. Megrajzolja a kor, amelyben e két szélsőséges érzést megélik az emberek.

Félünk a szegénységtől, a nélkülözéstől, hogy elveszítjük, feléljük munkával megszerzett értékeinket. Félünk a magánytól, a társtalanság hideg csöndjétől, a némaságtól fuldokló ajtóktól, az elkerülő tekintetek gyászától, attól, hogy nem tudunk megszabadulni a teherré vált társtól, baráttól, kedvestől. Félünk a kudarcától, a sikertelenségtől, a hiábavalóságtól, de attól is, hogy nem tudjuk állandósítani a sikert, mert valami mindig közbejöhet. Félünk a betegségek: a foghúzás: a térdre kényszerítő ráktól. Az alatto: mosan támadóktól ugyanúgy, mint a csende-

sen érkezőktől. Félünk a végérvényestől és az ideiglenestől. félünk, hogy egyszer kiszolgáltatott helyzetbe kerülünk, s akkor nem lehetünk azok, akiknek magunkat tudni, ismerni szeretnénk. Félünk a régi helyzetek unalmától és az újak váratlanságától. Félünk, hogy nagyon szeretnek, s belőlünk hiányzik az önfeladás képessége, de attól is, ha viszontatlan marad a szerelmünk.

Félünk, hogy nekünk kell eltemetni azokat, akiket a legjobban szeretünk, de attól a pillanattól is, amikor elérkezik a mi végső percünk.

Tele van az életünk félelemmel, szorongással. Ha bármilyen esemény, döntés, változás kikerül az irányításunk alól, félünk.

Olvasom az újságban, hogy Nyíregyházán megkéselték egy férfit, mert be akart szállni az autójába, és megkérte a kocsit körülvevő fiatalembereket: ugyan, engedjék elmenni.

Hazafelé tartott éjszaka a Jósavárosban egy férfi. Megverték, elvették a pénzét.

A neves filmszínésznő panaszkodik: nem mer a színházból a színészházba (százötven méter!) előadás után egyedül hazamenni, mert fél. Csak akkor vállalja a pesti utazást is, ha fényes nappal megérkezik.

Vannak olyan napok, amikor gépkocsik tucatjait fosztják ki, lakásokba törnek be. A múltkor egy rendőr a tilosban parkoló autóst figyelmeztette, aki csak legyintett rá és

odébb sétált. Továbbment a rendőr is. Félt? Talán elbizonytalanodott.

Sokféle félelem munkál bennünk. Vannak, akik azt mondják: rossz beidegződésekkel vagyunk tele. Nem hiszünk senkinek, mert félünk. Vagy féltünk. Nagy kérdés, hogy a félelem természetes állapotunkhoz tartozik-e? Ha a félelem megnevezi magát, ha arcot ölt, lehet harcolni ellene. De ha nincs teste, nem tárgyasul, akkor mit kezdünk vele? Igaza lehet Ancsel Évának, amikor ezt írja: „A legjobban mégis azoktól félek, akik nem akarnak földrészeket hódítani, népeket leigázni, bemutatkozó szónoklataikban nem rázzák az öklüket senki ellen, csak azt ígérgetik roppant nyugalommal és türelemmel, hogy meg fogják változtatni az embereket. Nem azért ijedek meg ettől, mert ez olyan nehéz, sőt lehetetlen, hogy máglyákat kell emelni megfélemlítés céljából, hanem azért, mert az embert rettentő könnyű rávenni a megváltozás látszatára. És azért is félek, mert nincs despotább szenvedély ennél: megváltoztatni az embereket.

Ha pedig azt mondják nekem megnyugtató céljából, hogy mindezt természetesen jó irányban, s az érintettek érdekében kívánják tenni, akkor már válaszolni se merek, de arra gondolok, hogy veszélytelenebb lenne a csillagok pályáját jó irányban megváltoztatni.”

Félelem az is, ha azt tesszük, amit elvárnak tőlünk, jóllehet mi nem értünk egyet a dologgal. Kényelmes is lehet a félelem, mert felmentést adhat a küzdelem, a cselekvés alól. A szembenézés kínjánál kevésbé fáj a hallgatásba merülő sunyi félelem.

Retteghetünk a háborútól, az atomreaktorok váratlan robbanásaitól. Ezekkel egyértelműen szembesülünk. De mit tegyünk félelmeinkkel, amelyeket gyakran meg se nevezünk, vagy azt mondjuk, hogy kompromisszumot kötöttünk, még inkább: nem akarunk senkinek sem kellemetlenséget. Évekkel ezelőtt megmosolyogtuk az amerikai „állandopolgár” lakásának ajtaját: biztonsági zár, acélpánt alul és felül, lánc. A jólétből fakadó félelmek, az antiszociális társadalom következményei, mondták sokan. Aztán elkezdtek keresgélni a biztonságos, a leleményes zárat, a riasztókat. Ha kopogtattak az ajtón, szélesre tártuk, s azután kérdeztük: mit óhajt? Most pedig kilesünk a kukucskálón, kinyitjuk az ablakocskát, vagy a zárt ajtó védelmében érdeklődünk: mit óhajt?

Leértékelődött az ember élete. Amikor a lehetőségei többre becsülik, mint korábban, az élete nincs biztonságban. Senkiben se bízz! – engedi el gyermekét az édesanya. Az üzlet nem a bizalomra épül, mondja a vállalkozó. Még magamban és magamnak se hiszek – rándul torz vigyorra a szája a fiatal-

embernek, amikor arról faggatom: mi a véleménye a hitről és a bizalomról. Mindkettő helyét átvette a félelem.

Elcsendesedik lassan a természet. Tenyerünkbe temetkező fejünket felemeljük: szét-nézünk a magunk kicsiny világában. Csendesen megállapítjuk: eljött ez a december is.
1990

A folyón nem lehet átgázolni

Mindnyájunk élete kicsorog az idő ujjai közül. Lehet ez ellen lázadni, hiszen az elmúlást kevesen tudják természetesen fogadni. Emberi ez is, mint életünk szakadatlan küzdelme azért, hogy maradjon valami utánunk.

Pedig az idő végtelen folyam, amelynek hullámaiban éppen csak megmártózhatunk, egy-egy kanyarulatában elgyönyörködhetünk, azon is meditálhatunk, hogy szépségének a befogadására talán kicsi is az emberi lélek.

De hát milyen nyomot hagyjunk magunk után, ami bennünket igazán megjelenítene századok múlva is? A temetők és a síremlékek öregszenek, néhány nemzedéknyi idő után már nincsen, aki a sírhoz elzarándokoljon.

Arról álmodozunk, hogy nagy emberek leszünk, s a hálás utókor majd szobrot emel nekünk?

Nem tűnik szerencsés ötletnek, mert az elmúlt két év szobordöntögetései arra figyelmeztetnek, hogy az életünket kitöltő hitet könnyen átértékeli az idő, s akkor a szobor a lomtárba vonulhat.

Valaki felvetette ötvenhatal kapcsolatban, hogy emeljünk olyan emlékművet, amelyik egyformán idézi a vesztes és a győztes küzdelmét. Lett is erre nagy felhőrdülés! Még, hogy a kommunistákkal, az ávósokkal együtt! Emlékmű csak annak jár, aki a győztesek hatalmáért áldozta fel az életét!

A történelem és az emberi helyzetek ismétlik önmagukat – mondhatnám. De szívem szerint inkább azt mondom, hogy nem akarunk tanulni az elmúlt korokból. Erkölcsi felfogásunk gyakorta megmarad a „szemet szemért, fogat fogért” elv érvényesítésénél.

Szophoklész Antigonéjában van egy példaértékű jelenet. Kreon, a király megtiltja, hogy eltemessék Antigoné város ellen támadó testvérét, Polüneikészt, mert: „elhullt vesztett ügyért”, s ezért „eltemetni, sem siratni nem szabad. Hagyják, heverjen ott megkönnyezetlenül, a dögmadar kíváncsós zsákmányaként.” Antigoné eltemeti testvérét, mert van az írott törvények fölött egy: az elhunytat el kell temetni, s haló porának meg kell adni a tisztességet. Kreon megfélemlít erről, s az istenek büntetése nyomán kell megértenie, hogy csak a politika szempontjából fontos, melyik oldalon áll az ember. A tiszteletet az ellenfélnek is meg kell adni.

Minden emberi érték pusztulása önmagában tragikus, mert az emberiség „létszámából” kitörlődött egy ember.

Vannak országok, amelyekben jó pár évtizedet kell várni, amíg szobrot kap a kiemelkedő államférfi vagy hadvezér, tudós vagy művész. Megvárják, hogy a kíméletlenül rostáló idő megtartsa-e az emlékezetében.

Mi a levert emléktáblák helyére újakat teszünk, a lebontott szobrok helyére új emlékművet állítunk. Új ünnepeket ünnepeltetünk. Mert igazunk van. Végre győzhetett az igazság. Ezt is megérhettük. A gyűlöletünk, ami arra irányul, amit elhagytunk magunk mögött, kegyeleti helyeket emeltet velünk, új kötelezettségeket ró ránk. Ha csak nem jön egy új hatalom, amelyik más eszményeket követ, s lebontatja, amit most emeltünk, hogy elhelyezze a maga jelképeit és emlékeit. Minden lehet, hiszen a történelem végtelen folyam, mi pedig könnyen abba a hibába esünk, belelógatván a lábunkat, azt hisszük, hogy át is tudunk gázolni rajta.

1993

A hétköznapiok méltósága

Tudjuk-e ma, mit értünk valóságon? Annak idején megtanultuk a leckét: „A valóság a megismerő tudatunktól függetlenül létező anyagi világ, a természet, a társadalmi lét, gyakorlat és maga a tudat, az ember belső világa mint a megismerés tárgya.” Mint minden filozófiai tételnek, ennek is az elfogadása alapvetően világnézeti kérdés.

Az elmúlt évtizedekben a fenti megállapítás igazságtartalma nem lehetett vita tárgya. De hogyan állt a dolog a valósággal? A politika mindig megfogalmazta, hogy egy adott időszakban mit kell (és lehet) valóságnak tekinteni.

Leegyszerűsítve: csak azt, ami beleilleszkedett a „főcsapás” irányába, ami igazolta a politikai döntéseket, a stratégiai és taktikai elképzeléseket.

Leraktuk a szocializmus alapjait, megsziárdítottuk, hozzákezdünk a fejlett szocializmus építéséhez. Növekedett az anyagi bőőség, gyarapodott a lakások, az autók, az üdülőtélkek (és házak) száma, egyre többen utaztak külföldre. A kulturális javakhoz is egyre többen jutottak hozzá. Eredmények

születtek a tudományban, a művészetekben, a sportban stb.

De: nem voltak a határainkon kívül élő magyarsággal problémák, nem ismertük a nemzetiségi kérdést, nem beszéltünk a kábítószer-fogyasztásról, a fiatalkori bűnözésről, a prostitúcióról. Nem foglalkoztunk a szegénységgel, a virágzó korrupcióval, a hatalommal való visszaélőkkel.

Azt mondtuk, haladunk tovább a lenini úton. Most aztán ránk szakadt a valóság. Kapkodjuk a fejünket: idegesek vagyunk, mert naponta találkozunk zavarba ejtő jelenségekkel. Egy idős néni keze kora reggel kapirgál a kukában. Kivesz egy szelet kenyeret, lefújja róla a port, a szemetet, rágcсálni kezdi. Önkéntelenül elfordítom a fejem, szégyellem magam. Talán éppen én dobtam ki azt a szelet kenyeret.

Mostanában indult budapesti laptársunk a címdalra számolt be egy tizenöt éves fiú brutális gyilkosságáról. Az öt osztályt végzett kamasz harmincnégy késszúrással megölt egy idős asszonyt, s hatvan forinttal távozott. A cikk záró mondata: „Született Szabolcs-Szatmár megyében, 1976. február 16-án.” Mintha itt kellene születnie annak, akiből gyilkos lesz! A szerző a régi reflexek alapján ítél: a sötét Szabolcs, ahol tizenöt éves gyilkosok teremnek! S közben megfélemedezik arról, hogy az elmúlt évtizedek alatt

a főváros (központi akarat) gyarmata volt ez az országrész. Innen kapta az olcsó munkaerőt, innen lehetett fejlesztéseket elvonni. Aztán szociológiai felméréseket közzétenni: itt a legnagyobb a népszaporulat, a legkevesebb a fürdőszoba!

A szerző bizonyára nem ismeri a szatmári, beregi táj szelíd harmóniáját, a folyók árnyat adó gazdag füzeseit, az itt élő emberek tisztelő szeretetét.

Hajdúsági születésű vagyok, eszmélő éveimet bányászvidéken éltem, mégis világosan, kitapinthatóan érzem: elege lett az itt élőknek a hazug apáskodásból, amely még mindig bugyuta gyerekeknek tekinti a már régóta felnőttet.

Az itt élők már nem kérnek, hanem követelnek: egyenjogúságot, korrekt partneri viszonyt, világos, őszinte beszédet. Ki akarnak törni a gyarmati sors alól.

Ezek az indulatok is hozzátartoznak a mai valósághoz. A megélhetés gondjai természetesen háttérbe szoríthatják az emberi méltósággal, az erkölcsiséggel kapcsolatos kérdéseket, de az bizonyos, hogy csak időlegesen.

Milyen is hát mai valóságunk? Sokszínű, mondhatnánk, ha a közhelyek világában keresnénk a válaszokat. Gazdag? A szóhoz óhatatlanul csupán pozitív értékek kapcsolódnak. Azt pedig a legoptimistább ember

sem tagadhatja, hogy mostani helyzetünk próbára teszi mindnyájunk derűlátását.

Azt hiszem, akkor járunk el a leghelyesebben, ha semmiféle jelzővel nem minősítjük. Mert ebben az új helyzetben éppen az a nagyszerű (ha megengedhető ennyi patetikus hang), hogy végre nyilvánvalóvá teszi: a valóság nem néhány ember (vagy egy uralkodó párt) szándékai szerint alakul, mindnyájan valóban részei vagyunk, alakítói (a szónak nem direkt értelmében).

Ezért mutatja ez a valóság szokatlanul sokféle arcát, a különbözőséget kell elfogadnunk, megbarátkozni vele, igényelnünk. Mert a sokféleség a másságot is jelenti, a mi szándékainkkal, a világnézetünkkel szembenállót.

Volt idő, amikor ebben az országban arról cikkeztek a lapok, hogy az embereket nem érdekli a politika, közömbösek a társadalmi kérdések iránt. S lám! Napjainkban két ember találkozásakor a második mondat már a politikával kapcsolatos.

Félve írom le, annyira nyilvánvaló: az emberek életében közvetlenül megnyilvánuló érdek lett a politizálás.

Jelzőtlen valóságban élünk tehát, amelybe befér a kukákban kenyér után kutató öregasszony, és a luxuslakásban unatkozó úriasszony. Befér? Sokan felkapják a fejüket, felemlegetve a társadalmi igazságot. Nehéz

a különbségekkel megbarátkozni, elfogadni még nehezebb. Pedig elkerülhetetlenül szükséges, legfeljebb azon kell fáradozni, hogy minél magasabb szinten alakuljanak ki.

Jelzőtlen valóságunk végre valóban felnőttnek tekint bennünket, mert arra ösztönöz, hogy ismerjük meg törvényeit. Azokból induljunk ki a mindennapok cselekvéseinek eldöntésekor, s ne az illúziókból, a ködön átsejlő szándékokból.

S akkor a valóság megajándékoz bennünket a hétköznapiakban átélhető emberi méltóság örömével is.

1990

Elfogadni, ami van

Habent sua fata libelli. Minden könyvnek megvan a maga sorsa, tartja a latin mondás. Ebből a szempontból talán az sem véletlen, hogy éppen a közelmúltban jelent meg újból Epiktétos Kézikönyvecskéje vagyis a stoikus bölcs breviáriuma. A bölcs és rezignált gondolatok gyűjteménye Sárosi Gyula fordításában 1942-ben jelent meg Budapesten.

A sztoicizmus etikája a boldogság megszerzésére tanít, amely a léleknek a külső körülményektől mentes, természetes állapota. Epiktétos ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelynek Seneca, Marcus Aurelius voltak a tagjai. Érdemes a Kézikönyvecskéből idézni legalább két gondolatot: „Bizonyos dolgok hatalmunkban vannak, más dolgok nincsenek. Tőlünk függ a véleményünk, az ösztönös vágyunk, a törekvésünk és ellenszenvünk, egyszóval mindaz, amit egyedül alkotunk meg. Nem tőlünk függ a testünk, a vagyonunk, a hírnevünk és a tisztségeink, tehát mindaz, amit nem egyedül hozunk létre.

Azok a dolgok, amelyek hatalmunkban vannak, természetüknél fogva szabadok, semmi más sem akadályozza, semmi sem

köti őket. Azoknak a dolgoknak azonban, amelyek nincsenek a hatalmunkban, nincs erejük önmagukban, másoktól függenek, egy kívülálló megakadályozhatja vagy elsajátíthatja őket.”

S a másik: „Ne kívánd, hogy az események úgy alakuljanak, ahogy te szeretnéd. Inkább a kívánságaidat szabd hozzá az események alakulásához, meglátod, nyugodt lesz életed folyása.”

Epiktétos erkölcstana megkülönbözteti a tőlünk függő és a tőlünk független világot, jelenségeket, állapotokat. Szerinte az ember csak annyiban szabad, amennyiben jól használja a gondolatait, tehát el kell fogadnia mindent, ami van, és el kell fordulnia mindattól, ami meghaladja.

Minden könyvnek megvan a maga sorsa, idéztem az előbb a mondást. Vajon véletlen-e, hogy ez a könyvecske éppen most látott napvilágot? Bizonyára igen. Mégis. Félelmetesen időszerű gondolatokat fogalmazott meg az ókori bölcsele. Az etika minden korban arra keresi a választ, hogy melyek azok a keretek, amelyek között érvényes válaszokat adhatunk a valóság kihívásaira. Lehetünk-e ma szabadok, és melyek ennek a szabadságnak a határai? Ha Epiktétosra hallgatunk, azt mondjuk: nem tehetünk semmit, mert ami kívül áll rajtunk, annak folyásába nem avatkozhatunk bele.

Ez az erkölcsstan tehát mozdulatlanságra ítél bennünket, arra, hogy tiszteljük a fennálló viszonyokat, fogadjuk el a hatalmat, fogadjunk el mindent, ami kívülről érkezik hozzánk. Egy csapásra megoldódna minden. Leszidhatna a goromba árus, megalázhatná, el kellene tűrnünk, hogy a politikusok játszadozzanak a hiszékenységgünkkel. S a kérdés voltaképpen: ez napjainkban az a magatartás, amellyel a világhoz való viszonyunk jellemezhető?

Ha minősíteni kellene a mai magyar társadalomban élők valóságához való viszonyát, röviden azt mondhatnánk, hogy két szélsőséges végletben helyezkednek el az emberek. Egyfelől bizonyos rétegek rendkívül harciasak, állandóan a cselekvés lehetőségét keresik. Igaz, hogy ez nem mindig halad a pozitív célok irányába. Inkább emlékeztet ez a harsányság a szociális feszültséget levezetni akaró demagógia a történelemből már jól ismert eszköztárára. A másik végletben sokkal többen helyezkednek el, mint az előbbiben. Ide tartoznak azok, akik belefáradtak a hiábavaló küzdelmekbe, akik nem hiszik már, hogy valaha, valami is jobbra fordulhat. Akiknek elégük van a választási ígéretekből, az üres hitegetésből. Nem akarnak semmi mást, csak nyugalmat maguk körül. És magukban.

Nekik szólna Epiktétos üzenete? Nekik, de

nem hozzájuk. Nem tudom, más hogy van vele, de engem idegesít a bölcselő sztoikus nyugalma. Odadob a végzet bekötött szemű Madonnájának, nem igényli aktív részvételemet sorsom irányításában. Tétlenségre kárhoztat, azt mondja, hogy semmi értelme a cselekvésnek, mert eredménye sem lehet. Felébredni még fel lehet, de attól kezdve szabad folyást kell engednünk az eseményeknek. Ha nem tesszük, magunknak okozunk bajt, mert minden lényeges döntés kívül esik rajtunk.

Több politikai párt készülődik már a két év múlva zajló választási kampányra. Szóba kerül az is, hogy vajon lesznek-e most érdeklődők, lesz-e még Magyarországon olyan ember, aki elmegy a választási nagygyűlésekre, mert azt hiszi, hogy valami mégis megváltozhat. Sokan állítják, hogy rosszabb lesz a helyzet, mint korábban volt, mert az emberek még jobban kiábrándultak. Egyre inkább valóságosan is kénytelenek a sorsuk irányítását a kezükbe venni.

Így lesz-e vagy sem, majd eldönti az idő. De addig valamiképpen vissza kellene szerezni az emberek hitét és bizalmát, mert különben mindnyájan Epiktétos követőivé válnak, aki szerint: „Ha csak olyan dolgokat kívánsz kikerülni, amelyek a hatalmadban vannak s a természettel ellentétesek, sohasem fogsz nem kívánt dolgokba bonyolódni,

de a betegséget, a halált és a szegénységet akarod kikerülni, akkor szerencsétlen leszel.”

Én mégis azt mondom: ne fogadjuk el, ami van, hanem arra törekedjünk, hogy megváltozzon. Egyre inkább hasonlítson ránk. Olyan legyen, amilyennek legszebb álmainkban látni szeretjük. Akkor is, ha kicsit még távol van tőlünk.

1992

Elvarázsol a történelem

Bizonyára sematikus az a kép is, amely bennünk, magyarokban Görögországról kialakult. Ahogy megsértődünk, amikor a pusztát, a gulyást emlegetik, ha rólunk van szó, a görög ember hasonlóképpen megneheztelne, ha csak annyit tudnánk hazájáról, hogy: romok, tenger, kecskék, dinnye, szigetek.

Vagy mégse? Volt abban valami rendkívülien találó, ahogy az egyik turista jellemezte Görögországot: nem más, mint egy hatalmas étterem. Ahol csak akad egy talpalatnyi hely, kitesznek pár asztalt, székeket, felállítanak egy szuvlaki- vagy girossütőt, s jöhetnek a vendégek.

Azok pedig jönnek is, mert – bizonyára vannak szebb országok – sehol sem lesz a látogató szeme és lelke annyira lekötve, mint itt. Görögországban megtalálhatók mindazok az ellentétek, amelyek az egész földközi-tengeri térségben fennállnak. A város és a vidék, a föld szegénysége és buja termékenysége, az ember hatalma a természet felett, és a természeté az ember felett élénkebb, mint más országokban. A szinte nem természetes ragyogó napfény elárasztja a

tengereket, a partokat és a szigeteket. A friss levegő erdei és mezei virágok illatával telített. Még feltűnőbb a történelem szellője, mely az embert körülveszi. A múlt talán azért is megfoghatóbb, mert az az antik romokban, a félig leomlott falakban, a bronzkor vulkánjaiban és a balzsamos tengeri levegőben tovább él.

Görögország hihetetlenül hosszú tradíciója a partvonal mentén közel négyezer évet fog át a szembeötlő történelem előtti kerámiáktól a minoialfestményeken át a klasszikus kor páratlan plasztikáiig és a sokrétű bizánci kincsekig.

Görögország többet nyújt, mint amennyit ígér, és ez nem meglepő, mert minden sarok mögött rejtett kincs húzódik meg: csodálatra méltó romok, melyek hírnévről és tartós lakottságról tanúskodnak, üzletek túlszűfolt népművészeti tárgyakkal, bungalók a tengerparton, végtelen hosszú partok és eldugott vendéglők, melyek egy pohár bor mellett időt feledtetni hívnak. A régi és az új ezen keveréke a látogatót a valóság és a képzelet között lebegteti, amíg sikerül számára az ország múltját az élénk jelennel egyesíteni.

Görögországban számtalan öböl, földnyelv és tengeröböl teszi a partot változatos-sá. És természetesen számos sziget is van. A vizek, amelyek a körülbelül ötvenezer négyzetkilométer nagyságú országot övezik,

azúrkékek, tiszták és átlátszóak. A kilencmillió lakos életvidám, vendégszerető, életigenlő ember.

Állunk a knosszoszi palota hatalmas udvarán. Ott, ahol több ezer évvel ezelőtt a bika- viadalokat rendezték. Előttünk a királyi palota, a trónterem, a kőbe vésett trónszék, a szobák és a belső termek labirintusa. Elakad a lélegzetünk. Körülölel a mítosz és a történelem keveréke. Minosz király, Zeusz kedvelt fia ide építtette Daidalosz építőmesterrel a labirintust, hogy elrejtse a királyné szörny- szülött fiát, a Minotauruszt. Itt ölte meg Thészeusz athéni királyfi Ariadné királynő segítségével a gonosz Minotauruszt, s szabadította meg városát a szörnyű véradótól.

A romjaiban is impozáns palota a legújabb elmélet szerint annak az utolsó földtörténeti katasztrófának esett áldozatul, amelynek során – az i.e. XV. század derekán – a Krétától néhány kilométerre fekvő Szantorini szigetnek jó része felrobbant és elsüllyedt a tengerben.

A robbanást több ezer kilométer távolságban is hallani lehetett, a szökőhullámok, a földrengés-sorozatok óriási pusztítást okoztak a környéken. Nemcsak Knosszosz hatalmának a végét jelentette ez, hanem Kréta politikai szerepének a megrendülését is. Félelmetes lehetett a kor emberére a katasztrófának és kísérőjelenségeinek a látványa. Sokan

ebben vélük meglegelni az Atlantisz pusztulásáról szóló mítosz magyarázatát is.

Mindnyáján megrendülten bámuljuk azt a szigetekskét, amely az utolsó vulkáni működés eredménye: 1956-ban született. Sötétfekete gomolygás, talán holdbéli táj. Figyeljük a tengert, vajon nem bugyborékol-e a víz? Mert akkor magunkkal vihetnénk örökre a mögöttünk maradó civilizáció emlékét.

Fira városa sokat szenvedett az 1956. évi földrengéstől, de házait, templomait és kápolnáit azóta jórészt helyreállították. A jellegzetes égei városka lapos tetejű, fehérre meszelt házacskaí a hegy gerincén vidám szertelenségben tolonganak.

A hatalmas utasszállító hajóról – amely egy órával ezelőtt odafönről akkorának látszott, mint egy gyufásdoboz – még vetünk néhány pillantást a meredek sziklafalra, katógnak a fényképezőgépek. A turista szorgos méhecske módjára gyűjtögeti az emlékeket, hogy majd otthon elmesélhesse, megmutathassa: nézzétek, itt voltam!

Hát, igen! Kréta. Az emberi kultúra egyik bölcsője, merül fel a tudatban a közhely. A főváros, Irakleion régészeti múzeumában alig lehet megmozdulni. Az egyik csoportban német szót, a másikban angolt, a harmadikban franciát hallani. Együtt vannak itt a különböző korokból származó tárgyi emlé-

kek, a knosszoszi palota freskói, szobrok, edények, ékszerek. A három híres palota (Knosszosz, Phaisztosz, Mallia) gazdag leletanyagot szolgáltatott. A híres kígyós istennők előtt sok-sok látogató megáll, hiszen tökéletes épségük kacér bájt közvetít, megmutatja a korabeli divatot, amely nem volt mentes a rafinériától sem.

A krétai ember mindent tudott a világról, amit érdemes volt. De nemcsak a természetéről, hanem az emberről is. A romok között az az érzésünk, hogy az idővel is képes volt dacolni. A szelleme, a gondolatai, a mindennapjai itt vannak ma is.

És a huszadik század vége felé ballagó, rohanó ember? Egész Görögország, benne Krétával jórészt az idegenforgalomból él. A turisták sok-sok százezer embernek adnak munkát. A görögök eladják a múltat, vagy durvábban fogalmazva: felélik a múltjukat. Miközben a tengerbe bukó nap látványában gyönyörködünk, arra is gondolunk, hogy hova lett a görögök civilizáció és kultúra teremtető képessége, hajlandósága? Őrzik a romokat, árusítják a Sprite-ot, a Coca-Colát, a suvlakit és a girost, a vázák másolatait, mindenféle csecsebecsét és giccset. A turista fogyaszt, eszik-iszik, vásárol, enged a csá-

bításnak, az erőszakos vagy szíves invitálásnak, és azt mondja: sohasem ettem még ilyen finomat!

„Sok van, mi csodálatos, de az embernél nincs semmi csodálatosabb!” – kísér hatezer kilométeren át Szophoklész. De hát mit ad a mai ember a világnak, amelyet – legalább a romjaiban – csodálni lehetne? Hiányzik a nagy egészre figyelés.

Az ember elvész a részletekben, miközben a sorsáról elmélkedik, s azt akarja megjavítani, lényegi önmagáról feledkezik meg. Amíg tart a romokból, addig nincsen baj, amíg a tenger bársonyosan simogat, s nem mutatja felénk haragosabb arcát, addig nincs baj. Jó érezni azt a borzongást, ami elfogja az embert: megérinthesi azokat a köveket, amelyeket sok-sok ezer kiváló ember is megérinthesett.

Elvárásol a történelem, amelyet átélni lehet, de visszafordítani nem. S a borzongás? Hol voltunk mi, magyarok, amikor a knosz-szoszi palotát megremegtette a katasztrófa? Az ázsiai sztyeppéken lovagoltunk, vagy felnyársaltuk a szomszéd törzs támadó harcosait. Ha nem éppen mi hörgöttünk a lemenő napba. Most pedig lépkedünk a romokon Krétán, Delphiben, Epidaurosban és másutt! Most rajtunk a sor olyat létrehozni, amely a lábhoz omlásban is képes felmutatni arcunkat, akár évezredek múlva is.

Vagy minél magasabbra emelkedik egy civilizáció, annál nehezebb a kései koroknak rátalálni? Ma már az sem biztos, hogy a jövőnek emberarca lesz.

1992

Értékek nyomában

Nosztalgiákból építkezik az ember. Az egyes nemzedékek olyan határozottan elkülönülnek egymástól, hogy ez még a felületes szemlélőnek is feltűnik. S nem is szükséges emögött divatos nemzedéki ellentétet felfedezni, mert ilyenek igazából sohasem voltak, vagy éppen ellenkezőleg: az egyes nemzedékek mindig is markánsan megkülönböztették egymást.

Vitával, indulatokkal vagy azok nélkül. Egyszerűen másként nevelődnek. Változik a világ, benne az ember. Új értékeket fedez fel, eldobja a régieket vagy jobb esetben átszínezi azokat a maga képére és hasonlatosságára. Közben persze megéli annak is a tragikumát, hogy már nem tudja a régi értékek mentén elképzelni az életét, de még nem látja teljesen tisztán az újakat sem. Ilyenkor vetődik fel az örök emberi értékek problémája, ilyenkor fordulunk a klasszikusokhoz, mint amelyekben a legegységesebben megjelennek azok az értékek, amelyekre támaszkodni lehet, ha összezavarodik a világ.

Nagy átrendeződéseknak voltunk tanúi ebben a században is a háborúk alatt és után.

Európa nyugati felén viszonylag egyszerű volt a képlet, mert a nagy fizikai és lelki trauma után vissza lehetett találni a több százados polgári eszményekhez. A keleti részekben azonban bonyolultabb volt a helyzet, mert a Szovjetunió árnyékában új társadalmi formációk jöttek létre. Az új hatalom arra törekedett, hogy kialakítsa a maga filozófiai, világnézeti, erkölcsi arculatát, megfogalmazza a maga értékeit, illetve felépítse annak hierarchikus rendjét.

Évtizedek teltek el ebben a világban. Nagypák, apák, fiúk, nagymamák, anyák, lányok élnek ebben a hazában, akiket áthatnak azok az élmények és tapasztalatok, amelyeket ebben az új világban szereztek. Őszintén átérték, a magukévá tették őket. Nem azért, mert kényszerítve voltak, hanem, mert őszintén hitték, hogy értük épül az új világ, igazságai az ő igazságaik, eszményei, erkölcsé az övék.

Az utolsó trauma nagyon friss még. Úgy hívják, hogy rendszerváltás. Dőre dolog lenne azt hinni, hogy ez is pusztán ünnepi felvonulás, ahol éltetni lehet az új világot. A változás most is csak hosszú idő alatt mehet végbe. A gazdaságban, a társadalmi kapcsolatokban, a kultúrában, az erkölcsben, a közgondolkodásban. Vegyük a legkézenfekvőbbet. Százezrek keserű tapasztalata, hogy a kulturális javakhoz jutás bősége után – az ár-

dagály következtében – kiszorultak a fogyasztók közül. Alig kínál a piac igényes szépirodalmat, s ha mégis, olyan áron, hogy kétszer meg kell gondolni a vásárlást. Korábban a társadalom preferálta a kultúrát, hogy minél többen hozzájuthassanak az értékekhez. (Most persze azt mondhatják, hogy természetesen csak azokat, amelyeket a maga érdekeit szolgálták. Ebben van igazság, de azért nem volt olyan merev a rendszer, hogy ne lehetett volna árnyalt a válogatás. Meg aztán a klasszikusok rendszer idegenek, s azokhoz is olcsón juthattak hozzá az emberek.)

Kamaszkorom lelkesült pillanatai voltak, amikor Csoóri Sándor, Nagy László, Juhász Ferenc, Pilinszky János, Ladányi Mihály köteteknek a megjelenését vártuk. Ki emlegeti ma Nagy Lászlót, akinek pedig már a klasszikusok között lenne a helye? Egyetemisták legfeljebb a szemináriumi dolgozatokban. Csoóri Sándor neve merül fel talán a leggyakrabban. De ír még verseket? S egyáltalán: miután beszennyezte őt a politika, szólhat-e még érvényesen és hitelesen?

Kikaptuk egymás kezéből az Élet és Irodalom legfrissebb számait, vagy az Új Írást, a Nagyvilágot. S ott szorongtunk a moziban, hogy megnézzük a legújabb Bergman- vagy Truffaut-filmet. S tudtunk vitatkozni a Hideg napokon és a Szegénylegényeken. De tűzbe

hozott Ember Judit egy-egy dokumentumértékű alkotása is.

Ha ma véletlenül négy-öt magyar összehajol, néhány mondat után kiderül, hogy ki-kimelyik pártnak a tagja, s hamarosan sutba kerülnek az esztétikai értékek, feldugja a fejét a politika. Megfogalmazódik a szembenállás, s attól kezdve már nincs semmi értelme az egésznek.

Úgy látszik, hogy a gyűlölet tisztító tüze szükséges az új értékek megfogalmazódásához. Ha ezen túlleszünk, visszatérhetünk a régiekhez. Csakhogy nekünk nincsenek százados hagyományaink, amelyekbe most kapaszkodni lehetne, hiszen folyamatos harcral vagy éppen alávetettségben telt az életünk. Az írók és költők tartották bennünk a hitet, hogy a kudarcok, a sorsunkba való belebukás ellenére is érdemes munkálkodni.

S most éppen ez az irodalom szorult az életünk peremére, egyszerű árucikk lett, mint akármelyik mosópor. Pedig sohasem lenne szabad elértéktelenednie, mert amelyik nép elveszíti eleven, tartós kapcsolatát az irodalommal, vagy tágabb értelemben a kultúrával, annak kiüresedik a lelke is. S akkor hiába érkezik meg Európába vagy a nagyvilágba, nem lehet őt elválasztani a többitől. S erre a különbségtételre már ő sem lesz képes.

1994

Aki túllép önmaga határán

A kétsávos út két oldalán várakozó, parkoló járművek. Félig a fák kóro, a hideg szélben meg-megzörrenő ágai alatt, félig az úttesten. Vonul, majd izgatottan meg-meglódul az ünnepi forgalom. Mindenki ideges, a perceket nem lassan, hanem iszonyatos gyorsasággal pergeti az idő.

Egy pillanat alatt megrándul a kocsisor, hallatszanak a fékek, majd hirtelen beáll a szokatlan csend. Mintha a varjak is megnyugodnának, mert hálót terítenek a lakótelep fölé. Most már a hangjukat is hallani: kár, kár. Mindenért az autóbusz vezetője a hibás, ő állt meg. Ezzel mindenkit megállásra kényszerített. Igazi dugó. Nem lehet mozdulni semerre sem. A gondot az okozza, magyarázza a sofőr, hogy a másik sáv közepén egy Mercedes áll a leállósáv mellett. Vezető sehol. A busz nem fér el a kocsik között. Az autók gyorsan torlódnak, hátul az utolsó kocsik már majdnem a kereszteződés közepéig ér. Bátortalan, majd megerősödő tülkölés. Ablakok nyílnak, kíváncsi fejek bújnak elő a garzonokból. Dugó. A mellékutcákban is torlódik a forgalom: aki egyszer besorolt, nem

menekülhet. Egy fiatalember lép a Mercedeshez, gyorsuló csókok peregnek a kedves arcán (a szoknya egyre feljebb húzódik formás combján) már-már meg is bocsátanánk nekik, de aztán még sincs kegyelem. Dudaszó, káromkodás. Az ifjú urat ez láthatóan nem zavarja, kényelmesen elhelyezkedik, majd az ablakhoz inti a lányt. Az odafut, rövid vita kezdődik, végül (mindnyájan ebben bízunk) egy utolsó puszi. Hatalmas sóhajtás (is) fut végig a kocsisoron, s folytatódik a hömpölygés.

Annyira elkoptatott a panasz, hogy már komolyan sem vesszük: az utcai telefonfülkék jó része állandóan rossz. Vagy a perselyt ürítette ki valaki, vagy a kagyló hiányzik. De lehet, hogy a zsinórt (a láncsal együtt) tépték ki. Részletezhetjük, a lényeg azonban az, hogy nem lehet telefonálni. Mi abban a logika: azt teszik tönkre, amiből kevés van?!

Aztán itt van a legújabb divat: petárdák robbannak városainkban. Nemcsak az utcákon, hanem a legváratlanabb helyeken is, legutóbb Nyíregyháza legnépesebb mozijában. A petárda nagyot szól, de világít is. Bevilágítja annak az embernek a lelkeségét, aki felrobbantotta. Gyerekek? Nem csak ők. Vannak a petárdások között a serdülőkort jóval meghaladóak. Infantilis nemzedékek sorakoznak egymás után, akik nem élhették meg a szabadság szárnyakat kitaró, repülésre

készítő örömét. Akikből most – torz formában – a visszaszorított vágy egyszerre kirobban? Nem hiszem, hogy valamiféle freudi elfojtásról lehetne itt szó, inkább mást sejtek ebben a gyermekded gesztusban. A kényszerű fegyelemből a fegyelmezetlenségben tartását veszített nemzedék kiáltoz itt erkölcsi hiányai után.

Mostanában nem népszerű dolog József Attilára hivatkozni. A hivatalos kultúrpolitika sematikus képet rajzolt róla, megette a munkások költőjévé, holott ő is, mint sokan „jelző nélküli” költő volt. Olyan, aki elég bátor volt sorsát kimondani, akinek a számára az élet több volt, mint évtizedek hosszú sora. Az élet csak emberhez méltóan érdekesülhet a megélésre. Az 1935-ös versek között olvasható a *Levegőt!* című, amelyben az előretörő fasizmusra, Hitlerre utalva így fogalmaz. „Az én vezérem bensőmből vezérel! / Emberek, nem vadak – / elmék vagyunk!”

Igen, a fegyelem a társadalomból, vagy ha így jobban tetszik, a közösségből érkező külső kényszer, amely azonban belső, önként vállalt szükségszerűséggé válik.

A közlekedési szabályok fegyelmezett rendet kívánnak, amelyben – éppen a közösség érdekében – nem lehet jobbra indexelni és balra kanyarodni, vagy az egyértelmű szándék jelzése nélkül bármit csinálni.

A fegyelem ily módon elemi erkölcsi nor-

máink közé tartozik, amelynek betartása az egyén számára csupán annyi jogot biztosít, mint amennyire a másik ember is igényt formál.

Az ember szabadságának határa a másik ember szabadsága. A szabálytalanul, a többi embert akadályozva parkoló fiatalember, vagy a petárdát robbantgató ifjú és felnőtt túllép önmaga határán, a másik emberre is jogot formál.

Igaza lehet annak is, aki azt mondja: nem szeretem, ha folytonosan Európához való felzárkózásunkról beszélnek. Több, mint ezer év óta Európához tartozunk, részei, részesei voltunk annak a kulturális hagyományrendszernek, amelyet az európaiság jelent. Aki Európába akar bennünket gyalogoltatni, kisebbrendűséggel aláz meg mindnyájunkat. Azt sugallja, hogy erőfeszítéseket kell tennünk, ha fel akarunk nőni a többi nemzet mellé, mert mi még messze vagyunk tőlük.

Ezért törjük össze a telefonfülkéket, álljuk el az utat, ha egy csókra támad kedvünk, robbantgatjuk a petárdákat. Játszunk, mert nekünk nem volt európai gyermekkorunk.

Karácsonykor a beszéd és a hallgatás áhítata mellett Ancsel Éva írásait olvastam: „Pedig semmi sem hiányzik az embereknek annyira, mint a gondolat, szó és teendő, mely őket fölemelné. S voltaképpen semmi

sem lenne egyszerűbb, mint utat engedni a bátorság mindnyájunkban meglévő szükségletének. De ha ez elmarad, az emberek öntudatlanul és naponta adják el lelküket a megalkuvás hétköznapi ördögeinek, e mindennél ravaszabb ügynököknek, akik senkitől se kérik, hogy egyetlen alkuval vesztegesse el tisztességét – amit mégiscsak jobban meggondolna –, hanem darabonként fosztanak meg tőle, vég nélküli törlesztésre kárhoztatva.”

A fegyelem gyakran szembekerül a szabadsággal. Különösen most, amikor még mindig eufórikus mámorban isszuk, s nem tudunk betelni az ízével. Holott a szabadság nagyon gyakran önmagunk korlátozásával, önfeladásával is együtt jár. A szabadságnak a felismert önfegyelem szükségessége az ára.

Az egyik községben az ezerötyszáz választásra jogosult állampolgárnak csupán a fele ment el szavazni. Így alakult, hogy a megválasztott polgármesterre csupán négyszáz polgár mondott igent. Most aztán hangoskodik, aki nem ment el voksolni: nekem nem kell ez az ember, és nem vagyok hajlandó elfogadni a döntéseit. Nekem ő ne parancsoljon! Az élet pedig megáll a faluban, kocsmái indulatok kerülnek a felszínre, mert nem mondta senki, hogy a döntés szabadsága után a végrehajtásban nem lehet újra és újra egyezkedni.

Most tél van. Nemrég kövér pelyhekben hull a hó. Ritka látvány. A gyönyörűség egyszerre nyitja és zárja a szívet. A szépség fel-emel, nagyvá tesz, de a természeti törvény egyértelmű és következetes érvényesülése kicsinységünkre figyelmeztet. A természettel megtanultunk együtt élni. Nem tehattünk mást, meg kellett őt ismernünk.

Ezt az utat kell önmagunkkal is bejárunk. Nem lehet csupán szépen hangzó parancs a delphoi jóse: Ismerd meg önmagad! Ha a mindennapok gyakorlatát is átjárja, közelebb kerülünk ahhoz, hogy megértsük: a fegyelem nem kívülről ható erő, nem azonos az őrmester úr lélektelen magatartásával. A fegyelem nem azonos a parancssal. Az utóbbi alól még keresheti felmentését a bátortalan lélek, az előbbi hiánya élőként tesz ronccsá, üressé.

A fegyelemben megannyi szükségszerűség bujkál: gondoskodnunk kell a családról, örömet kell szereznünk, becsületesen kell dolgoznunk, úgy kell élnünk, hogy véletlen születésünk ne minősüljön át feleslegessé. Életünk határai csak a jövőendőben válhatnak háttartalanná. Miközben ezen munkálkodunk, talán arra is rájövünk: Az ember akkor felnőtt, ha már nem kér kegyelmet. Ha fegyelmezetten bejárta azt az utat, amelyen csak ő haladhat végig.

1991

A kilakoltatott szerelem

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy ma már nincsenek felkavaró szerelmi kalandok. A fiatalok nem tudnak úgy szeretni, mint a mai felnőttek – fiataalkorukban. Pedig ez egyáltalán nincs így! Bizonyosság erre az alábbi történet.

Tamás a motorház tetején ücsörgött. A tengeren állandóan fújt a szél, bebújt a kabátja alá, ettől nagyon gyakran megborzongott. Mégis jó volt itt; előtte a végtelennek tűnő hatalmas víz, amely nyugalmat, elégedettséget árasztott. A legszívesebben egészen előre merészkedett volna, hogy láthassa, amint a komphajó orra hasítja a tengert.

Az október közepi nedves szél felborzolta a bőrét, ezért Tamás befelé menekült. A gondolatai most is felmelegítették. Hát még, amikor Dower fényeit meglátta! Hirtelen értelmet kapott az elmúlt hónapok minden lemondása, küzdelme. A lázas beszélgetések, a nyugtalanság. Tizenkilenc éve minden izgalmával, szenvedélyével fordult most is Veronika felé, aki Skócia egyik városkájának ne-

velőintézetében dolgozik. Fogyatékos gyermekeket gondoz. Angolul tanul, hogy hazatérve jó eséllyel tanulhasson tovább. Tamás beszélget a kertésznek, egymás közelében lesznek. Nagy boldogság vár rájuk.

A nyolc emeletes komphajó ontotta magából az utasokat, az autókat. A közösségen kívül érkezetteket a vámtisztviselők fülkéi felé terelték. Mintha magas pulpituson ültek volna az igazságosztó szerepében.

Tamás kiszúrta magának az egyiket: szikadt, rezzenéstelen arcú vénkisasszony lehetett. „Csak hozzá ne kerüljek!” – dobbant meg benne, amíg araszolgattak előtte. Európaiak, ázsiaiak, afrikaiak, s a ki tudja honnan érkezettek.

Hová, hová? A rutinkérdések mögött tudatos szándék feszült. Hirtelen kiderült, hogy nagy könnyelműség volt a retúrjegy meg nem váltása. A hátizsákban munkavégzéshez szükséges eszközök: térképek, farmerek címei, különböző kesztyűk.

A vénkisasszony faggatózott, s ő kénytelen volt lassan mindent elmondani. Szereti Veronikát, s mellette akar maradni.

A kihallgatás hosszú órákon át tartott. Telefonáltak Veronikának, s a leendő munkahelyére is. Ott azt mondták, hogy nem biztos az egész, s ha már a határon baj van a fiatalemberrel, akkor nem tudják vállalni.

Megszületett a jegyzőkönyv. Nem segített

a kétségbeesett tekintet: a bevándorlási hivatal pecsétje megtiltotta az Angliába való belépést. Két határőr gépkocsiba segítette, s elvitték a visszafelé induló komphajóra.

Amikor megint a nyílt vízen volt, elfogta a sírás. Kiszakadt belőle a reménytelenség, de lassan megszületett a dac is: megpróbálja egy másik helyen, néhány kilométerrel Calais-n túl.

Zuhogott az eső, amikor megérkeztek. A francia határőr megkérdezte, de inkább csak formalitásból: hová, hová? Tamás Belgiumot mondott. Valahogy az jutott az eszébe. Közben pedig arra gondolt: el kell jutnia Calais-tól száz kilométerre, ahonnan szintén megy komphajó. Hátha ott lazább lesz az ellenőrzés.

Kijutott az autópályára, s a zuhogó esőben rőttá a kilométereket. Az autók egymás után száguldottak el mellette: zzzz, zzzz.

A hátizsák majd a földig húzta, hiszen hatalmas szótárakat is vitt magával. Egy egész esztendei kint tartózkodásra készült. A sporttáskában konzervek voltak, és sok más apróság. Lassan besötétedett. Stoppolt, de minden eredmény nélkül. Este tíz lehetett, amikor úgy döntött, hogy nem megy tovább, visszatér Calais-ba.

Különös volt a város. Idegen, félelmetes. Zuhogott az eső. Csak ment, ment. El akart jutni az állomásra, ahol legalább megpihen-

het. Útközben átkozódott is, de inkább végtelen keserűség öntötte el. De megtett már 1800 kilométert, hátra volt még hétszáz. Ha eddig eljutott nem adhatja fel. Hétszáz kilométerrel arrébb várja Veronika!

Ahogy mendegélt, észrevett egy camping jelzőtáblát. Elhagyatott környéken gyalogolt. Váratlanul egy biciklis bukkant fel, aki megszánhatta, mert segített.

A camping szörnyű látványt nyújtott. A lakókocsik beáztak, nem volt bennük fűtés. A szél befűjt, az ágyak megroggyantak. Öt napot töltött itt. Minden nap telefonált Veronikának, aki megígérte, hogy küld egy meghívó levelet, amellyel átengedik majd a határon. Múltak a napok, de a levél elmaradt, s a lány se biztatta. Azt javasolta, menjen Párizsba, ha már itt van. Nézze meg a várost. A lány nem érezte, hogy Tamás mekkora bajban van. Hűvös volt, tárgyilagos.

Az öt nap várakozással telt. Kiment a tengerpartra, kavicsokat gyűjtött, és csodálatos felvételeket csinált. Alig evett valamit, éppen csak tejet meg kenyeret. Kellett a pénz a kompra, mert elhatározta, hogy azért is elmegy, megpróbálja még egyszer.

A Sealing hajótársaság hajóján ült. A háti-
zsákban nem volt már semmi olyan, ami a munkavállalásra emlékeztetett volna bárkit. Az agyában egymást kergették a mondatok: Nagyon szeretem a barátnőmet, csak látni

akarom. Egy cseppnyi szív nincsen bennetek, ha nem engedtek be!

Az öregúr kedves mosolya hitet árasztott. Tamás úgy hajtogatta az útlevelet, hogy ne az előző pecsétnél nyíljon ki. De az öregúr végiglapozta. S megkezdődött az újabb kihallgatás.

Aztán a rendőrautó következett, várakozás egy cellában. S kétszáz méternyire a határ, s onnan távolabb Veronika. Elvették a nadrágszíját. A cellában hat fekete üldögélt, nem csodálkozott, hogy nem engedték be őket az országba. Nem akart gyávának látszani, ezért hellóval lépett be az ajtón. A főnök öltönyben, lakkcipőben, a többiek pedig a kegyeit keresték. Nyolc órát töltött a cellában, végre előkerült a tolmács. A vizsgálat vége az lett, hogy ismét kitoloncolták. Hiába tárulkozott ki a vizsgálatot vezető tisztviselőnő előtt, nem segített.

Éjjel tizenegykor ott állt a komp fedélzetén. Tele volt gyűlölettel Veronika, Nagy-Britannia, az angol szó iránt. Értelmetlennek tartotta a helyzetet, ami megfosztotta a lány látásától. Nézte az angolokat és a franciákat. Örültek, ettek-ittak. Boldogok voltak. Megpróbálta átvenni az érzéseiket. Nem akart már visszamenni, mert nem volt jobb érve a szerelemnél. Ha ezt nem érezték meg a tisztviselők, akkor semmit nem érdemes megpróbálni.

Ettől kezdve kalanddá vált az egész. Jöjjön hát Párizs! Autóstoppal a francia főváros felé. Néhány kilométerrel később megállt mellette egy rendőrautó. Beszállították, mert az autópályán tilos a stop, majd kitették egy országúton. Ment, mendegélt. Nem akarta már, hogy felvegye valaki. Tele volt félelemmel, szorongással. Megint megállt mellette egy rendőrautó. Kifaggatták, rádión tudakozódtak felőle, de minden rendben volt. Kitették egy faluban. Esett az eső. Hová menjen? Nem volt benne egy szikrányi erő sem. Most volt eddigi életének a mélypontján. Megkereste a rendőrőrsöt. Kérte, hogy adjanak helyet neki a fogdában. Nem lehet, csodálkozott a rendőr. Elvitték egy panzióba, ahol ingyen kapott szobát. Egy hét után tetőtől talpig megmosakodhatott, elnyújtózhatott az ágyban, nem fázott.

Másnap vonattal indult Párizsba. A Gare du Nordra érkezett, zsebében a magyar nagykövetség telefonszámával.

De a nagykövetségen csak hétfőn fogadták. Tamás nagyon éhes volt. Élelmiszerüzletet keresett. Egy arab férfi elvezette az egyikbe. A boltban a tulajdonos be akarta csapni, de nem sikerült neki. Ahogy jött kifelé a boltból, a gyümölcsös rekeszek résein át megpillantotta, hogy az arab éppen egy nagy pisztolyt dug az inge alá. Csak arra gondolt, le kell lépnie. Nehezen, de sikerült.

A pályaudvaron nem tudta abbahagyni az evést. Elpusztított mindent, amit vásárolt. Tele volt jó érzéssel. Meg kellene nézni Párizst, nem mintha annyira kívánná, de ha ott-hon megkérdezik, mit látott, mondani kell valamit. A metró térképet nézegette, s egy pillanat alatt a lábához tett sporttáskáját ellopták. Megbénította az eset.

A Notre Dame-ban vasárnapi mise volt. Odakint is nyugalomra készült a nap. A gyertyák fénye melegséget árasztott. Jó lett volna sírni, de csak gombócot érzett a torkában. Nem akart belőle felszakadni a sírás, pedig nagyon szerette volna.

Egész este bolyongott a környező utcákon, hiszen másnap reggelig még hosszú volt az idő. A fáradtság ismét a pályaudvarra sodorta. A padon aludt, de hajnalban kizavarták. Üldögélt sokadmagával a bejáratí lépcsőn, s félt. Mindenféle alakok jöttek-mentek. Veszélyes lett volna aludni.

Másnap a magyar nagykövetségen udvariasan fogadták. Megértették a problémáját (ekkor már csak hat és fél frankja volt), de pénzt nem tudtak adni. Lehetett telefonálni, s nagyon összeszorult a torka, amikor meghallotta apja remegő hangját. Nagy bajban vagyok, fater, nyögte. S mintha ebben a pillanatban mozdultak volna meg a mázsás sziklák a mellén. Megindultak lefelé. Egyelőre még minden zavaros volt, de már látható volt

a megoldás. Hamarosan otthon lesz. Milyen furcsa az íze ennek a szónak! Eddig nem ismert jó íze!

Kilakoltatott egy másik szerelem. Zötykölődött hazafelé az autóbusz. Mintha most tudatosult volna benne igazán: még csak készülődött, amikor levelet kapott Veronikától, amelyben szinte egyetlen szót ismételt a lány: szeretlek! Nem esett jól neki, mert ez az ellágyulás nem jellemezte őt. Másfelől pedig a rajzolt felkiáltójelek üressége titkolt hazugságra utalt. Mintha nem lenne rendben minden, mintha rejtegetne valamit. Kilakoltatott egy másik szerelem. Ez volt hát a titok.

Menekült az autóbusz. A legszívesebben siettetne volna, pedig most már biztos volt benne, hogy megérkezik.

1993

Szabadság és szerelem

Petőfi Sándor 1847. január elsején szabályosan felkiált, s mintha a maga számára is fölfedezés lenne, úgy szakad ki belőle a néhány sor: „Szabadság, szerelem! / E kettő kell nekem. / Szerelmemért föláldozom / Az életet, / Szabadságért föláldozom / Szerelmemet.”

Szabadság nélküli szerelem? Csak a társadalmi viszonyok által nem korlátozott, gúzsba nem kötött ember képes átélni a szerelem gazdag érzésvilágát. Másfelől a szerelmi szabadság, ami ugyan következménye az előbbinek, mégis sokkal nagyobb mozgástérrel rendelkezik, hiszen végső fokon az egyéni cselekvések tág határáú közegében zajlik, adhatja meg a szabad ember számára azt a pluszt, ami nélkül az úgynevezett személyes szabadsága nem lehet teljes.

Ancsel Éva: „A szerelemnek mint humánus képességnek és szükségletnek, mint történelmileg kiküzdött, sajátosan emberi örömforrásnak még csak nagyon rövid története, néhány ezer éves múltja van. S akár csak az emberi nem képességeinek mindegyike, ez sem vált, nem válhatott még minden ember birtokává. Ezt is a jövőben kell

még tömegméretekben elsajátítanunk, ha társadalmi akadályait eltávolítottuk.

Amit ma a szerelemről tudunk, az pedig nem immanens, elvont lényege, mert ilyen nincs, hanem meghatározott történelmi-társadalmi viszonyok alapján kialakult természete: ahogyan a nem teljes emberi élet körülményei között megnyilatkozott, nagyon sokféle korláttól körülvéve. «Odakint» és «idebent» emelkedő korlátokról egyaránt.”

Ebből aztán az következik, hogy a szerelem napjainkban csaknem az egyetlen olyan „cselekvési” forma, amelyben az ember önmaga megfogalmazásában a legmesszebbre juthat. Leegyszerűsítve: szeretni nem muszáj senkit, az érzést nem lehet kötelezően előírni. Ágyba lehet bújni nélküle, a testet be lehet csapni, de az érzést nemigen. Mennyi baj, tragédia forrása volt már, hogy mást mondott az ész és mást suttogott az érzés! Csakhogy nincsen testetlen érzés. Először fizikai mivoltában szólít meg bennünket a másik, még akkor is, ha ez csupán egyetlen pillanat és nem tudatosult felismerés. Megmozdítja a képzeletünket, kíváncsiak leszünk az emberre, a személyiségére, a hangjára, az őszinte gesztusaira. A tudatunkban régóta, folyamatosan él valamilyen határozott elképzelés arról, hogy milyennek kell lennie annak, aki megragadja a képzeletünket. „Rég álomhős vagy éjjelemben” – tör ki a

vallomás Tatjanából Anyeginhez írott levelében. Az ő lelkében az Anyeginnel való legelső találkozás „beazonosította” az érzést: ez a szerelem.

A valóságban azért sokkal bonyolultabb a dolog. De csak akkor, ha egyáltalán megvan az emberben a vágy megismerni a szerelemben a partnert és önmagát is. Persze ez egyáltalán nem veszélytelen. Feltételezi, hogy az ember valamelyest képes kilépni önmagából. De mit jelent ez? Azt, hogy átkerülünk egy másik ember vonzáskörébe, s közben megfeledkezünk arról, korábban velünk kezdődött a világ. Eredendő magányunkat egy másik ember magányába oltjuk, s ezáltal mindkettő megszűnik.

Szép, szép. De nem csupán a költészet visszfénye csupán, a valósághoz pedig nincsen köze? Éterien tiszta, elvont, eszményi. A hétköznapiakban élve kevés lehetőségünk van arra, hogy felemelkedjünk a költészet tiszta világába. Elvonja figyelmünket a munka, a család, a hivatal, az üzlet, megaláznak az élet kicsinyes harcai. Elhomályosul a kedvesünk arca, s a mienk is ráncokba gyűrődik.

Azt mondjuk, hogy nem kellenek az álmatlan éjszakák, nem hiányzik a gyomorremezés, a nyugtalan várakozás.

Ma már fárasztana a lázas készülődés, a lassú séta a parkban, idegesítene a markolászó tenyér, az állandó éjszakai hozzábújás, a

kisajátítás megannyi önző mozdulata. Elmúlt, vége van.

Pedig hihetnénk Juhász Gyulának, aki élete végéig nem tudott megválni a nagy szerelem ígézetétől: „Ne hidd, szívem, hogy ez hiába volt / És hogy egészen elmúlt, ó ne hidd! / Mert benne élsz te minden félrecsúszott / Nyakkendőmben és elvétett szavamban”. Csak hiányzik belőlünk a bátorság, a szembenézés komolysága és méltósága azt mondani: itt dobog a mellkasomban ma is a régi emlék. Ehelyett szidjuk a fiatalokat, jó esetben nem értjük meg őket. S azt mondjuk: erkölcstelen a mai világ, önző és felszínes, nem ismeri az érzelmeket. Ahelyett, hogy megtanítanánk őket felismerni az értékeset és a talmit, elkerülni a csapdákat, amelyek rájuk még jobban leselkednek.

Nem tudjuk, de a lelkünk mélyén irigykedünk rájuk, mert fiatalok, szabadabbak, s könnyebben megkapják, amire mi sokáig csak sóvárogva gondoltunk. „Mérges kicsi öregurak” lettünk, hiába mondogatjuk, mégsem tudtuk magunkban eltemetni a vágyat, s ezért most a fiatalokra haragszunk.

– Végre vége van egy több évig tartó kapcsolatnak – mondja a telefonba a hölgy –, azt sajnálom, hogy nem előbb történt. Most tudom igazán, hogy nem én voltam, akinek a teste belevetette magát a hosszú szeretkezésekbe. Felkavart minden találkozás, már

előtte remegett a gyomrom, s nem törődtem semmi mással, csak azzal, hogy az övé lehessenek. Teltek az évek, s egyre inkább azt kellett tapasztalnom, hogy nem érdekelte más, csak az, hogy hetenként egyszer velem lehessen. Nem értett meg igazán. Mióta vége, tudom, hogy nem én voltam vele, hanem valaki más, mert az én világomnak csak kicsi része a szex. Fontosabbnak tartom a tartalmas, a másakra teljes lélekkel odafigyelő társas viszonyokat. A test és a lélek együttes harmóniáját. Huszonöt éves vagyok.

A titkárnőképző-tanfolyam szervezőjét arról faggattam, hogy él-e még az a korábbi gyakorlat, hogy a főnök igénybe vette a titkárnő egyéb szolgálatait is, nem csak a gépelest. Legnagyobb meglepetésemre azt válaszolta, hogy ma a leendő munkáltatók számára ugyan nagyon fontosak a hölgyek testi adottságai, de viszonyt nem akarnak létesíteni velük. A gépirókisasszonyok vagy titkárnők nem abba a kasztba tartoznak, mint a főnök. A vezető nem engedheti meg magának, hogy ne a vele azonos társadalmi rétegbe tartozóval kezdjen kapcsolatot. Újfajta kasztosodás ez, ami persze nyomokban ezelőtt is fellelhető volt.

Napjainkban annak lehetünk tanúi, hogy a felébredő szerelem már eleve ott nyújtogatja pici ágacskáit, ahol kell. Már nem nagyon szükséges a szülők válogató figyelme, amely

eldönti, hogy a nagykorú gyermek kit válasszon majd, ezt megteszik maguk a fiatalok. Senki se ellensége magának, lehet az önigazolás egyik forrása, másrészt a vagyon, az életkörülmények eleve kijelölik a fiatalok mozgási lehetőségeit. Mindenki onnan választ, ahol él.

Szerelem nélküli házasság. Aligha lehet annál szörnyűbb, ha két ember kapcsolatából kikopik a szerelem. Hányszor meghalunk, hányszor búcsúztatunk, amíg azt mondjuk, hogy nem akarok többet elereszteni senkit!

De az érzéseknek ugyanúgy megvan a maguk története, élete, sorsa, mint bármi másnak. A lázas szavak megkopnak, kihűlnek. Megváltozik az ember. A szív nem ugyanazt a ritmust dobogja, s ami igaz volt valamikor, mára már semmivé lett. Át kell értékelni, alakítani a korábbi kapcsolatot. Mit tegyen, akinek a csönd dermeszti a szívét, akiben végtelen szomjúság él a szeretet után, de már nem képes megölelni azt, akinek a vágyát adta, akihez álmodozó éjszakákon odabújt, s azt suttogta: vigyázz rám, kérlek! Vágyakozik, de a szomszédos szobában ott szuszog a gyermek.

Illik választani az önfeladás lehetőségét? Eldobni a személyes élet örömét a gyermek nevelkedése érdekében? Vagy Nóra-i elszántsággal azt mondani, hogy elsősorban ember vagyok, és nem anya. Új útra lépni,

amely ismét felkínálhatja a harmóniát, az álmodozó éjszakákat, amikor menedéket kérve odabújhatunk a kedvesünkhöz, s azt sutoghatjuk: vigyázz rám, kérlek!

Olyan emberi kapcsolat ez, amelynek mi itt Közép-Kelet-Európában nem ismerjük még a kezelési módját. Csak a görcsöket érezzük, azt, hogy bárhogyan döntünk, megsérül valaki. Pedig van humánusabb megoldás, mint az acsarkodás, a jelenetek, a férfias szarvasbögés. Humanizáltabb. Ami kevesebb teret enged az ösztönöknek, több lehetőséget kínál a rációnak.

Aztán itt vannak a munkakapcsolatok. Valaha úgy születtek a munkadalok, hogy sok-sok ember fogta meg a nehéz tárgyat, amelyet egy ritmusra kellett megemelni. A munka eredményességéhez nagy szükség volt a másik emberre is. Napjainkban a munkavégzés eredménye nem valami közösségi eredő, hanem egyéni teljesítmény. Személyes siker, amellyel pozícióelőnyre lehet szert tenni. Segíthet a karrierépítésben. Leggyakrabban a másik ember rovására.

S mi a helyzet a szabadsággal? Petőfi kívánságának másik felével? A szabadság története minden bizonnyal egyidős az emberiség történetével. Gazdagodása párhuzamos a világ megismerésének fejlődésével: minél többet értünk meg abból, ami kívül és belül zajlik, annál szabadabbak vagyunk. Az első

pillantásra tetszetős az elmélet: van benne költői lendület. Csakhogy világmegismerő gesztusaink személyiségünk foglyai. Érdekeltek vagyunk az eredményben, ezért nem biztos, hogy tárgyilagosan tudjuk megítélni a feltáruló ismereteket is. Nem vagyunk tehát szabadok.

Amikor párt választunk magunknak, ugyanezeket a csapdákat próbáljuk átugrani. Azt szeretnénk, hogy sikerüljön, ezért nagyon gyakran elhitetjük magunkkal: megtörtént. Pedig dehogy.

De azt se lehet mondani, hogy önáltatók, hazugok vagyunk. Egyszerűen csak nem fogadjuk el az elődök tapasztalatait, tudását. Mert minden tettünknek más az íze, mint korábban volt. Nem ugyanaz az égbolt borult a szüleink fölé, mint amely alatt most kedvesünk arcát keressük.

S akkor még nem is beszéltünk arról, hogy párkapcsolataink kialakításában nem pusztán az eszünkkel döntünk. Az elhatározásainkba belejátszanak az ösztönök is, a vonzódások, a testi kényszerek, amelyek azonban titokzatos módon átszűrődnek rajtunk, egész lényünkön, és igazolják a döntéseinket. Nincsen más, csak akit kiválasztottunk. Akivel szabadság és szerelem az élet.

1994

Egymásnak felelgető lelkek

Mostanában már nem csak az összehajoló öregemberek szájából hallani, akik mindent összevetnek a régmúlttal, hogy megváltozott az időjárás. Legalábbis a Kárpát-medencében, amelynek méhében születésünk előtti létünket töltöttük, s amely tanúja volt felcseperedésünknek ugyanúgy, mint gyarapodó optimizmusunknak és összeomlásainknak.

Csak a meteorológusok tudják, mikor volt utoljára „klasszikus” telünk, amikor karácsonyra biztosan megérkezett a tél és a hó, amikor a gyerekek bizonyosak lehettek a hócsatákban és a szánkózásban. (A tavalyi vásári forgatagban mintha nem is árusítottak volna szánkót.) Ugyanúgy: teljesen váratlanul érkezik az eső és a napsütés. Kiszámíthatatlanul jönnek az évszakok, vagy inkább egyre jobban összemosódnak, „idővé” válik minden, olyan közép-európaivá, ahol minden átlagos: a hőmérséklet, a csapadékmennyiség, az életszínvonal. Talán csak önmagunk rombolásában szárnyaljuk túl az átlagot. Az öngyilkosságban, az alkoholfogyasztásban, a különféle káros szenvedélyekben. Szenvédélybeteg, kedélybeteg, hi-

tetlen, önbizalom nélküli ország. Ilyeneket is lehet hallani, bár a bennem bujkáló kisördög vagy gonosz óriás azt mondja, hogy mindennek az ellenkezője is igazolható. A tények makacs dolgok, de többféleképpen lehet őket csoportosítani.

Megváltozott az időjárás. De tudtuk-e követni testben és lélekben? A mind gyakrabban jelentkező fejfájáson kívül jelzi-e bennünk valamilyen készülék, hogy más égbolt borul fölénk nappal és éjszaka, mint tíz, húsz, harminc, negyven évvel ezelőtt?

Most május fújja a harsonákat. Napsütés riasztja belőlünk a télről maradt félelmeket: lám, megértük ezt a tavaszt is (mert állítólag a tél-tavaszi fordulón hal meg a legtöbb ember), új utakra kelnek testünk izmai. Jólesik nyújtózkodni, egyre több időt töltünk a szabadban, a friss levegőn. Nézzük a zöldellő ágakat, a virágokat. A lányokat, az asszonyokat. Egyre többet gondolunk a szerelemre és a szerelemről.

Változott-e ez a bennünk szunnyadó és újra meg újra életre kelő érzés az elmúlt évtizedek alatt? Nem vette-e át a helyét valamilyen gyakorlatias szemlélet, ami funkciójában szemléli a dolgot? A konyha és az ágy örömei. Eltűnt az elő- és utójáték, maradt a „szerelmi” torna, a matracsport. Kiüresedtek az emberi kapcsolatok. Ezt olvasni mindennütt, erről szólnak a művészi könyvek és fil-

mek, ezt jelenítik meg a színpadokon. Közben pedig soha nem látott példányszámban jelennek meg olcsó, szirupos szerelmi történetek, amelyekben a fehér lovat álomautók helyettesítik, a gépírókisasszonyok helyett pedig tinédzserek és boldogtalan fiatal feleségek élik át a mindent elsöprő élményt, a harsogó szenvedélyt, a bűgő szavak altató muzsikáját. Tengerparti szállodákban hangtalanul sürgölődnek az inasok és a pincérek.

A szerelmeseknek egyetlen dolguk van a pénzköltésen kívül, hogy fenékgig ürítsék a boldogság, a mámor, az érzékek kelyhét. S az olvasó hölgyek, miközben hétköznapijaikban a durvasággal, az erőszakkal, a pornográfiaival, az alantas indulatokkal találkoznak, néhány órára elmerülnek az érzelmek létigazoló hullámaiban.

Milyen kár, hogy csupán a felnőttek írnak, nyilatkoznak a szerelemről. Olyan állapotban, olyan tapasztalatok birtokában, amikor „elvesztette jelmezét a realitás”. Bölcssek, sőt okosak, mert már mindent értenek, tudnak. S főképpen: képesek a tetteiket, a félelmeiket, a gyávaságaikat pozitív színezetben feltüntetni. Erényt csinálnak megbicsaklott életükből.

Ancsel Éva szerint „a szerelmek megoldhatatlansága és megoldatlansága minden tipikus esetben az életsorsok megoldatlanságával függ össze. A szerelmi tragédiák egyik

sajátos forrása ezért éppen ez a szubjektív óhaj: a teljesség utáni nosztalgia, az önmagából kilépni kívánó ember illúziója, hogy egyetlen másik lénnel egyesülve megszabadulhat merő individualitásának nyomasztó ürességétől.”

Kilépni önmagunkból. Aki este ér haza fáradtan és meggyötörten, vagy aki munkát keres, aki zavartan körülnéz, amikor az ABC-ben a pénztárnál kiderül, hogy nincs nála elég pénz, vagy akinek évek óta a munka a szabadsága, ki akar-e lépni önmagából? S hová lépjen?

Boldogságellenes korban élünk, mondja csüggedten egyik ismerősöm. Fiatalon kezdtük, építkeztünk. Két évig egyetlen napunk se volt egymásra. Egy ideig lázasan tervegettünk, hová mi kerül. Aztán a fáradtság elvitte a lázat is. Ismerős a történet, szánalmasan tipikus. Elhidegültünk egymástól. Nincs időnk, örülünk, ha másnap reggelig kipihenjük magunkat.

Szerelemtelen nemzedékek ölelik körül egymást. Ilyenkor májusban is, amikor virágok nyílnak, kacérkodnak a ruhák a férfiszemekkel, amikor sokan úgy érzik, hogy eljött a nagy hódítások ideje.

Luther Márton szerint, aki útját állja a szerelemnek, azt akarja, hogy a tűz ne égessen, a víz ne nedvesítsen, s a természet ne természet legyen. Nincs a szerelemnél természete-

sebb emberi viszony. Ennek a gondolatnak az igazát a világirodalom eddigi története is igazolhatja. A Sorsüldözött szerelmesektől a Rómeó és Júliáig, Catullus verseitől Radnóti Miklós, Hervay Gizella lírájáig a szerelem létigazoló lényegéről vallottak minden korban. S arról is, hogy mennyi akadály van a teljesség birtokba vételének.

Egyik vidéki városunk füstös, sörszagú presszójában találkoznak a fiatalok. Szinte minden randevú itt bonyolódik, s a boxokban olyan dolgok is megesnek, amelyekre tíz évi házasság után se mert gondolni se a feleség, se a férj néhány évtizeddel ezelőtt.

Középiskolások látogatják a szórakozóhelyeket. Cigarettaznak. Ezen ma már senki sem ütközik meg, hiszen a rágógumi elveszi a nikotin szagát. Lassanként az is megszokottá válik, hogy isznak. A legritkább esetben „bélelik” a kólát, nyíltan és őszintén fogyasztják a szeszt. Fiataikorúak? Na és. A tulajdonosnak az az érdeke, hogy fogyjon.

A „felhevült” állapot sokféle szándékot indít el a lelkekben. Még jó, ha akad egy-egy kégli. De a tavaszi, nyári diszkók szüneteiben kinek van ideje ilyesmivel foglalkozni? Szervezni, hogy legyen, hátha szükség lesz rá. Megteszi a gépkocsi, egy sötét kapualj. A park bokrai.

De sok meghasonlott, kiégett fiatallal találkoztam! Akik menekültek önmaguk elől,

a teher elől, amelyet rájuk rakott az élet. Az élet? Az idegenbe tévedt vágy, a korán megismerni akart csók, vagy az ölelésbe futott kétségbeesés. Ki oldja fel ezeket a félelmeket, a lélek és test görcseit?

Kilépni önmagunkból. A szerelmes ember ritkán tudja elkerülni a fenyegető csapdát. Számára ez az érzés az élet lényegévé, értelmévé válik.

Pedig mennyi más is van a világon, ami naggyá teheti az embert, ami hozzásegítheti véletlen születését érdemessé nemesíteni. Kifejezheti önmagát a munkában, az emberekhez, a természethez fűződő kapcsolataiban. A szerelem nem bírja el a létigazolás terhét, szükségszerűen összeroppan alatta.

Valaha egy nyári éjszakán kiültünk a csillogos ég alá. A Tisza komoly lassúsággal hozta, vitte az égbolt apró kitüntetéseit. Hallgattuk a folyót meg a bennünk lévő csöndet. Egymásnak felelgetett a lelkünk. Évtizedek teltek el azóta. Elmúlt a szerelem? Nem. Csak arcot cserélt.

Most május fújja a harsonákat. Napsütés riasztja belőlünk a télről maradt félelmeket. A parkban lévő padhoz egy fiatal pár közeledik. A fiú a birtokbavétel boldog mozdulatával öleli meg a lányt, aki ezt láthatóan ugyanazzal az örömmel fogadja, mint az egyre erősödő napsütést.

1991

Az emlékezet útvesztőjében

Olyanok vagyunk mindannyian, mint a mélytengeri halak: állandón a víz alatt úszunk, s nem vesszük észre az elmaradó napokat, hónapokat, éveket. Úgy válik múlttá a jelen, hogy szinte tudomást sem veszünk róla. Mindig valami más foglalkoztat, mindig előre tekintünk, s nem látjuk, ami a lábunk előtt hever.

Messzi tengerek hívása miatt gyötrődünk, s nem érezzük a hazai víz ízét. Kalandozó és buta vágyak partjaira vágyunk, s megfulladunk, ha végül partra vet az élet.

Néha azonban váratlanul megmutatja magát a múlt. S ha van bátorságunk szembenézni a tárgyakkal, s mindazokkal az emlékekkel, amiket azok felidéznek, a hatalmába kerít valami nagy-nagy nosztalgia, összeszorul a szívünk, mert az ifjúság van azokban a tárgyokban, a helyrehozhatatlan hiba, a helytelenül végiggondolt gondolat.

Megtanultuk filozófiából, hogy az idő visszafordíthatatlanul halad előre, sem megállítani, sem új határokat adni nem lehet a folyásának.

Amikor létezésünkre még egyetlen fájós

fog sem figyelmeztet, akkor még nem érdekel bennünket az idő. Mert minden idő jó idő. Később megtanuljuk, hogy van múlt, jelen és jövő. S nem csak a nemzeti énekben.

De lehet, hogy sohasem bukkannak fel az emlékeztető tárgyak, vagy éppenséggel semmire sem emlékeztetnek. Úgy múlik el a múlt, hogy nem hagy nyomot bennünk, kifolyik az idő a tudatunkból. S még a hiánya sem fáj, mert nem tudunk róla. Az élet nagy-nagy bölcsessége ez, a szervezet önvédekező reflexe, amely nem engedi, hogy bármi is elvonja a figyelmünket az aktuális feladattól?

A mosolygós lányarc igazi derűvel néz rám a fényképről. A hátoldalán rövid mondat: „Én megőrizlek téged egészen.” Ki vagy te? Kicsoda, aki megőriz engem egészen? S hány éve már? Azóta minden biztonnal gyerekeid vannak, ők is iskolába járnak már. A nagyobbik túlvan az érettségin, a kisebbik pedig talán férjhez is ment. Unokád is van, te kis mosolygós kislány? Vajon mikor hagyott el téged az emlékezetem, mikor léptél arra az útra, amely csak egy irányba vezet?

S egy másik cetli az asztalon: „Egyszer azt mondtad: Segítek, de csak akkor, ha oda-jössz velem együtt. Távsegítség nincsen. Igazad van. Így távolról nincs mit mondani a levelekre. A novella meg nem tetszik. Ha én írnék, másképpen írnék, de ahhoz számomra

rögösebb az út.” De jó lenne kibogozni, miről volt szó abban a levélben, s abban a novellában. S egyáltalán: mi lett azzal a lánynyal, aki úgy elsodródott, hogy nem lehetett megtalálni. Vagy lehetett volna, csak hiányzott hozzá a bátorság, a szembenézés komolysága?

Hány elsodródott ember él szerte e kis hazában, akiket jó lenne megtalálni, megkeresni, s megbújni egy kissé a közös múltban. Azonosulni, vagy visszatalálni régi önmagunkhoz.

Mondják, ez jellegzetesen infantilis, gyermekded magatartás. A múltat le kell zárni, szerencsére a magánéletben van elévülés. Mindig azzal kell foglalkozni, ami előttünk van, ami a legfrissebben kínálja magát. Van éppen elég dolgunk. Aki a múltban él, egy kicsit elszakad a jelentől, azt előbb-utóbb felfalják a farkasok. Inkább előbb. Az ész azt súgja, hogy mindig a jelen törvényeit kell követni, mert ez az életben maradás egyik fontos eszköze. Ha nem a legfontosabb.

Mégis. Aki már megélt annyit, hogy ami hátravan, csupán a mennyiségben hoz változást, nyugodtan törődhet azzal is, hogyan telnek el azok az évek, amelyek még előtte vannak. Lehet infantilis, ragaszkodhat önmagához. Nem akar kastélyt, sem pálmafás ligetet, nem vágyik dél-tengeri hajóútra, sem a Bahamákra, sem a Holdra, sem a legmé-

lyebb barlangokba. Csupán önmaga szeretne lenni.

Olyanok vagyunk mindannyian, mint a mélytengeri halak: a víz alatt úszunk, s nem vesszük észre az elmaradó napokat, hónapokat, éveket. Úgy válik múlttá a jelen, hogy szinte tudomást sem veszünk róla. Mindig valami más foglalkoztat, mindig előretekinünk, s nem látjuk, ami a lábunk előtt hever.

Át kellett rendeznem a könyvtáramat. Ilyenkor minden könyvet egyenként kézbe vesz az ember, megforgatja, belelapoz. Ezt tettem én is. Meglepetten fedeztem fel egy-egy „új” könyvet az ismerősök között. Olyan is volt, amelyiket már régóta kerestem, lám, ilyenkor derül ki, milyen kincsekkel rendelkezik az ember! Elidőztem a dedikációknál, hiszen minden bejegyzéshez egy-egy kedves emlékem fűződik.

„Habent sua fata libelli” – szól a mondás, s ennek igazában nem szabad kételkedni. Somlyó György *Mesék a mese ellen c.* köteté akadt a kezembe, 1967-ben adta ki a Szépirodalmi Könyvkiadó. A legelső oldalon bejegyzés: „Az élő anyag is lehet tükörszimmetrikus. 1968. X. 27.” Kulturált, jellegzetesen női írás. Születésnap ajándék. De ki adta? Mert az ajándékozó elrejtőzött előlem. Annyira, hogy most hiába kutatok az emlékezetemben, csak egy parkot látok. Éppen kiértünk belőle, megálltunk szemben egy-

mással. A villamos sikoltva kanyarodott. A lány rám emelte barna szemét, a haját megigazította, s a válltáskájából elővette a Somlyó-kötetet. – Születésnapodra! – mondta.

Szégyellem bevallani, de nem olvastam el a kötetet. Nem állt közel hozzám Somlyó, bár a „meséi” nagyon népszerűek voltak akkoriban.

Annyi év után most „felbontottam” a postát. Íme: Mese az egyről és a kettőről: „Csak nézik egymást. Nem is egymást nézik. Csak tudomásul veszik egymást. Tudomást sem vesznek egymásról. Teszik a dolguk.

De minden mozdulatuk a másikban fejeződik be. Egymás vonzásában keringenek, mint a bolygók, mint a mondatrészek.

Egymásnak ütköznek, mint a protonok, mint az, amit egymás éjszakái számára érlelnek magukban.

Egymás feltételei, egymás magyarázatai, egymás törvényei, egymás égtájai, egymás ragjai, egymás kiegészítő színei, egymás katasztrófái.

Az élő anyag is lehet tükörszimmetrikus.”

Félreérthetetlen üzenet. S én nem találtam meg, nem olvastam el. Mindez most megszégyenít. Hol van a barna hajú lány?

A könyvek rendezgetése során kiderült, hogy még egy ajándékot kaptam tőle. „Csak tiszta forrásból”. Az első oldalon bejegyzés dátum nélkül:

*„Aki elment messze
vissza sose térhet,
csontváza, mint szakadt hárfa
nekiállt a szélnek.”*

Most már tudom, hogy ez volt a búcsúzó
ajándék. A barna hajú lány magába zárta a
fellobbanó élményt.

S az idézet dátumnélkülisége milyen finom
érzékre vall! Nem akarta a búcsúzást
konkrétumhoz kötni, csak kívül zárta le a
kapcsolatot.

A lány az emlékezet útvesztőjén kóborol
valahol, s én nem találom. Pedig fontos lenne,
hogy megköszönjem számomra értékes-
sé most váló szeretetét. De csak a szarvassá
vált fiú néz rám a borítóról, a szájából időt-
lenül szól a hívás.

1992

A siker és a bukás

A költészet nagy csodája, hogy ugyanaz a vers évekkel később már nem azt jelenti, mint amikor először, másodszor, vagy harmadszor olvastuk. Pedig nyilvánvaló, hogy a vers szövege semmit sem változott. De az olvasó ember annál inkább.

Gyarapodtunk élményekben, ismeretekben. Megtapasztaltuk az élet és a halál titkait. Ott bábáskodtunk a gyermeknél, és osztottunk az eltávozni készülő fájdalmában. Megmártóztunk a legtisztább örömben, és a legszívesebben elmenekültünk volna szégyenünkben, mert nem olyat tettünk, amit el lehet fogadni. Tudtuk ugyan, hogy mindnyájunknak vannak eltitkolandó kis bűnei, mégis. Valaha arról álmodoztunk, hogy egészen tiszták maradunk, nem engedjük, hogy besározzon bennünket a világ. Aztán megtörtént. S jó lenne bocsánatért könyörögni valakihez. S akinek nincs?

Elmehet egy folyó partjára, nézheti a vizet. Töprenghet, amíg meg nem nyugszik. Átveheti a folyó nyugalmát, s megértheti: a dolgok elindulnak valahonnan, s eljutnak valahová.

Változnak a versek. Kamaszkorom minden lázadó indulata ott volt bennem, amikor Ady híres programversét olvastam: „Góg és Magóg fia vagyok én, / Hiába döngetek kaput, falat / S mégis megkérdem tőletek? / Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?” Hát, igen. Szétrombolni a kicsiny bányászváros fülledt világát, s megmutatni, hogy mindenki ellenére lehetek, leszek valaki. Kell-e ennél nagyobb indulat egy kamasz számára? S nem törvényszerű-e az Ady Endre költészetére való találás? Úgy gondolom, mindenképpen.

De ma már a költő konok és elszánt, valószínűleg feszülő indulatát másképpen látom. Szélesebb összefüggésekben. Ha nem tetszik ez túlságosan nagyképűnek. Ma már mellé teszem Petőfi vátesz magatartását, s hozzágondolom Illyés Gyula és Nagy László, vagy egészen közeli példánál maradva: Ratkó József sorsunkat jobbra fordítani akaró lázadását.

Végiggondolom a magyar kultúra elmúlt századait, s egyre inkább az az érzésem, hogy a magyar emberben mindig erősebb volt a megváltás/megváltódás iránti szükséglet. Nálunk sohasem mentek a dolgok a maguk természete, törvénye szerint, mint nálunk nyugatabbra. Itt mindig igényelték az emberek a megváltót, a nemzeti hőst, a váteszt, aki megmondja, megmutatja, melyik irányba kell haladni. Aki a tömegek élére áll,

s az embereknek nincs más dolguk, mint követni őt.

Vajon honnan van bennünk ez a kisebbségi érzés, amely lefagyasztja a mosolyt az ajkunkról még akkor is, ha minden okunk megvan az örömrre? Miért tud az amerikai fiatal örülni annak az „apróságnak”, hogy fiatal, s bármi jöhet az életben, előbb-utóbb túljut rajta. Mert fiatal, és tele van ötlettel. Miért vagyunk még akkor is óvatosak, ha igazán elértünk valamit? Miért az az első gondolatunk, hogy elveszítjük? Ha rosszat várunk, és mégis jó lesz, milyen kellemes lesz a csalódás – szoktuk mondani. S mennyire jellemez ez bennünket: nem a jót várjuk, hanem a rosszat.

S bizony mára sem tudunk megszabadulni váteszváró mentalitásunktól. Szívesebben vesszük, ha a szószékről aládörögi valaki, hogy majd ő rendbe hozza a dolgokat. Csak előbb még elintézi azokat, akik az útjában állnak. Akik nem úgy gondolkodnak, mint ők. Akik nem átallják azt mondani, hogy: „Meztelen a király!”

Azt mondják, nem szabad mindent elhinni, amit az emelvényen mondanak. A legfontosabb önmagunk hitére támaszkodni, amely az ismeretekből, a tapasztalatokból tevődik össze. Ami készen érkezik, könnyebben utat talál. A szívekhez is, de nagyon gyakran az agyakhoz is. S hogy ez így van, annak kö-

szönhető: nem bízunk önmagunkban. Nem hiszünk abban, hogy szívós, éveken át tartó munkával felépülhetnek az álmaink. Csak türelem kell hozzá, konok kitartás.

Ismernünk kellene önmagunkat. Ady Endre, aki „nem bűvészek, de mindennek jött”, a harc szüneteiben, a vátesz-sors pillanatnyi lélegzetvételeiben arra gondolt: „Szeretném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak, / Hogy látva lássanak. / Ezért minden: önkínzás, ének: / Szeretném, hogyha szeretnének / S lennék valakié, / Lennék valakié.

Ez a magatartás a világba egyedülként vetett én társkereső gesztusa, amellyel feloldhatja ezt a magányt. Az önismeret tehát nagyon fontos, mert ehhez szabjuk cselekedeteinket, vágyainkat, a jövőről szóló elképzeléseinket. A lehetőségeinket és az álmaink határait. Sok múlik azon, hogy helyes következtetést vonunk-e le a tapasztalatainkból, amelyek eredményeképpen eldöntjük, milyenek vagyunk.

Valami ilyesminek lettünk a rabjai: elhitték velünk, hogy szükségszerű a sorsunkba való belebukás, mert a magyar csak lelkesedni tud, nagy-nagy álmokat dédelgetünk. Amikor azonban arról van szó, hogy megvalósítsuk azokat, az első kudarc után elveszítjük az egészbe vetett hitünket is. Két dolog érdekel bennünket igazán: a siker és a bukás.

1993

Szemben az egész világgal

Hányszor hangolódott ünnepélyesre a lelkünk, amikor énekeltük vagy újabb divat szerint hallgattuk, és megint újra csak énekeltük! Mi volt annak a bőrünkön átfutó borzongásnak a neve, a tartalma, amelyet a szöveg végig sem gondolt képei gerjesztettek bennünk? Talán azért borzongtunk, mert a vers megszületése óta alig volt történelmünknek olyan időszaka, amikor ne éreztük volna: „Megbühödte már e nép / A multat s jövődöt!”

Létigazoló harcot vívott ez a nép, belesodródva a rokontalanság gyötrelmes állapotába. Sorsfordító harcában egymást érték a kudarcok. Miközben tehetségesnek, szorgalmasnak tartották (tartotta magát) az anyagi javak megtermelésében, az azokhoz való hozzájutásban állandóan hiányérzete volt. A hiábavaló küzdelem hősie, mégis reménytelen keservei fárasztották, emésztették a hitét.

A magyar romantika Herdert némiképpen falsul magyarázva, kialakította a nemzethalál vízióját. A tizenkilencedik század közgondolkodásában alig volt olyan, akit ne foglalkoztatott volna az, amit Kölcsey, Vö-

rösmarty nagyhatású képekben megrajzoltak: eltűnhetünk a történelem színpadáról. Megsemmisülünk, ha nem tanulunk meg tenni a hazáért.

De kísértett az önsajnálát, a sajnáltatás is: szerencsétlenek, pechesek, jobb sorsra érdemesebbek vagyunk. Szemben állunk az egész világgal, küzdünk, de szükségszerűen el kell buknunk. Csak mi vagyunk vesztesek a teremtésben. Hiányzott belőlünk a konok kitartás, a szívós kapaszkodás gyötrelmes hite, hogy: érdemes, minden bukás ellenére érdemes!

Hogy milyen szívósan élt bennünk ez az önsajnálát, annak igazolására számtalan példát lehetne említeni.

Tornyai János megfesti a magyar sorsot: a ló nekifeszül a rohamozó, kavargó szélnek, s a reménytelenség és a sivárság döbbenetével néz nem előre, inkább maga elé. Van-e ott még remény, ahol a földig érnek a fellegek, ahol sehonnan sem várható segítség. Csontváry Kosztka Tivadar fája a magányos magyar sorsnak is metaforikus képei. „Magyarnak számkivetve” – írja József Attila a harmincas években. „Sikoltva megriad” a költő, amikor rádöbben, hogy magyarnak lenni küldetés is e földön. Hisz abban, hogy az. Pedig talán mégsem. Ezt is végig kellene gondolni egyszer.

Csak a velünk élő történelemtől kapunk

sebeket. A görögök és rómaiak, a törökök és a tatárok, a lázadók és a legyőzöttek keserősége úgy szivárog át a történelmen, mint a kavicsrétegen a víz. Mire átér rajta, megtisztul. Vagy, ha úgy szebben hangzik: letisztul. Már csak példa, amely mai tetteket igazolhat a messzi távolból.

Amikor megszülettem, friss láz hevítette az országot: az újjáépítés lendülete. Mert építeni szeret az ember: házat is, hazát is. Nem véletlenül épül egymásra, vagy még inkább, nő ki egymásból a két szó. A hazánk a házunk is, amely tetőt tart a fejünk fölé, megvéd a széltől és az időjárás egyéb viszontagságaitól. De a haza nem csak lakóhely, mert egy idő után belülről kezdjük érezni a falakat, a testünk lesz a tartó pillér. Nem tudjuk, hogyan történik valójában, de egy idő után a testünkkel válik a haza. Fájdalmai a miénkké lesznek.

A szüleim az első években parasztok voltak, én a nép gyermeke. Apukám ezerkilencszázötvenegyben tiltott sertésvágásért hat és fél esztendei börtönt kapott. A debreceni pernek nagy sajtóvisszhangja volt: le kellett lépelní a nép ellenségét. A nép gyermekéből így lett rendszeridegen, akit ki kell vetni, hogy ne fertőzhessen a többieket.

Aztán múlt az idő, a börtön elvitte a házaságot, csak a három gyereket hagyta maga után. Megalakultak a termelőszövetkezetek,

s a család a munkásosztály szövetségese lett. Nem kellett már attól tartanom, hogy nem lehetek jeles tanuló! De az öröm nem tartott sokáig. A fateromból bányász lett, belőlem pedig – akkor ezt még nem tudtam igazi súlyával felfogni – az uralkodó osztály egyik tagjának gyermeke! Lassan ezt is megértettem.

Már egy kitűnő gimnáziumban tanítottam, amikor felfogtam, hogy mégis rossz vásárt csináltam, mert értelmiségi lett belőlem! Első generációs, mégis csak az. Havonta legalább egyszer azt hallottam, hogy baj van velem, nem támogatom eléggé a munkásosztály és a vele szövetséges dolgozó parasztság törekvéseit, gátolom a nép kibontakozását. Vegyem tudomásul, nem tartozom már a népbe!

Hosszasan utána nyomoztam, kerestem, mikor vesztettem el a népet. A tanítványaim zöme a népbe tartozott. Velük foglalkozva, felkészítve őket a továbbtanulásra, én már nem. Csak azzal vigasztalhattam magam, hamarosan ők is elveszítik ezt a kitüntetést.

Hosszú utat tettem meg a néptől, az ellenségén át a szövetségeséig, majd vissza a semmiig, miközben én ugyanaz voltam, aki megszületésemkor. Nem én változtam, csak a megítélésem. A hovatarozásom szintjeit azok döntötték el, akik a nép nevében szoltak, cselekedtek.

Örökös zavar támadt bennem, s még ma sem tudom igazán, ki vagy mi az a nép. Beletartozom-e újból vagy sem? Túrnom kellene a földet, lemenni a bányába, vagy politikai szerepet vállalni? Ki tudja ezt megmondani? Meg kellene keresni azokat, akik ma is a népre hivatkoznak: mi tudjuk mit akar a nép, mert azt akarja, amit mi akarunk. Csak mi tudjuk, amit ő még nem is sejt.

Még azt se tudom, ki vagy mi a magyar. Olvasom Babits Mihály fejtegetéseit, amelyeket 1939-ben vetett papírra. Gyötrelmes idők voltak, nem ártott tisztázni a frontvonalak elhelyezkedését. „Nem azt kérdezzük – írja a már akkor is nagy költő –, ki a magyar, hanem hogy mi a magyar? Hogy ki a magyar, azt tudjuk magunkról, hisz mi magunk vagyunk a magyar. De mi az a magyar, ami vagyunk? S most nem az önismeretről van szó, nem valami lelkiismeret-vizsgálásról, nem arról, hogy milyen a magyar? Nem is a jellemzés érdekel annyira. A meghatározás érdekel... A magyarság, amelynek lényegét kérdezem, történelmi jelenség. S ahogy történelmileg kifejlődött, nem testi, hanem szellemi jelenség. Az átöröklés, mely folytonosságát biztosítja, nem testi, hanem lelki. A testi átöröklés hatása inkább ellenkező itt, az egyre színez és változtat. Hiszen a magyar kevert és állandóan keveredő nép, Szent István óta s egész bizonyosan már azelőtt is.

Vajon mit nevezhetnénk itt jogosan alapszínnek, legrégibb rétegnek, „ősmagyaroknak”? S azonos-e ez még azzal, amit ma magyaroknak ismerünk? Legalábbis nem árnyalódott és gazdagodott-e azóta a felismerhetetlenségig?”

S ezzel eljutottunk egyik legfontosabb mai problémánkhoz. Érkezett már hozzánk tamil, pakisztáni, ceyloni, török, tanár, vietnami, s ki tudja, hányféle nép. Ez a legújabb kori népvándorlás már megint arra kárhoztat bennünket, mint az egész Európát fenyegető nagy török veszedelem idején. A nagy fenyegetettségből az lett, hogy nekünk kellett a hátunkkal felfogni Szulejmánt és a többieket. Nyugat-Európa a színház első sorából nézte csendes vagy éppen hősies agóniánkat. Elegünk van már ebből! – mondja hangosan az egyik oldal. – Szeretnénk, ha végre magyarok élnének ebben a magyar hazában. A másik oldal félénken kérdezi: ki hát a magyar, mi hát a magyar? Ha kiegyenesítem az orromat, kifehéritek a bőrömet magyar lesznek? Nem kellene az idegenek, előlünk eszik el a kenyeret, isszák meg a sört – így az előbbieket. S mivel a sört többen szeretik, a magyarok meg mindig imádták a kenyeret, egyre többen csatlakoznak. Elindulnak az úton, amelynek a végén nincs már se kenyér, se sör, csak vér.

1992

Összehajolni a szeretetben

A legtöbb versolvasó szívébe ilyentájt beledobban Balassi verse: „Áldott szép Pünkösdek gyönyörű ideje / Mindent egészséggel látogató ege, / Hosszú úton járókot könnyebbitő szele!”

Megizmosodott már a tavasz, sőt ebben az évben talán a szükségesnél is korábban virgonckodott a nyár, mintha hiányozna belőle a kellő felelősségérzet. Lehet, hogy júliusra meg augusztusra már elfogy az ereje, s akkor bujdokolhat a szidások elől.

Pünkösdkor a szeretetben összehajolnak az emberek, mert jó tudni, hogy ebben az évben is virágot robbantottak a fák, mézillatú a levegő. Most is szép, amit a természetből az ember napjainkra még megkímélt. Aki nem tudja örömét lelni a környezetében, a zöldben, a sárgában, a fehérben, a finom rózsaszínben, a kiabáló kékben, bizonyára nagyon elégedetlen lehet önmagával.

Ilyenkor talán gyakrabban féltjük azt is, ami körülölel bennünket: a házat, ahol lakunk, amelyben az ágyunk esténként magába fogad, az utcácskát, amely kitárt karral köszönt, amikor befordulunk. Az emlékeket,

amelyek valamikor heves lánggal égették a szívünket, s most kellemes meleget árasztanak; a múlt azért válhat értékke a számunkra, mert sok szempontból azonos önmagunkkal: a mi életünkkel.

De nemcsak a házat féltjük ilyenkor jobban, hanem a hazát is: aggodalom tölt el, hogy vajon megmarad-e és meddig sebezhetetlennek, óvónak, felnevelőnek?

Mert lassanként – és a szemünk előtt – átalakul az ország. Egyre több indulat sistereg az emberekben: elégedetlenség, kétségbeesés, reménytelenség. De nemcsak ez, hanem gyűlölet is. Ahogy enged a lelkekben a régi rendszer szorítása, úgy kap egyre erősebb hangot a gyűlölet. Az asszony, aki a belétörődésről beszélt gyermekeinek, most a bosszúért liheg, a remegő kezű öregember a valaha elvett földért reszket. Nincs se unoka, se gyerek. Mégis kell a volt. Az enyém.

S hányan vannak ebben a kicsiny hazában, akik ismét egy párti hatalomról álmodoznak! Melyik pártéról? Természetesen azéről, amelynek a tagjai! A többinek semmi helye a parlamentben, a hatalomban. Folyik is a lelkekben (sajnos, nem csak ott) a kiszorítódsdi. S ez annyi mindenben megnyilvánul: tapsban, fütttyben, szidalmazásban, lejáratásban, acsarkodásban. Mert ami más, mint én, az hamis, annak nincsen helye a létezők között!

Hány hosszú évnek, és hány generációnak

kell még elmúlnia, hogy megértsék az emberek: egyáltalán nem biztos, hogy az ellenfél ellenség is. Azt, aki másként gondolkozik szeretni kell, megköszönni neki, hogy segít bennünket árnyaltabban szemlélni a valóságot, nehogy a saját csapdánkba essünk.

S honnan veszi a kisember a példát? Természetesen azoktól, akiket a nyilvánosság bemutat, akikről tudni lehet, hogy visszaélnék a nagy többség politikai éretlenségével. Mert nem szoktunk még ahhoz, hogy minden kijelentés mögé oda tegyük a magunk kicsiny kérdőjelét, s tűnődjünk: vajon igazat mond-e az illető. Sokkal egyszerűbb volt elhinni, hogy aki a politikát „csinálja” becsületes, őszintén képviseli az érdekeinket.

Azokét, akik voksaikkal juttatták abba a helyzetbe, hogy szolgálhat.

Tele van botránnyal a magyar közélet. Amit tudunk, attól is megkeseredik szánkban az édes, de sejtetni engedik, hogy a java még hátra van, majd az élesedő választási küzdelemben. Akkor majd igazi tétje lesz a marakodásnak, mert újra fel kell osztani, ami még megmaradt.

Most pedig olyan meleg van, mintha itt lenne a nyár. Lassan kezdjük megszokni, hogy alig van valami a hölgyeken, fiatalok, szépek, érettek, elevenek. S a belvárosban jól öltözöttek a járókelők. Néha felbukkan egy-egy szakadt külsejű ember, átballag a té-

ren. Elfordítjuk a fejünket, mintha szégyellnénk, hogy ilyen helyzetben van. Nekünk pedig van munkánk, lehet, hogy jól is keresünk. Mit tehetnénk érte mi, ha azok se sokat tesznek, akik tehetnének?

Ilyen bonyolult a világ. Ma még ott tartunk, hogy szinte mindenki szid valakit. Talán egyszer lecsendesednek az indulatok, s akkor nem csak pünkösdkor gondolunk arra, hogy olyan szép körülöttünk az élet.

1993

Meghalni az égbolt alatt

Nem is tudom, miért nem vettem eddig észre a nyírfa ágai között a nyarat búcsúztató szeptember eleji lobogó kék eget? Pedig tele van harmóniával, szelíd nyugalommal.!

Az ifjúkori égboltot lobogtatja, a felfedezésre készülő lélek ünnepi pillanatait. „Húsz évem, táltos paripám”– suttogom a költő szavait, s azon gondolkodom, miért nem vettem eddig észre a szinte egy helyben álldogáló felhőgömböket, szénaboglyákat. A szénaforгатásra még emlékeznek az izmaim, a sejtjeim még őrzik a száraz széna illatát.

Szaladtam a hatalmas rozstáblában. A fejem felett összeverődtek a kalászkok. A kék ég lelopta magát a földre, a búzavirág szirmába. Koszorút kellett fonni, s a fejünkre illeszteni. Elfűjni a pipacs hatalmas szíromleveleit. S azután hazasietni, megmutatni anyáknak, milyen szépre sikerült a koszorú.

Gyermeckori kék égboltok! Mezítlábas kiruccanások az erdőbe, őz- és nyúllesek. Mozdulatok, amelyekre már nem emlékszem, de jó ízük belesűrűsödik az égbolt színébe.

Csodálom az ágak között lobogó kék eget,

s a képmezőbe beúszik az infúziószerelék egy darabja. A tű a vénában, hosszú ideje naponta kétszer kapom a reményt, hogy talán mégis. S ebben a pillanatban tudom már: Andrej Bolkonszkijra gondoltam az előbb a Háború és békéből, aki sebesülten fekszik a csatamezőn, és várja a halált. Az ő égboltja lehetett ennyire kék, kínálta a harmóniát, a derűt, a hitet. Vonultak a fehér szénakazlak, Andrej a friss fű illatát érezte.

Kezdek Andrejből megérteni valamit. Az orvosok napok óta küzdenek értem. (Ez olyan patetikusan hangzik, pedig csak arról van szó, hogy a bajt ezúttal nem lehet rutin-szerűen felismerni. Maradnak a tétovázó kísérletek.)

Himbálózik előttem az infúzióvezeték. Túl vagyok a vizsgálatok gyötrő fájdalmain, mélyre süllyedtek a félelmek. Pedig hány-szor zokogtam bele a párnába: nem akarok még meghalni! Dobálta testemet a láz, rázott a hideg, majd lucskos lett az ágynemű, váltogattam magamon a törülközőket, küzdöttem valami esztelenség ellen, mert nem akartam még meghalni. Miért félsz, súgta a görög bölcs, amíg te leszel, ő nem lesz, s amikor már ő lesz, te nem leszel. Sohasem fogtok hát találkozni.

Könnyű attól félni, amit még sohasem próbált az ember. Ami már legalább egyszer görcsbe szorította a torkunkat, azt már is-

merjük, tudjuk róla, hogy miért félünk tőle. De ami arctalan, settenkedő mozdulatokkal körülöttünk járkál, annak félreérthető gesztusait magunk magyarázzuk.

S akkor is könnyű, ha nincs idő eszmélni, ha úgy lépünk át egyik állapotból a másikba, ahogyan a másodpercek követik egymást. Vagy még annál is gyorsabban. Nemlétünknek nincs ideje tudatosulni. De most?

„Bocsásd meg, Úristen, ifjúságomnak vétékét” – tolul a számra Balassi fohásza. Miféle vétkekért kell most nekem perelni az elmúlással?

A láz nem ad időt a gondolkodásra, csak dobál, felemel és kirak az eszméletlenség partjára. Nem vagyok már ember. Kívül alig néhányan botorkálnak a nyomomban. Itt belül pedig a kísérletek alanya és tárgya vagyok. Feladat a laboratórium számára, amelynek a minta alkotórészeit meg kell határozni, különféle tenyésztéseket csinálni, igent vagy nemet mondania a feltett kérdésre.

Továbbra is lázas vagyok. Új kérdésekkel és válaszokkal telnek a napok. De nem vagyok már ember. A főorvos úr a viziteken egyszer sem kérdezi meg hogy vagyok, ránéz a lázlapra, meghallgatja a szívverésemet, s rezzenéstelen arccal megy tovább. Hazudhatna néhány biztató szót legalább, vagy megmondhatná: így állunk. Ehelyett vissza-

lök a látomások farkasai közé, engedi, hogy foglyul ejtsenek a kétségek.

Dobál a láz. Már nem számolom a vénás injekciókat, az infúziókat, nem érdekel a halálom. Nézem a nyarat búcsúztató lobogó kék eget, s arra gondolok: ki akarok-e egyáltalán innen kerülni? Nem vetettem számot semmivel, nem hagytam végrendeletet. Egyszerűen nem érdekel az élet. Belemártózom a kék égbe, s nagyon egyedül érzem magamat. De ez a hiány nem vesz magára arcokat, nem siratja a jövőt. Talán kiléptem önmagamból, elhagytam az emberi értékek világát. Nem tudom, nem tudok erről beszámolni. Nézem a lobogó kék eget, egyre közelebb kerül hozzám, s egy váratlan pillanatban szemhéjaim börtönébe zárom.

1991

Szendvics helyett pisztoly

Vannak amerikai iskolák, amelyekbe szendvics helyett pisztolyt visznek a nebulók. Jó dolog ez, hiszen annyi minden fenyegeti az ember fiát. Ha nincs szerencséje, még ráarakódik valami az idők során felhalmozott tudásanyagból. Meg aztán banditák járvák az utcákat, perverz alakok tesznek ajánlatokat.

Élnek még olyan tanárok is, akik olykor megkérdezik: mit csináltál tegnap tanulás helyett? Ez pedig mégiscsak sérti a személyiségi jogot. Ilyenkor jó, ha kéznél van a stukker, amivel egyszer s mindenkorra le lehet zárni a vitát.

Megnőtt a fiatalkorú bűnelkövetők száma, figyelmeztetnek a szakemberek világszerte. Magyarország sem kivétel. Hírlik, hogy a fővárosban a bandák előszeretettel foglalkoztatnak kiskorúkat, mert őket nem lehet büntetni. Éppen a közelmúltban történt, hogy Nyíregyházán két fiatalkorú agyonrugdosott egy hajléktalant. Nem lehet őket büntetni, mert még gyerekek. Ahhoz már elég nagyok, hogy agyonverjenek egy embert. Megérdekelte, mondta cinikusan az egyik fiú.

Nemcsak a magas szám aggasztó, hanem

az is, hogy az elkövetők a felnőtteken is túltesznek brutalitásban, kegyetlenségben. Miért? Nincsenek kialakult erkölcsi normáik, rossz szociális körülmények között élnek. A fogyasztói társadalom kínálatát, illetve a termékek megszerezhetetlenségét nem tudják feldolgozni. Meg egyébként is sanyarú a gyermekkoruk. Szerencse, hogy nem lesz minden rossz sorban előből bűnöző.

Sokan átkozzák a televíziót, mert nem kínál mást az erőszakon kívül, megint mások azt mondják, hogy le kell szállítani a büntetőség alsó határát. Igen ám, de akkor felnőtté válik a tizenkét éves, s azt mondja, hogy ezután nem jár még annyi ideig sem iskolába, mint eddig tette.

Az esetek fölött lehet meditálni, moralizálni, de nem sokat ér. Igaz, azokban a pillanatokban, amikor az ilyen esetekről értesül az ember, nemigen tud mást tenni, mint kapkodni a levegőt, mert szavakat nehéz találni.

1999

Csatlakozás Európához

Hallgatom az egyik kereskedelmi televízióban a nyilatkozókat. Mindenki a halpusztulásról beszél. Az egyik egy paksi vendéglő tulajdonosa, a másik a budapesti vásárcsarnok halárudájának a kereskedője. Egybehangzóan állítják: nem fogy a hal.

Nyilatkoznak a művészek a koncertről, amelyet a leégett Budapesti Sportcsarnok újjáépítéséért rendeztek. Kell a csarnok, áramlik a pénz az elkülönített számlára. Örül a szívem.

Petőfit olvasgatom. A Tisza című (1847) versében írja: Túlhan, vélem átellenben épen, / Pór menyecske jött. Korsó kezében. / Korsaját míg telemerítette, / Rám nézett át: aztán ment sietve. Vagyis: a XIX. század derekán iható volt a folyó vize! Érthető a Tisza elsíratása, hiszen több volt önmagánál, mert jelképpé vált. A küzdelemmel, a nehéz sorssal együtt élő magyarságé.

Ahogy múlik az idő, úgy veszik számba a veszteséget. Tönkremegy kétszáz halászati szövetkezet, felbomlanak a horgászegyesületek, hétvégeken kétszázezer ember otthon marad, mert hiába ülne a parton, úgysem

akadna a bot végére semmi. Elpusztulhatnak, sérülhetnek a folyóhoz kötődő állatok és madarak.

Nagy a baj. Utólag kiderül, hogy lehetett volna mérsékelni a katasztrófát, ha a Szamos vizét szűségi tározóba engedik, de ott éppen halak voltak (szabálytalanul), s azokért kár lett volna.

A miniszterelnök szerint a kormányzat mindent megtett, nem terheli felelősség a tragédiáért. Ami mindenképpen bekövetkezik, az ellen nem tehetünk semmit. Bizonyára rosszak az információim, de nem tudok arról, hogy számlát nyitottak volna a munka és jövedelem nélkül maradt halászok megsegítésére, nem ömlik a pénz az elkülönített számlára, amelyből finanszírozni lehetne a folyó újraélesztését.

Ha akar, feltámad a Tisza, ha nem, akkor szaporítja azoknak a Nyugat-Európából ismert folyóknak a számát, amelyekben régóta nincsen élet. Ebben máris csatlakoztunk Európához.

2000

Kivételes pillanatok

Az ifjú forradalmárok tizenkét parancsolatának első pontja a cenzúra eltörlését követeli. A szabad sajtó megteremtése azért volt korszakos jelentőségű, mert csak így lehetett közvetíteni azokat a törekvéseket, amelyek a polgári átalakuláshoz szükségesek voltak.

A sajtószabadságnak nemcsak azokban a jövődőt dajkáló hónapokban volt meghatározó szerepe, hanem az is maradt napjainkra is. Mindig is összekapcsolódott a gondolkodással, a valóság-felfedezés akkor mámorosabb, ma inkább higgadtabb hitével.

Márciusról szólva felvetődhet, hogy a mai nemzedék nem a híres popsztár bemutatkozását választaná-e az eső helyett? Figyelem a húszéves hölgy arcát, miközben a kérdésesen töpreng. Azt mondják, vannak a történelemben kivételes pillanatok. Ilyen volt 1848. március 15-e is. Nem hiszem. Csak a tehetetlenek gondolják azt, hogy eltűnt előttük a cselekvés lehetősége, mert mindig lehet tenni, ha a célokat az ember önmagán kívül is keresi. Mert nem az az egyetlen nap mutatta meg a fiatalok erejét, hanem az utána következő hónapok, a küzdelem, a lele-

ményesség, az önfeláldozás, a bukás férfias vállalása. Azok az egymást ölelő nemzedékek, magyarok és nem magyarok, képesek voltak önmagukat megőrizni, akkor is, ha bitófán vagy a sortűz előtt végezték.

Az emberi tartás léte vagy hiánya nem a történelminek nevezett időszakok függvénye. A naggyá levés lehetősége ott bujkál mindennapjainkban, a hétfőkben és a keddekben, a szombatokban és a vasárnapokban. Jelen van az ügyintéző magatartásában, a kalauz türelmében, a pedagógus diákszereztetésében ugyanúgy, mint a szólamoktól tartózkodó politikusi magatartásban.

Sokféle jel mutatja, hogy mindennek nagy hiányát éljük meg. Mintha nem formálódna az az egység, amely a forradalmat és szabadságharcot olyan kivételessé tette. Pedig célok ma is vannak, amelyekért cselekedni érdemes. A hősi halál tisztelete nélkül, de nem érdemtelenül.

2000

Közlekedési káosz

Sokféle mércéje lehet egy társadalom fegyelmezettségének. Az egyik ezek közül mindenképpen az, hogyan közlekedik. Régi közhely, ezért nem szívesen vesztegetem rá a szót, hogy a társadalom az ember által létrehozott rendszer, amely akkor működik jól, ha a polgárok betartják azokat a szabályokat, amelyek ennek a rendszernek a lényegét alkotják.

Tudom jól, vannak olyan normák, amelyeket időről időre meg kell változtatni, vagy amelyek akadályozzák magának a társadalomnak a harmonikus fejlődését. A közlekedésben azonban nem érvényesülnek a társadalmi különbségek, vagy másképpen: nincs osztálytartalma.

Amikor még a Lada volt az „autó”, tulajdonosai nem nagyon tűrtek meg maguk körül mást. Elég volt egy kicsit ránehezedni a gázpedálra, s máris messze járt a Lada. Aztán kinyíltak a kapuk, s jöttek az újabb márkák. Átrendeződött az autósok társadalma, akinek nyugati típusú kocsija volt, lenézte a keletieket. Ma már inkább a löerők versengenek egymással. S azonos teljesítmények

esetén szükségképpen csak a szabályok felrúgásával lehet előnyre szert tenni.

Mindnyájunk napi tapasztalata, hogy nincs olyan nap, amikor ne kerülnének a közlekedésben résztvevők veszélyes helyzetbe. Elmarad az irányváltoztatás jelzése, semmilyen becsülete nincs a zebrának, hacsak nem védi jelzőlámpa. A sebesség be nem tartása pedig már olyan vétség, amelyre fel sem figyelünk.

Néhány napja egy mikrobusz beleszaladt az előtte – elsőbbség adás miatt megálló – személygépkocsiba. A kivonuló rendőröknek a következőképpen mentegette magát a vétkes jármű vezetője: – Azt hittem, nem áll meg!

Már ott tartunk, hogy a szabályok betartásán lepődik meg valaki. Innen már csak egy lépés a közlekedés rendjének teljes figyelmen kívül hagyása. A fegyelmezetlenség persze csak tükörképe a társadalomban jelenlévő „lazaságnak”: az emberek nem hisznek már sem a magasztos kijelentéseknek, sem az észérvekkel megtámogatott nagy elhatározásoknak. Mennek abba az irányba, amelyet lehetőségeik kijelölnek a számukra.

1996

Nyomorultak

Az igazi irodalommal való találkozásnak sokféle útja lehetséges. Mindenképpen élményszerűnek kell lennie ennek a pillanatnak, hogy egész életre jusson belőle. Ha ez a meghatározó élmény elmarad, már csak a szerencsében lehet bízni, mindenestre sok-sok egyéni küzdés szükséges ahhoz, hogy az elmaradt találkozást később pótolni lehessen.

Sok múlik azon is, hogy van-e esély az igazi irodalommal való találkozásra, és főképpen mikor. Akinek volt már kapcsolata gyerekekkel, tudja, hogy a szívük és az agyuk, mint a szivacs: mindent felszív magába. Hosszú verseket képesek megtanulni, olyan dolgokra is emlékeznek, amelyek már régóta kihullottak a felnőttek agyából.

Évek óta a televízió helyettesíti a szülők által elmondott esti mesét, s egyébként is: a gyerekek túlságosan sok időt töltenek a késszülékek előtt. Így van ez a világ minden országában, oktalanság lenne éppen nálunk valamilyen hadjáratot indítani ellene. De az egyáltalán nem mindegy, hogy megadjuk-e az esélyt a gyerekek számára arra, ne csak a

kommersz filmekkel, bugyuta történetekkel találkozhatnak vagy pedig vállrándítással intézzük el a dolgot.

A Magyar Televízió vasárnap reggelenként egy méltán klasszikus francia regény rajzfilmváltozatát sugározza. Victor Hugo: Nyomorultak című alkotása fél nyolckor kezdődik. Abban az időpontban, amikor hétvégén a gyerekek egészen biztosan tovább alsznak. A műsorszerkezetből látszik, hogy minden különösebb érdeksérelem nélkül későbbi időpontra is tehető lenne a program, s akkor sok ezren megnézhetnék ezt az értéket, érzéseket, emberi sorsokat, helytállást és silányságot felmutató alkotást. Egészen biztos, hogy egy-két rész után a nagyobbacsok elolvasnák a regényt is.

Így azonban marad a lelki nyomorultság, mindennapi piff-puff filmekben elbeszélve.

1996

Töretlen gerinc

A fejlődés egyik mozgatója mindenképpen az, milyen mértékben képes reagálni az ember a bekövetkezett változásokra. Az új helyzetben is arra törekszik, hogy létrejöjjön az egyensúlyi állapot, mert nehezen tudjuk elviselni a bizonytalanságot, a labilis helyzetet. Lételemünk a harmónia, s annak hiánya a rossz közérzet, de különféle betegségek melegágya is lehet.

Mindezt azért hozom most szóba, mert az elmúlt öt-hat esztendőben nagyon keveset beszéltünk arról, milyen technikák ismeretek és használhatók, ha a változásokat be akarjuk építeni az életünkbe.

A megelőző évtizedekben hozzászoktunk ahhoz, hogy a dolgok lassan, de azért láthatóan haladnak előre. Nem kellett mást tennünk, mint végezni a dolgunkat, s minden rendben volt.

Ahhoz lassanként hozzászoktunk, hogy a szegénységnek is vannak fokozatai. Van, aki szigorú következetességgel képes beosztani a fizetését, úgy, hogy a legfontosabbakra is jusson. Mások a kukákat látogatják naponta többször is.

De a kilábalás lehetőségeiről alig esett szó az elmúlt években. Engedtük, hogy az emberek százezrei lesüllyedjenek anélkül, hogy tudnák: nekik mit kell tenniük ahhoz, hogy a helyzetük megváltozzon. S itt nem csupán arra gondolok, hogy átképző tanfolyamokra van szükség, amelyeken – az arra képesek – új lehetőséget kapnak az elhelyezkedésre.

Nem csak a gazdasági körülmények változnak, a személyiségnek is változnia kell, mert ha ez nem történik meg, akkor megszűnnek a szorongás, a reménytelenség. Ennek az állapotnak pedig további beláthatatlan következményei lehetnek.

Többet kellene törődni azzal, hogy kialakuljon az emberben a változások gyors követésének módszere. Ha padlóra kerülünk, néhány pillanat múlva több ötletünk is legyen arra, miképpen lehetne újra felegyenesedni. Töretlen gerinccel.

1996

Honfoglalók

Évekkel ezelőtt a kultúrával, az oktatással foglalkozó szociológusok már megkongatták a vészharangot a magyar társadalom műveltségbeli állapotait illetően. Azóta anekdotává szelídült a történet, hogy amikor megkérdeztek egy felnőttet, ismeri-e Petőfi Sándort, önérzetesen csak annyit felelt: Én, kérem csak most költöztem ide.

Ugyanígy mazsolázgattak a fiatalok érettségi dolgozataiból, a felvételizők írásbeli munkáiból. A tapasztalatok lesújtottak és megdöbbenettek mindenkit. Vajon ennyit tud felnőtt lakosságunk hazánk, a magyarság történelmi irodalmi múltjából? Pedig akkorára már Olvasó nép lettünk, a szekrény sorok polcai megteltek különböző színű sorozatokkal. Aztán az első kritikusan elemző vizsgálódás kimutatta, mindez csak látszat.

Mindnyájunknak vannak olyan emlékei, hogy a Himnuszt sokan tátogják, mintha play back lenne, vagy nem tudják csak az első két versszakát. Összeszorulhat a szívünk, de attól a helyzet nem sokat változik. De hát azt is tudnunk kell, hogy az identitás vállalása nem tartozott a veszélytelen dolgok közé, kön-

nyen rásütötték az illetőre a magyarkodás, a nacionalizmus bélyegét. Mindennek most isszuk meg a levét, amikor szeretnénk énekelni népdalainkat, táncolni táncainkat, de alig van erre lehetőség, mert közösségi életünk színtereit (a megmaradt keveset) elárasztja a szemét.

Az idei esztendő legnagyobb ünnepi eseménye a millecentenárium. Évek óta írunk róla, az elmaradt világkiállítás jegyében zajlott volna. Szerények leszünk, de minden bizonnyal sokat gondolunk azokra, akik megszerezték, majd megtartották e hazát. Árpádra, a hét vezérre, s akik utánunk jöttek, megszülettek, tették a dolgukat, majd sírba szenderültek.

A Szonda Ipsos legfrissebb felmérése szerint a megkérdezettek közel negyven százaléka nem tudta, mikor volt a honfoglalás, s egyharmaduk azzal sem volt tisztában, kinek a nevéhez fűződik.

1996

Kasztosodás

A napokban lezárult a felsőfokú oktatási intézményekbe való jelentkezés határideje. Sok-sok érettségi előtt álló diák töprengett, mérlegelt: merre tovább? Nem volt indokolatlan a szorongás, hiszen az esetek túlnyomó többségében életre szóló döntést kellett meghozni, másrészt rendkívül bonyolult és gyorsan változó világunkban sok a bizonytalan és kiszámíthatatlan tényező. Vajon lehet-e tervezni a jövőt olyankor, amikor egy-két évvel előre se nagyon tudjuk megmondani, mire számíthatunk.

A döntés, amelyet a fiatalok a jelentkezési dokumentumok kitöltésekor meghoztak, egyúttal a bizalom jele is, hiszen az a hit életeti mindnyájukat, hogy érdemes még, öt, hat esztendő fáradságát felvállalni, mert a megszerzett tudás fedezete lehet a tágasabb életnek, az anyagi biztonságnak. Egy kicsit korszerűtlenül, mégis valóságosan: a jövőnek.

Nem vitás, nehéz évek várnak a felsőoktatásba készülőkre. Egyre inkább nagyobb terheket kell vállalni szülőknek, diáknak egyaránt, hogy jusson minden szükségesre ele-

gendő pénz. Nemcsak a könyvek, a jegyzetek kerülnek pénzbe, hanem az értelmiségi életforma megtanulása is. Ha ehhez nem szoknak hozzá a fiatalok, sohasem alakul ki bennük a felelősségtudat, amely lényegi alkotóeleme az értelmiségi magatartásnak. Minden pénzbe kerül, az állam fokozatosan kivonul a felsőoktatás finanszírozásából, annak ellenére, hogy még egyáltalán nem alakultak ki azok a formák, amelyek a tehetséges diákok számára megkönnyíthetnék a tanulást. Kevesen tudják vagy hangoztatják, hogy a tanítás jó befektetés, csak a tudás megtérülési ideje viszonylag nagy. Ezért is érezhetik a diákok, hogy velük nem törődnek a felnőttek, fiatalságuk felélésére kényszerítik őket.

Arról is egyre gyakrabban esik szó, hogy a felsőoktatásba bekerülni napjainkban nem csupán tehetséggel lehet, szükség van pénzre is. A magánórákat finanszírozni kell, s aki nem rendelkezik a szükséges tőkével, nem tudja biztosítani a lehetőséget. Mindez pedig egy újfajta kasztosodás kialakulásához vezet, amit jó lenne elkerülni.

1996

Hétköznapi történelem

Évtizedeken át megünnepeltük, hogy ezen a bizonyos napon felszabadult az ország. Akkor, amikor az emberek százezrei előjöttek az óvóhelyekről és megmártóztak a jóízű napfényben csak egyetlen érzés volt bennük: felszabadultunk.

Ami ezután következett, egyelőre még az ismeretlenség homályába veszett, akkor csak az volt a fontos, hogy vége van a szenvedésnek.

A dolgok azonban a legtöbb esetben távol kerülnek az egyes ember szándékaitól, s így történhetett, hogy megváltozott annak a napnak a megítélése is. Nem a szabadság, hanem egy újfajta rabság kezdetévé vált.

Akkor kezdődhetett ez a folyamat, amikor minden eredmény történelmi tette avanszált, s az emberek nem a mindennapos előrehaladásban mérték munkájuk eredményességét, hanem abban, hogy történelmi tettet hajtottak végre. Pedig hát a történelem nem hetekben, hónapokban méri az időt! Ezért is tesz szomorúvá, amikor azt hallom ma is, hogy történelmi megállapodást kötöttünk ezzel meg azzal. Az, hogy miből lesz történelem,

és mi hullik ki az idő rostáján, aligha dönthető el most.

Itt van mindjárt a bevezetőben emlegetett ünnep. Mennyi vers és dal, lelkesült és odaadó pillanat, kitüntetés és elismerés, mennyi feszülő mellkas és elérzékenyülés! És lám! Ki emlékszik minderre? Pedig egy évtizede sincs még annak, hogy valóság volt. Történelmi nap, ahogy akkor mondták.

Ezért is gondolom, hogy óvatosan kellene bánni a minősítéssel, amellyel elnevezünk valamit. Ki kellene hagyni belőle az önigazolást, amely a hangzatos kijelentések mögé bújik, és egyszerűen csak annyit mondani, sikeresek voltunk.

Az ünnepeket mindig az emberek találják ki. Vagy azért, hogy azon a napon se kelljen dolgozniuk, vagy azért, mert okot akarnak találni a mulatásra, az önfeledtségre, a test és a szellem szabadon engedésére. De ezek a napok gyorsan változnak. Talán a Húsvét tartja magát erősen, határozottan. Áhítattal is, anélkül is.

1996

Kifulladásig

Ma Magyarországon az egyik legtöbb embert érintő probléma a közoktatás intézményhálózatának az átszervezése. Két dolog feszül egymásnak alapvetően: számottevő a gyermekek számának csökkenése (ez már évekkel ezelőtt ismert volt), másrészt a gazdasági nehézségek miatt nem a minőség javításának irányába mozdul el a kormányzat. Az elért eredményeket (amelyeket felesleges lenne tagadni, a szocializmusnak köszönhetjük), nevezetesen a kiscsoportos oktatás, a széleskörű fakultáció és mások, ezután a sutba kerülnek.

Megduzzad az osztálylétszám, nem jut pénz a felzárkóztatásra, romlik az esélyegyenlőség, a minőségi foglalkozásra sem marad a szűkös keretből. Most éljük fel a jövő szellemi kapacitását.

A dolognak persze van egy másik lényeges következménye. A csökkenő gyereklétszám, a magasabb osztálylétszámok maguk után vonják a pedagógus elbocsátásokat is. Közismert, hogy a pedagógusképzésben egyáltalán nem tükröződött a várható demográfiai esés, amely most elérte az iskolákat. Csak-

hogy a felsőfokú képzésnek még nagyobb létszámmal kellett számolni, hiszen az a nemzedék, amelyik a főiskolák és egyetemek kapuit döngette, éppen a legnépesebb korosztály volt. Így alakult ki a mostani helyzet, hogy nekik kellene az alaposan lecsökkent legifjabb nemzedéket tanítani. Az ő utcára kerülésük tehát egyértelműn az állam, a kormányzatok hibája.

A mai társadalom leértékeli az intézményesen megszerzett tudást, mintha csak a végeredmény érdekelné. Nevezetesen, hogy a piac értékeli-e mindazt a tudást, amelyet a különböző fokozatokban az emberek megszereztek. A pedagógusok pedig fontolgatják az utcára vonulást, tiltakoznak, hadakoznak. Közeledik az érettségi, az év vége, s mire kiosztják a bizonyítványokat kifulladás az indulatok. S ősszel kezdődik minden előről.

1996

Kátyúztatunk

Amikor évekkel ezelőtt Oxfordban jártam, s észrevettem, hogy ott is felbontják az aszfaltot, kicserélik az elöregedett vezetéket, vagy árkot ásnak, mert fejlődik a város. Mintha otthon lennék, hiszen nyáron ennek van itt az ideje. Most kell elvégezni mindent, hogy télen ne legyen baj.

Valami azért mégis feltűnt. Egy okos masina haladt elől, s éppen olyan széles árkot ásott, mint amennyibe a vezetékek elfértek. A másik leeresztette az előre elkészített vezetéket, egy harmadik betemette az árkot, s a negyedik már simította is a bitument. Mindezt kereszteződéstől kereszteződésig. Az egész művelet mindössze két napig tartott. Az arra lakók alig éreztek kényelmetlenséget. Persze az idő ott valóban pénz. Ez utóbbit pedig minél gyakrabban megforgatja az ember, annál több lehet belőle.

Mindez azért ötlött most fel, mert napok (hetek?) óta tapasztalom, hogy Nyíregyházán az illetékesek a tél nyomainak eltüntetésén fáradoznak. Kátyúznak, kijavítják a sebeket, hogy zökkenőbb legyen a forgalom, ne romoljon tovább az út. Csakhogy. Hosszú

ideje várakoznak a szabályos formára kivágott útszakaszok, amelyeket kerülgetnek az autók, zökkennek kicsit és nagyot, aszerint, mekkora a sérülés. Aszfaltozó gép sehol, talán majd, ha az egész város csupa lyuk lesz, s úgy néz ki, mint valami óriási szita, akkor szól valaki egy másik illetékesnek: el kéne végezni a munkát.

Vajon olyan bonyolult ez az egész? Nem követhetné egyik fázis a másikat? Az is lehet, hogy mindennek megvan a maga technológiája. Olyan, mint a gyökérkezelés a fogászatban. Hetek kellene ahhoz, hogy kiderüljön: valóban meggyógyult-e a fog, s jöhet a tömés.

Gyanítom, hogy ezúttal másról van szó. Az állampolgár inkább örüljön, hogy egyáltalán jut pénz az útjavításra, meg különben is: az új autóknak már olyan kifinomult a rugózása, meg sem érzik a zökkenőket.

1996

Lobogó zászlók

Lobognak a zászlócskák a szélben, tépi őket a fel-feltámadó szél. Lengenek a zászlók, súlyos testüket alig tudja megmozdítani a könnyű szél. Lobognak a dinnyeárusoknál, a használtautó-kereskedéseknél, a magán tüzép telepeken, és másutt. De ott, ahol igazán kellene, alig.

Járom a várost, figyelem ezt a modern körngeteget, ahol a mai ember csak a füstöt kaszálja az elhagyott lucerna helyett, keresem a zászlókat. Nemcsak tekintettel, hanem a fülemmel is: hátha meghallom a dobolást, az ünnep kötelező riadóját, amely figyelmeztet, hol a helyünk.

Más az ünnepi készülődés, a hivatalos tervezetés, a protokollmesterek gondossága. S megint más, amikor elindulunk, hogy megmártózzunk a gondolatban, amely a honfoglalást idézi, az elődök tetteit, amellyel hazát szakítottak ki a térből és az időből.

Sokan még addig a gondolatig sem jutottak el, hogy kitűzzék a zászlót a lépcsőház falára. Pedig láttam olyan háztömböt, ahol minden bejárat fölött négy zászlónak volt hely. Legalábbis ott rozsdásodott a helye...

Vajon miért maradt üresen mindegyik? Nincsenek házmesterek, privatizálódott a szív és a gondolat, és abban nincs helye már a közösségi érzésnek és tettnek?

Vannak persze napi harcok, olykor egy családon belül ellentétes politikai érdekek feszülnek egymásnak. De talán mégis kellene, hogy legyenek olyan alkalmak, amikor nem a széthúzás, hanem az összetartás a legfontosabb. Akár most is, a millicentenáriumon.

Ha száz év múlva, amelyet a jelenben élők közül aligha él meg valaki, a múlt kutatója utánanéz annak, mit csináltak elődei ezen a ritka évfordulón, bizonyára tanácstalanul áll majd. Arra gondol, vajon miért volt olyan kevés a tett, s olyan sok a szó?

A közterületeken lobogtak a zászlók. De ahol nem írta ezt elő semmilyen rendelet, mintha elfeledkeztek volna róluk.

1996

Nyolcszáz millió

Ahány ember annyiféleképpen viszonyul a pénzhez. Lehetetlen megmondani, kinek mennyi az elég. Minden kielégített szükséglet új szükségletet teremt. Közhelyszerű igazság, de érvényességét naponként tapasztaljuk, amikor nekiütközünk a „nem lehet, mert nincs rá pénz” akadályába.

Nyolcszáz millió forint elég sok pénz. De nem is olyan régen a két ötös többet fizetett. Mindenesetre nyolcszáz millió forint állt egy egész ország rendelkezésére, mert ennyit kapott a költségvetéstől a Hunguest Rt., hogy támogassa a volt SZOT-üdülőket igénybe vevőket. A családosoakat, a kispénzüket. Azért, hogy egy vagy két hetet az ország valamelyik részében eltöltsenek, pihenjenek, ismerkedjenek, feltöltődjenek.

A rendszerváltozással eltűntek a szakszervezeti beutalók is. Mindenkinek magának kell gondoskodnia a pihenéséről. Igaz, valamikor a kapitalizmus politikai gazdaságtanában úgy tanultuk, hogy a munkaerő árában benne van a pihenés költsége is. Úgy látszik egy ideig erről is meg kell feledkezni. A kellemetlen dolgokkal nem szívesen szembe-

sülnek az emberek. Különösen a politikusok. Még különösebben, ha döntési helyzetben vannak.

Szeptember elejére elfogyott a támogatásra fordítható összeg, pedig hátra van még egy negyedév. A gyógyüdülők évszaktól függetlenül képesek fogadni a betegeket, s a gyógyulás vágya sem függ az időjárástól.

Sok-e a nyolcszáz millió? Amikor arról olvasni, hogy néhány bank az elmúlt időszakban több milliárdot vett fel jogtalanul konszolidáció címén, azt mondom, egyáltalán nem. A kormányzati szándékok viszont eléggé egyértelműek, hiszen a jövő évi költségvetés tervezetében is nyolcszáz milliós támogatás szerepel. A tervezett és a megvalósuló infláció ismeretében ez pedig egyre zsugorodik.

1996

Szabadságfok

Régi igazság, hogy az ember akkor győződik meg igazán valaminek a fontosságáról, amikor személyesen is megérinti a dolog. Azóta, hogy tágasabbra nyíltak körülöttünk a határok, s a kalandozó magyarok nyomában olykor Bécsen is túlmentünk, mindnyáján tudjuk: nem csak szavakban lehet gondoskodni az emberről.

Amikor megállt az autópályába szürkült magyar autóbusz, s az utasok leszálltak, hogy elintézzék ügyes-bajos dolgaikat, meglepődtek. Tisztaság mindenütt, fotocellával vezérelt vízcsap, széles bejáratú ajtó, amelyen befér a rokkantkocsi is. Akkoriban (s bizony gyakran ma is) a magyar tervezőszemlélet még úgy gondolkodott, hogy aki beteg, maradjon otthon.

Ugyanezt a szemléletet mutatták a nagyvárosok, a kisvárosok közterei, közintézményei is. Az úttest az autóké, magas járdaszegély választja el a gyalogosan közlekedőtől. A járdának egyszer csak vége szakad, s utána csak az folytathatja az útját, aki egészséges, aki le tudja küzdeni a szintkülönbséget.

Gyakran szokták Európát emlegetni, amelyik felállítja a maga normáit. S ha valaki közeledni akar, kénytelen azokat betartani. Holott a legtöbb előírás nem kívülről érkezik hozzánk, hanem – költőien szólva – emberlényegünkéből fakad. Ily módon, amikor ezeket a normákat betartjuk, egy kicsit közelebb jutunk önmagunkhoz is.

Nyíregyháza belvárosában az elmúlt hetekben a gyalogátkelőkben szorgos munka folyik. Lehet, hogy eltörpül értékben a többi mellett, de van olyan jelentős, mint egy-egy áruházzal tető alá izzadása. Átalakítják a járdaszegélyeket, hogy a mozgássérültek számára könnyebb legyen a közlekedés. Ezzel nő mindnyájunk szabadságfoka. Azoké, akiket korlátok közé szorított az élet, s azoké is, akik megtették, amit eddig elmulasztottak.

1996

Magányba szorítva

Ötvenkilenc évvel ezelőtt, december 3-án József Attila Balatonszárszón a vonat elé vetette magát. Az öngyilkosságba menekült, mint annyian sokan nemzedéktársai közül, s azóta is számosan. Művészek, egyszerű emberek. Olyanok, akik nem találtak más megoldást, mint hogy befejezzék.

Vannak tudósok, akik azt állítják: a magyarországi öngyilkosságok okai között a Kárpát-medence mikroklímája is szerepel, tehát természeti okai is vannak annak, hogy nem vesszük számba a megoldási lehetőségeket, hanem a méreg, a kötél, a pisztoly után nyúlunk, vagy elindulunk a vasúti sínek irányába, és megvárjuk, amíg a vonat a szívünkig ér.

A közelmúltban éppen Göncz Árpád, a köztársaság elnöke beszélt arról, hogy a magyarok sokkal pesszimistábbak annál, mint amennyire a helyzetük indokolná. Hamar elcsüggednek, nem keresik a kilábalás útjait.

Mindebben sok az igazság, de az is kétségtelen, hogy különfélék a nézőpontok. Más környezetben, más nevelődési hagyományok, más sorsok közepette a világot is kü-

lönbözőképpen szemléljük. S azt is meg kellene tanulnia mindenkinek, hogy a torokszorító helyzetekben milyen eszközök vannak a hurokból való kibújásra. Ez van olyan fontos, mint az elemi ismeretek bármelyike.

Hangos zene szól az ablakom alatt. Kezdetét vette a bevásárlási készülődés. Az árusok hangosan kínálják a tárgyasult szeretetet, amelyet majd karácsonykor átnyújtunk azoknak, akik közel állnak a szívünkhöz. De hányan vannak, akik éppen ilyenkor döbbennek rá nagy-nagy magányukra, akik nem tudnak senkihez sem odasimulni, nem tudják a figyelmesség örömét senkinek sem odalopni az arcára. Ilyenkor aztán végképpen reménytelen minden, sokkal fájóbb a társtalanság. Jó lenne velük többet törődni, legalább ilyenkor, hogy ne tűnjenek el végképp az emberiség létszámából.

1996

Adventi remények

Felhők között bujkál a remény. Lassan egy nemzedéknyi idő telt el azóta, hogy először hallottuk: még egy-két esztendő, s a magyarság sorsa jobbra fordul. Kilábalunk a gazdasági nehézségekből, növekszik a termelékenység, javul a technikai színvonal, eladható termékeket gyártunk, olyanokat, amelyek a Föld minden pontján gazdára találhatnak.

Aztán kormányok mentek és jöttek. Mind-egyik azt tartotta egyik legfontosabb feladatának, hogy helyrehozza az előző hibáit, felmérje az elkövetett szabálytalanságok következményeit. Mindez valóban szükséges, mert akkor lehetetlen lenne reálisan meghatározni a munka menetét. Egy-két hónap után kiderült, sokkal súlyosabb a helyzet, mint feltételezni lehetett. Ilyen körülmények között aligha várhatók el látványos sikerek.

A hatalom új birtokosai aztán megcsinálták a maguk disznóságait, a nemes célokat sokan „aprópénzre” váltották, s miközben az ország egyre szegényedett, személyes vagyonuk nőttön-nőtt. (Legalábbis a mostanában közreadott vagyonnyilatkozatok tanúsága szerint.)

Az ezüstvasárnapi várakozásban, amikor járkálunk az üzletekben, válogatunk az ajándékok között, sokan arra gondolunk, hogy vajon szeretetünk pénzre váltható-e? Meg tudjuk-e lepni azokat, akik közel állnak a szívünkhöz? Persze, készülnünk kellett volna már korábban, hiszen januárban tudhatuk: ismét lesz Karácsony. Csak hát nem tudunk félretenni a fizetésből, mert olykor baráti kölcsönökre volt szükségünk. Most meg a torkunkat szorongatja a kínálat.

Jövőre jobb lesz, hangzik a kormányfő ígérete. De már most, a várakozás napjaiban bombáznak bennünket a hírek: emelkednek a postai szolgáltatások díjai, többet fizetünk az energiáért, a közlekedésért. Miben bízunk? Az már bizonyos, hogy az arany és az ezüst olcsóbb lesz. Ez is valami.

1996

Forog az idegen

Nyíregyháza belvárosában naponként előfordul, hogy idegenekkel, külföldről érkezettekkel találkozunk. Könnyű megismerni őket, hiszen talán egy kicsit hangosabbak, a kezükben szétterítve a térkép, vagy éppen a magasba kémlelnek. Nem úgy, mint mi, akik még sohasem néztük meg egy-két épületnek a homlokzatát.

Azzal is gyakran találkozni, hogy oroszul hallóztat valaki a mobiltelefonon. Pakolják a hűtőszekrényeket a gépkocsi tetejére, pénzt váltanak.

Vasárnap a házunk előtti játszótérről orosz kiáltásokat hozott felém a szél. Egy népes család „foglalkoztatta” a gyerekeket. Hirtelen dagadni kezdett bennem valamiféle nemzeti indulat. Hát, már mindenütt? Aztán gyorsan lehűtöttem magamat, mert eszembe jutott, hogy nem is olyan régen végiggyörtödtük az utat pár százezren Bécsig aztán meg vissza.

Látni akartunk valami mást, fejlettebbet, igényesebbet. Látni banánt és narancsot nyáron is. Berakni a kamrába az energiafaló Gorenje fagyasztóládát, birtokolni a primitív hi-

fi készüléket, a videomagnót, a pornókazet-
tákat.

Tagadhatja-e valaki, hogy ezek az utak
benne vannak mai életünkben, mai szemléle-
tünkben? S vajon elfelejtettük, hogy végig-
szemeteltük hazáig az utat, kidobáltuk a cso-
magolópapírt meg a konzerveket. A magya-
roktól ments meg uram minket – könyörög-
tek a bécsiek, de azért beruháztak, fejlesztet-
tek, hogy felfogják a rohamot. Mert volt üz-
let ebben is. Kinek nem esett jól, ha látta a
kirakatban: Itt magyarul is beszélnek? Mint-
ha otthon lettünk volna.

Ehhez képest nem is szemetes az út Záho-
nyig, s bizony egyetlen üzlet kirakatában
sem láttam a táblácskát: itt oroszul is beszél-
nek. Sőt! Alig van ma a megyében olyan is-
kola, ahol oroszul lehet tanulni. Pedig hol, ha
nem itt, kellene szorgalmazni, belátni, mek-
kora haszna lehetne abból ennek a térségnek,
hogy anyanyelvén tudja fogadni a vendéget.
Azt éreztetni vele, hogy szükség van a pénz-
zére, s azért mindent megkap, amit csak le-
hetséges.

1997

Pislákoló fények

Kedd este csaknem egy órán át áram nélkül maradt Nyíregyháza több száz lakása. Néhány perc múlva (gondolom ennyi idő kellett, amíg mindenki megtalálta a jól eldugott gyertyát, ami még karácsonyról maradt) lassanként pislákoló fények himbálóztak az ablakokban. Aztán megjelentek az erősebb fények. Ki-ki tehetsége szerint világított.

Eszembe jutott, hogy ez a helyzet akár átvitt értelemben, metaforikusan is igaz lehet. Mindenki annyit lát meg a környezetéből, amennyit a tehetsége, a lehetőségei engednek. Ez a magyarázata annak is, hogy az emberek oly sokféleképpen befolyásolhatók. Ezt ismerték fel a tizennyolcadik században a felvilágosítók, amikor azt mondták, hogy a polgári társadalom szintjére való emelkedésnek függvénye az ismeretekben való gyarapodás, a magasabb színvonalú általános műveltség.

Mert mindig azoknak az ismereteknek a birtokában állunk valami mellé, vagy tiltakozunk valami ellen, amelyek a rendelkezésünkre állnak. S amikor a család, vagy éppen személyes ügyeinkről van szó, hibás dönté-

sünk fájdalmas lehet, mégsem érint sok embert. A nagy politikában azonban másként áll a dolog.

A választásokra való felkészülés időszakában, de a kampány sűrűjében leginkább politikusaink, vagy az önjelöltek éppen ezt a helyzetet használják ki. A tényeket – bármennyire is makacs dolgok, ahogy mondani szokták – többféleképpen lehet csoportosítani. Vélt igazságból lehet megfellebbezhetőnek tűnőt fabrikálni anélkül, hogy észre lehetne venni.

Ismeretek nélkül gondolkodni veszélyes – tartja a kínai mondás, s ennek igazságáról gyakran meggyőződhetünk. Ha csak a legutóbbi esetet vesszük: nem volt senki, aki arra figyelmeztette a politikusokat, hogy egy szerződést nem lehet azon az alapon felbontani, mert közben lezajlott egy rendszerváltás. A polgári társadalmak egyik alappillére éppen ez, hogy a megkötött szerződések mindaddig érvényben maradnak, amíg kölcsönösen meg nem változtatják őket.

1997

A magyar dráma ünnepe

A magyar dráma napját – Madách Imre Az ember tragédiája című művének 1883. szeptember 21-i ősbemutatójára emlékezve – immár tizenharmadszor tartják meg. A Magyar Írók Szövetsége által kezdeményezett ünnepel a magyar nyelvű drámairodalom értékeire kívánják felhívni az olvasók és a színházlátogatók figyelmét.

Az ünnepek azért szükségesek, hogy megtanuljunk, olykor rákényszerüljünk: fel kell emelni a fejünket a hétköznapiakban, egy kicsit visszatekintve meg kell mérni azt a távolságot, amelyet araszolgatva, vagy bátran lépkedve megtettünk. Vasárnap ünnepeljük a magyar dráma napját. A színházbarátoknak, azoknak, akik egész életüket a színpadon, vagy annak a közelében töltik, nyilvánvalóan nagyobb esemény, mint, akik sohasem jutottak még el igazi színházba, nem érezték a mássá levés gyötrelmes szépségét.

Százhatvan éve, hogy megnyílt a Pesti Magyar Színház. Micsoda esemény volt! Lehetőséget nyújtott arra, hogy fejlődésnek induljon a nemzeti dráma. Mert, aki a sorsát ki tudja mondani, az közelebb áll ahhoz is,

hogy változtatni tudjon rajta. Szerintem ez a színház igazi üzenete. Helye van persze a formai kísérleteknek, a színházművészet eszköztára alakításának, gazdagításának, de a színházból sohasem hiányozhat az ember, amelyért minden művészet van.

Katona József szomorúan vette számba az okokat, amelyek a „játékszíni költőmesterség” fejlődését akadályozzák. Napjainkban ezek közül több megszűnt már, de a pénztelenség megmaradt. Sokan azt mondják, s ebben is van igazság, hogy senki se mondta még: elég, ha pénzről volt szó. A színház (sok más társával együtt) sohasem gazdaságos, nem lehet nyereséget várni tőle, mert az nem a kasszában, hanem a fejekben keletkezik. Nem véletlen, hogy az athéni demokrácia fénykorában az állam fizetett azoknak, akik nem engedhették meg az előadások megtekintését. Ma már ez nincs így. Talán éppen ez az egyik magyarázata, hogy sokan nem tudják: mi az a bizonyos demokrácia, amelyet politikusaink olyan gyakran emlegetnek.

1997

A tudás ára

Szerencsére közhellyé változott a mondás, miszerint egy nemzet ereje a kiművelt fők sokaságában rejlik. Igaz, napjainkban is szívesen tartja magát az a hit is, hogy csak a fizikai munka tekinthető munkának. Pedig efölött a nézett fölött régen eljárt az idő.

Ha a kormányzat komolyan gondolja, hogy Európához való unalomig emlegetett csatlakozásunk valóban szükségszerű lépése ennek az évtizednek, akkor az is világos: az eddigieknél sokkal többet kell fordítani a szürkeállomány teljesítőképességének a javítására.

Úgy tűnik, hogy az ezredfordulóig évente 500-600 új tudományos fokozat kiadása várható Magyarországon. Az lenne a jó, ha a tudományos fokozatot szerzők legjobbjait a magyar kutatási fejlesztési intézményhálózatban lehetne tovább foglalkoztatni.

Jelenleg különféle ösztöndíjak segítik a kutatással foglalkozókat. A Bolyai-ösztöndíj teremt hidat a doktori hallgatók és az érett, kiváló kutatók-oktatók Széchenyi Professzori Ösztöndíja között. A Bolyai-ösztöndíj létrehozásával a kormány kiteljesíti a kiemel-

kedő tudományos-fejlesztési tevékenységgel társítható anyagi megbecsülés versenyrendszerét, amelynek kialakításához 1996-ban kezdett.

A Bolyai-ösztöndíj a tárgyévet megelőző évi legkisebb kötelező munkabér háromszoros, szja-köteles jövedelem, amelynek fedezetére 300 millió forint szerepel az MTA költségvetésében.

A napokban adták át a Széchenyi-ösztöndíjakat azoknak a pályájuk delelőjén lévő professzoroknak, tanároknak, akik tudományos munkájukkal a leginkább rászolgáltak erre. Nagy öröm, hogy megyénkből is vannak a nyertes pályázók között.

Úgy látszik, megmozdult valami a tudományosság támogatása területén. Talán belátják a döntéshozók, hogy érdemes átvenni külföldről azt a tapasztalatot is, amely igazolja: az oktatásra, a tudományos kutatásra fordított összeg sokszorosán megtérül. Csak reménykedni lehet, hogy a mostani döntés nem válik semmissé a következő évi választások után sem.

1997

Nyugathoz tartozni

A sokak által remélt eredménnyel végződött vasárnapi népszavazás megkapta az ebben az országban szokásos jelzőt: történelmi. Van ebben valami, hiszen végre az állampolgárok dönthettek olyan fontos kérdésben, hogy csatlakozzunk-e a NATO katonai szervezetéhez, igénybe vegyük-e a védelmi ernyőt vagy sem.

Érthetően nagy várakozás előzte meg az aktust, mintha az igen döntés gyógyírt jelentene minden bajunkra. Pedig nincs egészen így. A csatlakozás szándékának kimondásával megerősítettük a hitünket, hogy azt az utat választjuk, amelyiken nem lesz könnyű haladni, de biztos sikerrel kecsegtet. A népszavazás számszerű eredményei a politikusok szerint kitűnőek. A szavazásra jogosultaknak csaknem a fele élt a jogával, s akik leadták voksukat, azoknak nyolcvanöt százaléka az igent választotta.

Érdekes ránézni az ország térképére. A részvételi arány a főváros után a dunántúli megyékben volt a legnagyobb, míg a legalacsonyabb Hajdúban és Szabolcs-Szatmár-Beregben. Vajon érdektelenebb, politikailag

értetlenebb lenne Szabolcs? Nem hiszem. Inkább arról lehet szó, hogy az átlagosnál több településsel rendelkező megyében élőket olyan gondok feszítik, amelyekre nem adhat feloldást semmilyen népszavazás. A dunántúli megyékben élők már látják, hogy a Nyugathoz tartozás magasabb életszínvonalat is jelenthet, helyenként már úgy érezhetik, inkább tartoznak a nyugati világhoz, mint az ország keleti feléhez. Elég itt csak a munkanélküliség mutatóit, az átlagkeresetek alakulását megnézni.

Készültek programok az ország keleti régiójának a felzárkóztatására, de a segélyek még sohasem emeltek ki egyetlen népet, térséget sem az elmaradottságból. ehhez működő beruházások kellene. A tőke pedig minden eddig elért eredmény ellenére jórészt megáll a Duna túlsó partján. Az eredmények azonban azt is megmutatják, hogy a megyében élők reménykednek: hátha az igen új lehetőségeket nyit meg, s az ő életük is jobbra fordul.

1997

Érzés és szándék

A közelmúltban hangzott el, hogy a magyarországi kisebbségek között a romában a legkisebb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma. Az bizonyos, hogy ennek a nép-rétegnek a gazdasági felemelkedése sem történhet meg a műveltségi gazdagodás nélkül.

Vannak-e tennivalóink ezen a téren? Bizonyára költői kérdésnek tűnik, pedig a válasz csak árnyalt lehet. Az elmúlt évtizedekben is sok minden történt a roma kisebbség kulturális és gazdasági felemeléséért. Voltak itt tévedések, hibák, de volt pozitív diszkrimináció is, hiszen figyelembe kellett venni a hagyományokat, amelyek velünk élnek, még akkor is, ha nem veszünk róluk tudomást.

De lehetetlen megváltoztatni egy-két évtized alatt százados életformát, érzést és gondolkodást, mentalitást, szándékot. Csakhogy körülöttünk lassan vagy gyorsan változik a világ. Új kihívásokra kell reagálni, s aki erre nem képes amellett elmegy az élet. Nem könnyű feladni a korábbi értékrendet vagy a gondolkodás kényelmességét, szembesülni azzal, hogy naponként kell bizonyítanunk: szüksége van ránk a valóságnak. Nem érdem

önmagában a megszületés, tettekkel is igazolnunk kell, hogy nem feleslegesen születünk erre a világra.

Sok mindent lehet olvasni a roma kisebbségről. Talán az indokoltnál is több rosszat, mert a hibának, a bűnnek, a devianciának nagyobb a hírértéke, mint a jónak. De az tény, nagyon keveset olvasni arról, s a roma kisebbség képviselői se nagyon beszélnek róla, hogy tanulás nélkül nincs előrelépés. A tudás megszerzése évek áldozatos munkáját igényli, lemondást, önkínzást. Meg kell tanulni tanulni, megszeretni az ismeretszerzést, akarni kell kiemelkedni abból a kulturális, társadalmi, gazdasági helyzetből, amely talán jó volt valamikor, de most már nem felel meg. Sem az egyéni, sem a közösségi igényeknek. Egyszerűen nincs más lehetőség. Minél előbb tudják ezt a roma gyerekek az általános iskolában, annál többen lesznek középfokon. S onnan még többen kerülnek be a főiskolákra és az egyetemekre. Mert segíteni csak annak lehet, aki maga is segít önmagán.

2000

A kék bolygó

Óh, mely sok hal terem... – ismerősen cseng a dal, kifejezi azt az örömet, amit minden ember érez, ha meglátja a folyóban, a tóban vagy a tengerben úszkáló élőlényeket. Egyáltalán: az élet az a bizonyosság, ami értelmet adhat mindnyájunk harcainak.

A Tiszát a ciánszennyeződés napjaiban eltemették a laikusok és a szakemberek egyaránt. Most viszont az egyik szemünk sír, a másik meg nevet. Örültünk a tiszavirágzásnak, s a napokban a televízió tudósításaiban közreadott képeknek. Szép, nagy halakat fognak a horgászok, halásznak a halászok. A folyó vize régen volt ilyen tiszta, mint most. Kisar polgármestere megmerítette poharát a folyóban s megitta a vizet. Életben maradt...

Másfelől viszont folynak a szakértői egyeztetések, s a román fél nyilván a magyar szakemberek orra alá nyomja a dokumentumokat, mondván: eltűzött volt a veszély, hiszen minden a legnagyobb rendben van.

A Greenpeace nemzetközi környezetvédő szervezet szerint a nagybányai Aurul üzemben használatos nyitott ciánüledék-kezelési eljárást soha nem lehet biztonságossá tenni,

ezért a csoport mélységes aggodalmát fejezi ki az ausztrál többségi tulajdonos által nemrégiben tett, az Aurul újraindításáról szóló bejelentés miatt.

Úgy tűnik, minden úgy történik, mint korábban. Lejáratják magukat a szakemberek, de nem lehet megállítani azokat sem, akik a pillanatnyi profitért áthágnak minden szabályt. A politikusok pedig vergődnek egy kicsit, aztán jönnek az újabb feladatok, az élet maga alá temeti a múltat.

Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas tudósunk egyik szép gondolata szerint a világűr-ből nem látszik, hogy emberek élnének a Földön. Kék bolygónk tündöklő szépsége nem feltételezi a jelenlétét. Egyszer még ez is bekövetkezhet.

2000

Lélekben és testben

Lassan mindnyájan megtanuljuk, hogy a szeretetre is készülni kell. Nemcsak lélekben, hanem testben is. Az aranyvasárnapnál véget ért az ajándékbeszerzés látványos rohama, elfogyott a kereskedők ösztönző reklámkínálata.

Mindenütt óriási volt a tömeg, mert mindenki számára nagyon fontos, hogy ajándékot vegyen annak, akit szeret. (Meg, aki elvárja.) Azt tapasztalom, hogy az ajándékozás kultúrája nem akar kialakulni. A figyelmes-ség első számú kritériuma a forintban kifejezhető érték. A második, hogy legyen divatos. A gyerekek, akik az ajándékok nagy részét kapják, szeretik birtokolni azt, amit a televíziós csatornák közvetítenek. Legfeljebb a harmadik helyet foglalja el az a szempont, lehet-e játszani a játékkal. Gyakran előfordul, hogy maradnak a távolról nyomogatható gombok, amelyekkel irányítani lehet a bonyolult gépezetet.

A legfontosabb szempontnak azt tartom, hogy egyedül lehet-e játszani vagy szükség van egy másik társra (szülőre, testvérré) a siker örömének a megszerzéséhez.

A december azért is izgalmas, mert a pénzintézetek figyelmeztetik az embert: a tartozások, a számlák ellenértékének átutalását időben (lehetőleg karácsonyig) el kell intézni. Így aztán folyamatos a küzdelem, nem csoda, ha még a biztonsági őr is a pénzcserélés mesterségének az elsajátítására fanyalogdik.

Végül ránéz az ember még egyszer a naptárra. Kiderül, hogy négynapos ünnep vár ránk. Nem árt beszerezni a kenyeret és a tejet, hogy ne jöjjünk zavarba a harmadik napon. Esténként készül az ünnepi menü (egyelőre papíron), koraeste még lehet takarítani, rendezgetni a lakást, felfűzni a szaloncukrot. Ha minden időben elkészül, akkor karácsony estéjén átélhetjük a szent áhítatot, a békét és nyugalmat, örülhetünk, hogy együtt vannak azok, akik fontosak a számunkra. Iszunk még egy kávét is, hogy a fáradtságtól hirtelen el ne aludjunk.

Ezért mondom, hogy a szeretetre készülni kell, nemcsak lélekben, hanem testben is.

2000

Inkubátorban a szeretet

Mostanában nincsen szerencsájük az újszülötteknek. Jónéhányan meg sem érik a másnapot vagy a harmadikat, mert a szomszéd udvarában, esetleg egy parkban végzik. Csak kevesen kerülnek valamelyik kórházunk kitett inkubátorába, esetleg a bejárat elé. A középiskolás diáklány, miközben a szülei a szomszédban töltötték az estét, megszülte gyermekét, s átdobta a harmadik szomszéd udvarába, nemzedéktársa pedig a kollégiumban adott életet, s betette a folyosó egyik szekrényébe.

A szülő nők szakszerűen vagy anélkül megszabadulnak a terhüktől, s úgy tesznek, mintha a legjobban végezték volna a dolgukat. Többségük egészen fiatal nő, akiket még egyáltalán nem érintett meg a fájdalom és a nemesítő szenvedés.

Lehet persze szörnyülködni, s emlegetni, hogy bezzeg az én időben nem volt ilyesmi, meg hogy ide vezet, ha eltávolodik az ember a vallástól. Lehet mondani, hogy egyre inkább infantilizálódnak az egyes nemzedékek, eltűntek az értékek a könyvpiacról és a mozikból, a televíziós csatornák ontják az

erőszakot és a félmegoldási lehetőségeket. Könnyű az élet, arccal a szórakozás és a gondtalanság felé. Sok mindent lehetne mondani, ha egyáltalán szóhoz jut ilyenkor az ember.

De van-e valamilyen magyarázat arra, hogy miért szaporodtak el mostanában ezek az esetek? Hogyan jut el egy fiatalember odáig, hogy lelkiismeret-furdalás nélkül, pusztán az indulattól irányítva megölje édesapját és édesanyját? Mindkét embert elfölde-li, meszet önt rájuk, s megrendülten mondja az érdeklődő riporternek: nem tudom, mi van velük. Móricz Zsigmond is kevés lenne ahhoz, hogy megírja ennek az újfajta barbárságnak a belső mozgatórugóit. Valószínűleg ő is csak a kérdéseket tudná megfogalmazni, a miértekre adható válaszokkal adós marad-na.

Hiába a legjobb családpolitika (ha van), nem szivárogo le az egyes emberig, nem alakul át erkölcsi tartássá, mert csak a képzett, a művelt ember képes a jóra. Nem az ismeretek, a tudományosság szintjén, hanem az általános emberi értékek gyakorlásának mindennapjaiban. Az is jó lenne, ha azt a százmilliót, amit a rákos gyerekekért alapítványtól a költségvetés elvesz, inkább inkubátorokra vásárlására fordítanák, mert így talán az adakozók is megnyugodnának.

2001

Csatlakozás Európához

Bizonyára sokan éreztek csalódottságot, amikor nem valósult meg Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása 2000-ben. Pedig milyen szép és jelképes erejű tett lett volna! István királyunk ezer esztendővel ezelőtt már megtette ugyanezt.

A történetírók munkáiban és a regények lapjain azóta sokszor megjelentek azok a pillanatok, amikor István töprengésbe merülten eldöntötte, hogy akár erőszakot is felhasználva, de elindulnak a magyarok Európába. Mert nincs más lehetősége ennek a népnek, mint felzárkózni a haladást képviselő nemzetek mellé. Az idő a király bölcsességét igazolta.

Az ezer esztendő során sokan és sokszor idézték az istváni tettet, negatív és pozitív előjellel egyaránt. Mindenesetre tény, hogy kialakult a nemzetállam, amely önálló, garantált határokkal, saját közigazgatással, törvénykezéssel, jogokkal és kötelezettségekkel vette körül a területén élőket.

A magyar történelem a huszadik századig minden vereség és bukás ellenére felmutatta a naggyá levés lehetőségét, a fájdalom és a

gyász legyűrése után volt erő a felemelkedésre, mert ott volt a háttérben államalapítónk életműve. Ha neki sikerült, nem kerít-heti hatalmába a magyarságot a reménytelenség. Pedig hajlamosak vagyunk arra, hogy a tragikus mozzanatokat vegyük észre, a bánat gordonka szólamait hallgatjuk inkább. Európa népei a sikeres nemzeteket fogadják szívesen. Azokat, akik hisznek munkájuk, fáradozásuk eredményességében. Akik bíznak a jövőjükben. Nincs élet Európán kívül.

Az élet a magyar ember gondolkodásában egyet jelent a kenyérrel. Nem véletlen, hogy az államalapítás ünnepe egybeesik az új kenyérével. Ahol van kenyér, ott már nem hal éhen a család. A kenyérhez való kötődés ismeretlen a nyugati demokráciákban, hiszen ott a mezőgazdaságban a népességnek csupán töredéke keresi a kenyerét. Nálunk ez az arány még több mint húsz százalék. Érthető tehát, ha erősebb a kötődés a földhöz. Ezt a néphagyomány, az irodalmi alkotások, a játékfilmek is erősítik. Remélhetőleg nem tűnik el ez az érzelmi kötődés azután sem, ha az Unióban új viszonyok között éljük az életünket. Mert akkor sincs élet, ha egy nép nem emlékszik önmagára, s felcseréli a múltját valami idegenre.

2001

Háború vagy béke

Több mint három héttel ezelőtt két hatalmas robbanás rázta meg a világot. A World Trade Center hatalmas tornyai kártyavárként omlottak össze. Velük együtt megsemmisült jó néhány illúziónk is, amelyekkel évtizedeken át együtt éltünk. A viharok ellenére is békében. A két tornyot újra fel lehetne építeni, a meghalt szakemberek helyére is újak kerülhetnek. Az elveszített illúziókat azonban már sohasem lehet pótolni. Sok-sok áldozatot eltemetni sem lehet, hiszen megsemmisültek. Nem lehet a holttestükre borulni, s hangoosan, de férfi módra sírni vagy asszonyként, nőként megélni a születés és az elmúlás fájdalmát.

Az emberi szellem, a humanizmus ellen elkövetett merénylet bosszúért kiált. Az USA három hete halogatja a büntetést. A színpalak mögött természetesen óriási a készlődés, mert nem kicsi a felelősség. Csak-hogy vannak, akik azt gondolják, hogy az elrettentés ereje csak a hollywoodi filmekben létezik, az amerikai katonai beavatkozás nem is olyan régen Jugoszláviában is ku-

darccal végződött. Most kellene bebizonyítani, hogy az USA igenis a legnagyobb erő.

Nincs olyan este, hogy kapcsolgatva a televíziós csatornákat, ne hallhatnánk részletes tudósításokat a legújabb fejleményekről. Lassanként minden kiderül: mikor ki került a terroristákkal kapcsolatba, hogyan zajlott le a támadás, s talán az is, nagyobb figyelemmel és óvatossággal elkerülhető lett volna a tragédia. A média három hete a háborúra való készülődésről tudósít, pedig az nem olyan, mint két nemzeti labdarúgó-válogatott összecsapása a világbajnokság döntőjében. Az amerikai földrészen sem, de Európában sem. Nem lehet azzal vigasztalódni, hogy Afganisztán messze van. Arrafelé most éppen porviharok kavarnak, aztán jön a tél, s a hó takarja be a vidéket. A terroristákat meg a szegény embereket is, akik táborokban várják a napi egyszeri étkezés időpontját.

A döntéshozók felelősségét és kínját nem irigyli senki azoktól, akik most a büntetés módján gondolkodnak. Mert nem mindegy: háború vagy béke.

2001

Álmodozás minimálbérért

Lehet azt mondani, hogy a magyar lakosság néhány rétege tudatosan beárnyékolja a téli ünnepkör szép pillanatait. Hamarosan itt a karácsony, s aztán az újév-köszöntő, amikor vidám hangulatban pezsgő- és petárdadurranások közepette elköszönünk az óévtől, s elriasztjuk azokat a rossz szellemeket, amelyek megzavarják a beköszöntő újat. Már most tudjuk, alighanem sztrájkba lépnek január elején a repülésirányítók, az egészségügyi dolgozók is ezt tennék, ha lehetne. A közgyűteményi és közművelődési dolgozók már figyelmeztető sztrájkot is tartottak, a pedagógusok aláírásokat gyűjtenek azért, hogy változtassák meg a közszolgálati bérrendszert. De nincsenek megelégedve az előmeneteli rendszerrel a köztisztviselők sem.

Mennyi elégedetlen ember! Pedig az ország látványos gazdasági sikereket ér el, az uniós csatlakozási tárgyalásokon is eredményre számíthat. A kormányzat elégedett, az állampolgár pedig méltatlankodik. A kép persze ennél sokkal árnyaltabb. A közgyűteményi és közművelődési dolgozók, akárcsak

a pedagógusok azt szeretnék, ha a minimálbér felemelése nem teremtene áldatlan állapotokat a bértáblákban. Januártól az egyetemi végzettség és a nyolcosztályos egy szintre kerül. Ez pedig egy olyan korban, amikor a kormány is – nagyon helyesen – a tudásalapú társadalom építését szorgalmazza, meglehetősen kiáltó ellentmondásnak tűnik. A kormány tárgyalási javaslata 2003-ra odázná el a döntést, aminek a működését csak a következő évben érezhetnék az érintettek. S addig? Marad a megalázottság érzése, a szellemi szféra kiszolgáltatottságának a tudata. Nehéz az önbecsülésről beszélni ott, ahol ezt nem érzik.

Mi várható? Szerintem nem történik semmi lényeges. Lesznek szakemberek, akik bebizonyítják, hogy nincs itt semmi probléma, a közalkalmazottakat nagyon is megbecsüli az állam. De azért – úgy gondolom – mégsem hiábavalóak ezek a tiltakozások. Az emberek leszoktak arról, hogy az érdekeiket képviseljék, megbíztak a gondoskodó államban. Lassanként rá kell jönniük, hogy nélkülkük nem történik semmi. Se rossz, se jó.

2001

Akik kimaradnak az újságból

Január első napjaiban Nyírparasznyára vetődtem. A nagy havazás idején a szél megrendítette a havat, így aztán körbefogta a néhány száz lakosú települést. Csendes, unalmas délelőtt volt, csend, mint bármelyik kis faluban.

Az elhanyagolt, szegényes falusi iskola udvarán néhány gyerek kergetőzik, majd a tanító néni beparancsolja őket. A tanterembe lépve le kell hajtanom a fejemet, különben beverném a szemöldökfába. Tízegynéhány gyerek, elsősök, hallgatják a tanító nénit, majd felállva, hangosan köszöntenek.

Régi emlékek tolulnak fel bennem, amikor még én is így álltam fel, ha látogató érkezett. A tanító néni Debrecenben végzett, állást keresett, s talán véletlenül került Nyírparasznyára. Megszerette a helyet, a tanítást, az itt élő embereket. Lelkesen, csillogó szemmel mondja, hogy ezek a gyerekek fél év alatt megtanultak olvasni és számolni úgy, hogy óvodába se jártak. Mindezt büszkén, elégedetten mondja, mert a befektetett munkát, energiát igazolja.

Elszégyleltem magam. Milyen keveset és

ritkán írunk azokról, akik a várostól távol tesszik a dolgukat. Akik még hisznek a hivatás szépségében és fontosságában. Tanítanak, nevelnek. Átadják a magatartás jellemformáló erejét, a hitet, hogy csak a tudással lehet és érdemes kiemelkedni, eredményt elérni. Milyen keveset írunk a falusi tanítónőről, a gyógyszerésről és orvosról, a lakatosról és a boltosról, a postásról és a gazdálkodóról. Azokról, akik kistelepüléseken élnek, mégsem érzik magukat bezárva, mosolyogva mondják, hogy nem mennének el sehová, mert szeretik az embereket. Egyszerű szavakkal, hitelesen.

Mit kezdjek ezután a magam keserűségével, elégedetlenségeivel? Eltűnt valami az életemből, aminek a hiányára ott döbbszem rá, Nyírparasznyán, abban a parányi tanyában, amelybe csak lehajtott fejjel lehetett belépni.

2002

Amit kérni kellene

Nem tudom a pontos napját, de még a múlt században történt. Egy szép nyári éjszaka a kedvesemmel valahol a Tisza partján üldögéltünk. Ránk ereszkedett a sötét, amelyet szitává varázsolt a sok-sok csillag. Szép volt, s mindketten éreztük, ahogyan a lelkünkben megerősödik a szerelem.

Igen, valahogy így volt. Ma már ez gagyinak számít. Marad az üzlet. A mellbőség ennyi meg ennyi, ezt meg ezt tudom nyújtani. Jó vagyok az ágyban. Neked nincs más dolgod, mint gazdagnak lenni. Hogy is hívnak? Karcsi, Balázs, Jóska? Nem érdekes, úgyis csak a keresztneveden szólítalak. Látod, ezen a fotón én vagyok. Mindenem megvan, ugye? Csináltattam egy sorozatot különféle pózokban. Előbb-utóbb felfigyel rám valaki.

Aztán hirtelen beugrik: mostanában éppen Radnóti Fannihoz írott verseit olvasgattam. De hát van nekünk ismét egy Fannink! Szegegy Faludy György elfelejtette, hogy magyar költő nem tud igazán visszatérni a hazájába, ha évtizedeken át távol volt tőle. Nem tudják neki megbocsátani, hogy nem az itt-

honi szenvedést vagy gyötrelmet választotta, hanem az emigráció édes-keserű kenyerét. Nem lesz belőle kötelező olvasmány. Évtizedekkel ezelőtt még egymásnak adtuk Villon-fordításait, mert nyersebbek voltak, mint a hivatalosak. De most? Ezen a helyzeten már nem változtat semmilyen felkavaró szerelem sem.

Nem egyedüli jelenség ez. Igazi értékek mennek szépen lassan veszendőbe. Nem akarjuk már megnézni a Tragédiát a Nemzetiben, mert töredékeiben sem hasonlít az eredetire. A Széchenyiről készült film bekerült a politikai süllyesztőbe, s félni lehet, hogy a Bánk bánnal is ez történik. Nagy kár mindkettőért. Egy híres drámaíró mondta: Nem azt kell adni a népnek, amit kér, hanem amit kérnie kellene. Így veszítjük el a szerelmet és az emberarcú kultúrát is.

2002

A lobogó láng fénye

Nem tudom, van még egy olyan nap az esztendőben, amikor mindenki lelkét átítatja az emlékezés. Ezen a héten halottainkra emlékezünk. Azokra, akik már nem fogják a kezünket, nem hallgatjuk korholó vagy tanácsadó mondataikat. Akikhez már nem bújhatunk menedéket, védelmet kérve, s akik nélkül olyan üres az élet, hogy elviselhetetlenül fáj még önmagunk létezése is. Magunkra maradtunk, mert elmentek a szülők, elköszöntek a testvérek. Olykor egész családokat töröl ki egy-egy baleset az emberiség létszámából, s az is előfordul, hogy nincs, aki a névsorolvasáskor megkérdezze: hol vannak?

Intő jel is ez a nap. Amikor állunk a sírnál, megigazítjuk a virágot, meggyújtjuk a gyertyát, s a lángocska lobogó fényében egymás arcán is keressük az összetartozás fényeit. Azokra emlékezünk, akik nincsenek már velünk. Nem véletlen, hogy a halottkultusz néhány kultúrában megelőzheti az élők tiszteletét. Ebben persze az is benne van, hogy a halottat már könnyebb szeretni, hiszen semmi ellen nem tiltakozik, míg az élő folyamatosan az önérvényesítésre törekszik. Nem vé-

letlen, hogy az ókori görögök világképében is minden ember által hozott törvényt megelőzött az íratlan: a halottat el kell temetni, annak meg kell adni a végső tiszteletet. Nem árt újra és újra elmondani, hogy a temetőben csak halottak nyugsznak. Nem véletlen az esti gyertyagyújtás, mert a lobogó fények a bizonytalan életsorsot is felidéznek, s egyúttal az ember törékenységére is utalnak.

Azt gondolom, hogy nehéz visszatérni ahhoz a magatartáshoz, amelyik az ősi gyökerekből táplálkozik. Nehéz, de szükséges. Mert, aki a halottakat nem tiszteli, az bizony az élőket sem becsüli. S az emberiség történelme nem más, mint az egymást követő nemzedékek életének összessége.

2002

Ebéd táskából vörösborral

Nem illik nem emlékezni. Amikor szabadabbak lettünk egy kicsit, a hetvenes évek közepén fiatal pedagógusokként három hetet Nyugat-Európában töltöttünk. Voltunk Bécsben, megcsodáltuk Salzburgot, egy éjszakát Innsbruckban csavarogtunk. Megcsodáltuk a reimsi székesegyházat, s a Párizsban töltött egy hét alatt Ady Endre, József Attila nyomát keresgettük. If várában a múltat idéztük, Firenzében, Pisában és Velencében az emberi nagyság ejtett ámulatba. Csodálkoztunk, meglepődtünk. Egy hajléktalan Párizsban az ablakmélyedésben elővette a konyhakendőt, megterített, s egy üveg borral leöntötte az ebédet. Egymásra néztünk: mikor engedhetjük ezt meg magunknak? De örültünk, mert a sertéshús hazai árakon számolva elérte a kilencven forintot, bezzeg otthon! Igaz, a három hét alatt nem futotta csak kenyérre.

Integethetünk az emlékeknek, mert felvettek bennünket az Unióba. Oda, ahol mindig is voltunk történelmünk legjobb időszakai-ban. Néhány évtizedet leszámítva mindig! A politikusok azt mondják – biztosan így is van –, hogy leginkább a fiatalok járnak majd

jól, hiszen nyelvtudás birtokában a leginkább ők használhatják ki a feltáruló lehetőségeket. Elmehetnek nyugatra, északra. Orvosnak, számítástechnikusnak, művésznek. Szabad a pálya. Nincs más dolgunk, mint felkészülni a lehetőség fogadására.

Azt hiszem, tennivaló van bőven, hiszen a Pisa-jelentés szerint a középiskolás korosztály jelentős része kínlódik az olvasással, amelyből az is következik, hogy aligha tudja, mit olvas. Vajon milyen eredménnyel sajátíthatja el az ismereteket? Képes-e idegen nyelvet tanulni, ha az anyanyelvvel is gondjai vannak? S aki nem lesz jó az Unió nyugati részén, itt marad nekünk? Több a tennivaló, mint amennyi időnk a csatlakozásig hátravan.

2002

Ésszel mér az ember

Nem lehetetlen, hogy gyakran felejtésre ítéljük magunkat. Talán így könnyebb meggyőzni azokat, akik még ingadoznak vagy kevesebbet tudnak a világról. Sokan elismételgetik, hogy milyen fontos dolog a tudás, de annál kevesebben tesznek a tudás, az ismeretek megszerzéséért. Így van ez Európával is. Ezerszer leírták már, hogy nem kell nekünk Európához csatlakozni, hiszen megtettük több mint ezer évvel ezelőtt. S egyébként is, mi az az Európa? Franciaország, Anglia, Portugália, Norvégia, Finnország, Málta, Görögország, Csehország, Svájc? Nem külön-külön adják a mércét, hanem együtt. Velünk. Kínjainkkal, keserűségünkkel, dacunkkal, lankadó vagy feléledő optimizmusunkkal.

Ismételgetjük, hogy ideje többet tudnunk az Európai Unióról, ha már 2004-ben aláírjuk a tagságról szóló okmányt. De hát milyen hírek, információk jutnak el hozzánk, érintik meg a legtöbb embert? A legfrissebb: az Európa Parlament magyar tagjai (24 fő) kétmillió forint (8500 euro) tiszteletdíjat kapnak munkájukért. Ez az unióban minde-

nütt azonos, s nem tartozik a kiemelkedő jövedelmek közé. Ráadásul a képviselők a magyar parlamentnek nem lehetnek a tagjai, így elesnek egyéb kiegészítő jövedelmektől is. Sok ez vagy kevés? Attól függ, honnan nézzük. De nem is ez a kérdés, hanem az, hogy vajon ez a legfontosabb ismeret, amit tudnunk kell?

A magyar átok egyik lehetséges tartalma az összefogás hiányának az emlegetése. Sorsfordító időszakokban ritkán jellemzett bennünket a csoportérdekek félretétele, a ki kit győz le mentalitás annyira beleivódott a lelkünkbe, hogy el kell még telnie néhány évtizednek ahhoz, amíg elhalványul még az emléke is. Szóval akarnunk kellene sokat tudni arról, milyen gazdasági, emberi törvények hatnak és működnek az unió országai-ban, hogy szabadságunkban álljon nekünk is azok szerint élni. Mert, amit ésszel megmérünk, s magunk is jónak tartunk, azt sokkal könnyebb követni is.

2003

Egy lépésnyire a Kánaántól

Nem tudom, az ország különböző vidékein másképpen van-e, errefelé évek óta azt tapasztalom, hogy a karácsonyi készülődés tele van bosszúsággal, idegeskedéssel. Mire eljön a gyertyagyújtás remegő lángocskájú pillanata, elfáradnak a szülők, s már a gyermekekben sincs akkora várakozás, mint amikor a szerénység alakította ki az ajándékozás határait.

Igaz, olykor magunknak keressük a bajt. Sokan összecsuksukható fenyőfát vásárolnak, amely egészséges, ráadásul több évig szolgálja a családot. Hiszen úgysem a való, hanem annak égi mása a fontos: nem a fenyőfát ünnepeljük, hanem, amit megtestesít. Vannak olyanok köztük én is, akik szeretik a fenyőfa illatát, s ezeken a napokon nem érik be az égi mással. Jó érzés a fa kiválasztása is. Legyen formás, arányos, tekintélyes. A Tesco oldalában a normadiai ezüst fenyő már messziről felhívta magára a figyelmet. Meglátni és megszeretni. Csakhogy a fácska vége görcsben végződött. Kértem az eladót, vágná le egy fűrészszel. Árus vagyok, nem favágó, mondta hetykén, miközben a dán fe-

nyőfákra mutatott. Azok sorban feküdtek egymáson, szinte azonos nagyságúak voltak, s a vége mindegyiknek simára lecsiszolva. Ott ez EU-s követelmény. Nálunk még nem, lökte oda hetykén. Én ezzel nem dicsekednék, válaszoltam a kiszolgáltatót vásárló hangján, aztán abbamaradt a diskurzus.

Ami ott véget ért érdemes a továbbgondolásra. Mostanában úgy emlegetik az EU-t, mint valami Messiást, aki elhozza a megváltást sok ezer gondunkra. Holott az EU-val a másként gondolkodás időszaka is el kell következzen. S erre egyáltalán nem készülünk. Mintha valamiféle Kánaánba lépnénk, s oda nincs szükség az önfeláldozásra, a küzdelemre, a szívósságra, erőfeszítésre. Megyünk, mert bennünket megillet. Mintha különben lennénk akárkinél.

2003

A valóság kultúrája

Nem tudok meghatottság nélkül megérkezni Szatmárcsekére. Kölcsey Ferenc 1823. január 22-én kirekesztő magányában itt írta a Himnuszt. A vers bűnbánat és esdeklés, benne a szenvedő nép kéri Isten áldását. Kalapál a szívem, végigfut rajtam a borzongás: nem kell a hatalmas szellemi központokban élni ahhoz, hogy az ember érvényeset mondjon. A szolgálat nem a helytől, hanem a szándéktól függ.

Igaz, a szívemet szorító görcs most inkább annak szól, hogy vajon nem csupán egyetlen alkalom-e a Kölcseynek szóló tisztelet. Jelen-e valamit a mai harminc éveseknek, akik benne élnek a politikai, a gazdasági életben a költő szigorú következetességű etikai tartása? Vagy tovább: megérinti-e a Való Világ rajongóinak szívét a hazaszeretet fájdalmas vallomása? Sok-sok keserű tapasztalat mondatja, hogy aligha. A kötelező versek kényszerű unalmából fakad, hogy az érettségi vizsgákon ritka az olyan diák, aki félreteszi a szöveggyűjteményt, s értelmező hangon elmondja a Himnuszt. Nem azzal az emberi tapasztalattal, mint Csikos Sándor

Szatmárcsekén, a református templomban. Ott, a csekei ünneplők között furcsa érzésem támadt. Mintha ez az ünnepség nem olyan lenne, mint volt néhány évvel ezelőtt még. Mintha a társadalmi, politikai megosztottság beszivárgott volna a templomba, a temetőbe. Voltak üres helyek, s az emlékmű karéja előtt is sokkal kevesebben gondoltak a nagy költőre, nemzeti himnuszunk szerzőjére. Aki politikusként mindig az összefogásra szólított fel, s a haza érdekét minden más érdek elé helyezte.

A mai napon megyénkben is, az országban is sokan emlékeznek Kölcseyre. A kultúra napján sokan elsiratják a kultúrát, hiszen egyszerre tapasztaljuk a szellemi és az anyanyelvi igénytelenséget. Márpedig ezek nem felemelik, hanem lezüllesztik a nemzetet. Ennek megakadályozása mindnyájunk felelőssége.

2004

Kossuth Lajos azt izente

Nem lehet elérzékenyülés nélkül énekelni, de hallgatni sem ezt a Kossuth-nótát, amelynek első szövegváltozata még 1711-ben született.

Maga a dallam is a Rákóczi-szabadságharc érzésvilágában dobogtatta meg először a szíveket. Mégis Kossuth-nótaként a legismertebb. Talán azért, mert a nemzeti lelkesedés és lelkesítés Kossuth beszédeiben fogalmazódott meg a legmarkánsabban. Ha nem lenne kissé leegyszerűsítő, azt is lehetne mondani, ő volt a politika Petőfije. De nemcsak neki vannak érdemei a magyar forradalomban és szabadságharcban, hanem másoknak is. Még Görgeynek is, akit szokás (éppen Kossuth nyomán) hazaárulónak bélyegezni, pedig nem volt más, mint a realitásokkal számoló hadvezér, szakember. A nemzetközi érdekek hálójában elbukott a magyar forradalom, s ezt nem akadályozhatta volna meg sem Kossuth, sem Görgey.

Igazából ez egy cseppet sem csökkenti azoknak az érdemeit, akik a kisemberekként, névtelen katonákként vagy kiemelkedő hősként mutattak példát az áldozatvállalásra.

Kossuth Lajos izenetében katonákat kér a nemzettől. De vajon mit üzen ma a forradalom és a szabadságharc? Azt mindenképpen, hogy minden nemzet életében vannak olyan helyzetek, amikor nem a különbözőség hangsúlyozása, hanem az egység megmutatása a fontos. Azt, hogy vannak jelszavak és tettek. A fontosságukhoz nem fér kétség, de vannak időszakok, amikor a tettek az elsődlegesek, mert csak az minősít, amiről képesek vagyunk lemondani, amiért képesek vagyunk áldozatot is hozni.

Azt hiszem, ezt testesíti meg a kokárda is. Hétfőn délelőtt a nyíregyházi Kossuth téren évek óta nem voltak annyian, mint most. Talán nem vagyok naiv, amikor azt gondolom, a politikai nézetkülönbségek ellenére is tudtak az emberek arra gondolni, hogy a 1848-49-es forradalom és szabadságharc egyik legfontosabb tanulsága: csak együtt vagyunk képesek a nemzet javát szolgálni.

2004

Történelmi visszaszámlálás

Nem vagyunk messze a céltól, pedig most kezdődik a legvégső számolás: négy, három, kettő, egy. Start! Már csak három nap, s visszatérünk az európai népek közösségébe. Sok idő telt el akkor is, amikor az istváni döntés nyomán valóban megérkeztünk Európába. A politikai elhatározás akkor sem volt könnyű, de amíg az átszivárgott az emberek tudatába, akaratába, amíg az emberek belátták, hogy helyesen választott a király, századok harcaira volt szükség.

Igaz, a békét könnyebb megszokni, mint a harcot, s a küzdelem napjainkban szerencsére nem a véres ütközetek arcát ölti magára, mégis teljes erőfeszítést igényel mindazoktól, akiket érint. Márpedig mindnyájan élvezzük vagy elszenvedjük a hatásait. Gondolhatunk arra is, hogy a történelemben eddig egyetlen mesterségesen létrehozott emberi, társadalmi, gazdasági közösség sem volt tartós. A birodalmak előbb-utóbb felbomlottak. Ettől függetlenül vannak történelmi helyzetek, amikor jobb együtt töprengeni, mint a különélés fájdalmas örömét megélni. Erre figyelmeztet május elseje is,

amikor hivatalosan is tagjai leszünk az Európai Uniónak. Sokan úgy tekintenek erre a napra, mintha ez jelentené Európába való visszatérésünket is, pedig erről szó sincs. Több mint ezer éve tagjai vagyunk ennek a közösségnek, legfeljebb egy-egy hatalom politikai döntése távolabb sodort bennünket attól, amit európai kultúrának, európaiságnak gondolunk.

Azt hiszem, május elsején azt is ünnepeljük, hogy ezután magabiztosabban vállalhatjuk önmagunkat, mert nem lehet bennünket letéríteni arról az útról, amelyet magunk választottunk. Abban a reményben, hogy nemcsak jobb lesz, hanem méltóbb is történelmi hagyományainkhoz.

2004

Nem mind arany, ami fénylik

Nem fordult elő az újkori olimpiai versenyek történetében, hogy a záróünnepség napján ne tudtuk volna, hány aranyat, ezüstöt és bronzot szerzett a magyar csapat. Az egész ország, a kicsiktől a nagyokig, a szenvedélyes sportrajongóktól az unottan legyintőig, a versenyek időszakában mindenki számon tartotta a magyar sikereket. Ebben a négyévenkénti hatalmas erőpróbában emberlényegünk egy fontos szerepe kapott hangsúlyt: a verseny, ami indulatok nélkül mutathatja meg, mire vagyunk képesek.

Igazából semmi sem a régi már, sóhajtozhatnánk az elmúláshoz egyre közelebb érve. Az athéni olimpiai játékokon részt vett sportolók esetében azonban másról van szó. Azok, akiket megfosztottak az érmektől (aranytól, ezüsttől, bronztól) visszaéltek a hitünkkel. Elvették tőlünk a reményt, hogy érdemes a teljesítmény elismerésében bízunk. Elvették a gyorsan kalapáló szív kavarta indulatok mámorát, amikor annak szorítottunk, hogy még néhány centiméter vagy néhány deka, s akkor magyar ember állhat a dobogóra. Nem tagadjuk, hogy ebben a kö-

zép-kelet-európai légkörben talán jobban szomjazzuk a sikert, mint azokban az országokban, ahol évszázados hagyománya van a megérdemelt munka elismerésének. Ezért is fáj az alattomoság, a mellébeszélés, a férfiatlan és buta kibúvók keresése. A csalásról nem csak a csaló tud. A legtöbb esetben a közvetlen környezetnek is vannak ismeretei. S mégis. Voltak, akik segítettek a kétes dicsőség elérésében, akik nem számoltak a példaképek szertefoszlásával, s azzal: ezután sohasem lehet a magyar sportról és sportolókról úgy beszélni, hogy ne jusson az eszünkbe: dopping ügyekben Athénban ők voltak a sztárok.

Aztán minden sportolónk hazatér. Néhányuk szemében még ott lobog az olimpiai láng. Mi meg készülünk az ünnepélyes fogadásra. Díszdobozokban várakoznak az elismerések, pénz indul a bankszámlákra. S bizonynyal megkezdődik a felelősök keresése. Ennek a sikerében még kevésbé bízunk, mint abban, hogy egyszer a sport is emberlényegűvé válik újra.

2004

Anyanyelv és gondolkodás

Nem tudom véka alá rejteni a szomorúságomat. Tudom, erre a legkönnyebb azt mondani, hogy bölcsész mentalitásból fakad. Nyersebb korunkban harcosabb, durvább lélekkel lehet igazán érvényesülni. De a személyiségünket nem lehet levetni vagy felvenni, mint valami tiszta inget.

Igaz az is, hogy a dolgok folyamatosan változnak, s ami most borzolja az ember idegeit, húsz-harminc évvel később már jelentéktelen apróságnak számít. Szombat délután a szomszéd város szurkolói vonultak az ablakom alatt. Lehetek vagy kétszázan. Elöl három lovas rendőr, két oldalt legalább negyven gyalogos közeg, tizenhárom-tizen-négy rendőrségi autó. Az úttesten erősen ittás állapotban gyalogoltak azok, akikre ilyen erővel kellett vigyázni. Kiabáltak, trágár kifejezésekkel illették a helybeli drukkereket, a nyíregyháziakat. Engem is. Az anyázás leginkább szelíd imádkozásnak tűnt a nyelvhasználatukban. Igazából nem értem, miért kell valaki ellenében szurkolni, miért nem lehet a biztatás annak szóló üzenet, akit szeretünk. A trágárság elharapózott a mindenna-

pi nyelvhasználatban, mindegy, kit hallgat az ember, fiatalot vagy idősebbet. Legutóbb a Vidor fesztivál egyik előadásán minden második mondat teli volt trágár és obszcén kifejezéssel. Forgolódtunk, néztük, hány kiskorú ül a nézőtéren. Voltak szép számmal. A nyelvi mocsok kiegészül az anyanyelvi tudatlansággal. Egyre többen, egyre gyakrabban használnak rosszul bizonyos fordulatokat. Azon már meg sem lepődik az ember, ha örömet okoznak valakinek (a szerzés helyett), mert a média erre tanítja az embereket. Illik ma bevállalni és nem elvállalni a dolgokat.

A hibás nyelvhasználat helytelen gondolkodást mutat. Ez pedig a valóság rossz megközelítését feltételezi. Nyelvében él a nemzet! szól a mondás, egyértelműen arra utalva, hogy nemzeti létünk egyik alapvető feltétele nyelvünk tökéletes állapotban való tartása. Szomorúan tapasztalom, hogy csendesen és közönyösen haldoklunk.

2004

Magánügy-e a tudás?

Nem tudom, milyen messze kellene visszafutni az időben, amikor még el lehetett mondani: az iskola az egyik legfontosabb szellemi műhely.

Ezekben az intézményekben folyik a holnap gondolkodó embereinek a felkészítése, a pedagógusok társak a világ felfedezésében. Ők azok, akik szakmai, emberi segítséget nyújtanak azoknak, akik ezt valóságosan igénylik. Akkor még lehetett látni az iskola egyik sarkában elmélyült diskurzust folytató tanárt és diákot, hiszen volt miről beszélgetni. Ma már erre a legritkább esetben van lehetőség. A szülők és a diákok is tüskékkel fordulnak az iskola felé, mindenki személyiségi jogaira hivatkozik, törvényi felhatalmazást emleget. Ez történt akkor is, amikor az egyik nyíregyházi iskolában a tanár a diák felkészültségének hiányosságait firtatta. A nebuló azt felelte, hogy az az ő magánügye.

Innen persze nem kell különösebb fantázia ahhoz, hogy elképzeljük: fokozatosan elveszíti tekintélyét az iskola, ezzel együtt leértékelődik a tudás (és annak elsajátítási folyamata), egyre többen szólnak bele az intéz-

mény életébe. Ez történt a közelmúltban is, amikor az egyik ellenzéki párt tettetett naivitással a pedagógusok véleményét szeretne volna megismerni a kormány oktatáspolitikájával kapcsolatban. Természetesen ehhez joga van, ha az iskolán kívülre invitálja őket, s ott alaposan tájékozódik. De ezt az intézmény falain belül tenni, több mint felelőtlenység. Így is azt tapasztaljuk, hogy a pedagógusok pártállásukat tekintve megosztottak (ami természetes), s ezt a helyzetet az órákon is hangoztatják. Ez viszont ellentmond a pedagógia szellemének.

A másik idegborzoló történet a kétszintű érettségi. Azt tapasztalni, hogy kényszerűségből barátkoznak meg vele sokan, s közben arra gondolnak: egy kormányváltás úgyis elsöpri az egészet, s akkor ismét nagy szerepe lehet a főiskolai, egyetemi felkészítőnek. Újra kereshetnek azok, akik ezekből a különórákból jelentős jövedelemre tettek szert, s most panaszkodnak, hogy eltűntek a magántanítványok.

2004

Történelmi emlékezetünk

Nem lehetetlen, hogy az egyes ember a születés, a létezés és a halál hármában bejárja az emberiség teljes történetét. Az esendő téblábolástól, a világ felfedezésének mámoros lendületén át az érett tapasztalatok kamatoztatásáig terjedhet az út. Sokszor megkeseredik, majd az út végén letérdepelve azt mondja: sajnálom, csak ennyire voltam képes.

Igaztalan persze minden általánosítás, hiszen az egyes ember csak a saját életének a tapasztalatait tartja igazán hitelesnek, a másokéra legfeljebb elvben mond igent. Ennek is köszönhető, hogy az embernek eddigi történelmében úgyszólván nemzedékenként kellett átélnie valamilyen traumát, drámát. Olyan mélységekbe kellett eljutnia, ahonnan csak évtizedek alatt tudott kivergődni, s miközben ezt tette, fokozatosan felejtett is. Felnőtt az a nemzedék, amelyik már csak az elbeszélésekből élte meg a kataklizmát, a harcot, a háborút. Nincsenek közvetlen élményei, ezért aztán nem is hisz el mindent az ősöknek. Nincs történelmi emlékezete, s az ismeretek nem válnak érzelmi tényezőkké. Innen csupán egyetlen bátoratlan lépés, hogy

az ember képes-e egyáltalán tanulni a saját tapasztalataiból? Sokféle történet mondatja, hogy alig. Szophoklész Antigonéjának híres kardalát többféleképpen értelmezik, fordítják: Sok van, mi csodálatos. Az egyik szerint az ember a kitüntetett, mert jó, találékony. A másik szerint pedig nem ismer benne mértéket a gonoszság. Erre is, arra is bőven lehetne sorakoztatni a példákat.

Azt hiszem, ünnepelni se, gyászolni se tudunk igazán. Mindkettőben a magunkét akarjuk a másiké fölé helyezni. Emberileg ugyan ez érthető, de amikor a hatalom gyakorlójának a magatartásává válik a dolog, akkor már bizony több probléma is felvetődik. Október 23-án ünnepeltünk, tegnap gyászoltunk. S közben volt még mindenszentek és a halottak napja. Rendőrök és mások vigyázták a temetőket, hogy az áldozati virágokat ne lopják el a sírokról. Egyszer talán erre se lesz szükség.

2004

Igenek és nemek

Nemek és igenek. Ezek között vergődnek mostanában azok, akik szeretnének helyesen, az érzelmeiket és indulataikat, valamint az észérveket is egyetlen döntésbe sűríteni. Bár az is igaz, hogy a hezitáló szerelmeseknek szokták mondani: aki gondolkodik, az nem szeret, s aki szeret, az nem gondolkodik. Nagyjából ilyesmi kavarog a nem létező átlagpolgár fejében is. Talán még az is eszébe jut, hogy évekkel ezelőtt az érettségi vizsgán sokan nem tudták, hol található Erdély, s főképpen kik laknak ott.

Ismereteink között bolyongva talán felötlik József Attila is, aki 1937-ben a Hazám című versében azt írta: s kitántorgott Amerikába / másfél millió emberünk. Elhagyta a szelíd lankákat és a szemhatárt lezáró hegyeket. Gyermekkori, világfelfedező élményeit, a kamaszos ölelések lázát, a forró szerelmi vallomásokat, a táncokat, amelyekben ősei-nek a lába is meg-megdobbant. Gyermekei-nek élményeit, barátait és barátnőit. Kitépte a gyökereit, abban reménykedve, hogy majd a nagy vízen túl, valahol ismét házat találhat. Mert hazára sohasem lelt, ha magyar akart

maradni. Minél idősebb a fa, annál nagyobb földet visz magával, ha kitépik a helyéről. Ezért is kerültek sokan reménytelen helyzetbe az elvándoroltak közül, megbicsaklott a sorsuk, nem tudták elviselni a szülőföld házuktól való távolságát. Hiányzott a naplemente aranyló selyme, a Göncölszekér a megszokott helyen, s bizony a szomszéd is, akivel hetente egy-egy kocsmai órácskában a sanyarú sorsot változtatták jóra.

Azt hiszem, hasonlít a mostani helyzet az akkorihoz, amikor a rossz gazdasági viszonyok elől menekülve sokan választanának a felnevelő, dajkáló haza helyett új házat, amelyben jobb életet lehet teremteni. Nem lehet ezért hibáztatni senkit. De az is biztos, hogy aki december ötödikén nemmel szavaz, nem a határainkon túl élő magyarokat utasítja el, csak a lelkiismerete, a tudása, az ismeretei alapján önállóan dönt. Aki pedig igenel szavaz, nem öleli a keblére a kívülrre rekedt és túlnyomó részt már ott született magyarokat, hanem ismeretei és érzelmei szerint húzza be az ikszet.

2004

A győztesek és a vesztesek

Nem képes igazságot szolgáltatni a történelem azoknak, akiket ilyen vagy olyan időszakban megtaposott a hatalom. Megjelenhetnek különféle listák (legutóbb éppen pénteken délelőtt), amelyek alkalmat adhatnak némelyeknek arra, hogy pozícióba kerülhessenek vagy a bosszúszomjuk kielégülhessen. Egyéb hasznuk nincsen. Akár a legújabb ügynöklista már korábban is ismert közzétételének. Minden hatalom még a magát a legdemokratikusabbnak feltüntető is sérti valakiknek az érdekét.

Indokolt félelmek és sérelmek mindig is támadtak. Kicsi gyermek voltam, amikor édesapámat a sógora feljelentette tiltott sertésvágásért (kellett a hús az öttagú családnak). A családfő kapott hat és fél évi börtönt, hogy legyen ideje megtanulni: a törvényt be kell tartani. Széthullott a család. Fogalmam sincs, hogyan élte meg a feljelentő a tettét. Megkérdezni se tudom, mert már régóta halott. Hány feljelentő volt ebben az országban? Olyanok, akik ezért vagy azért megírták a levelet, súgtak a hatalomnak? Félték, gyarlók voltak vagy alávaló emberek. Akik-

ből mindig, minden korban és rendszerben van elég. Utólag sokkal több a hős meg a bajnok, mint amikor erre valós szükség lenne. Kevesen osztoznak Antigoné sorsában, inkább választják Iszméné csendes beletörődő magatartását. Még közmondásunk is van hozzá: „Ne szólj szám, nem fáj fejem!”

Akkor mi a teendő? Hogyan számoljunk el, le a múlttal? A múltat be kell vallani figyelmeztet József Attila, de abban az értelemben, hogy a múlt ismerete nélkül nem lehet a jövőt megtervezni és építeni. Az ember tudomásul veszi, hogy vannak, akik másképpen gondolkoznak a világ sokféle helyzetéről, s ha emberélet kioltása, ha köztörvényes cselekedet nem fűződik az illető nevéhez, akkor illendő talán a győztes mosolyával eltűnődni a mulékony idő furcsábbnál furcsább helyzetein, s megbocsátani. Nem azt keresni, hogyan lehet visszaadni a kölcsönt, mert akkor sohasem lesz vége, s akkor a győztes se lesz különb annál, akit legyőzött.

2005

Keserű lett az ünnep

Nem felejtethető időpont az ember életében az érettségi időszaka. Nem csak azért, mert tizennyolc évesen mindent a mámorosan győzelemittas szenvedéllyel él meg az ember. Az erőpróbákat, a lelki és a fizikai küzdelmeket, a megrebbenő kézszorításokat, a mozi sötétjében félve adott csókokat. A hitet, a lobogást, a jövőtervezés szívet bizsergető lázas óráit.

Ilyenkor kötelező a jó idő. Izgatottan mentem én is az iskolába, felírták a táblára a tételecímeket, a magyartanár nyugalomra intett. Ott maradt az iskolában, mert akkor még senkinek se jutott az eszébe, hogy a diákokat meg kell fosztani az önbecsüléstől. Mivel becsülhetné meg magát legjobban a felnőttkor küszöbére érkező fiatal, mint azzal, hogy önállóan megoldja a feladatokat? Úgy tűnik, hogy az ifjúsággal elmúlik ez az erkölcsi igény is. Ma már arra tanít az élet, hogy a legjobb túl lenni a dolgokon. A végeredmény a fontos, a hozzávezető utat inkább megspórolja az ember. Ez persze egy kicsit cinikusan hangzik, de számos jel arra mutat, hogy egyáltalán nem ismeretlen magatartás ez.

Megtörtént az érettségi első botránya, s mindjárt az első napon. Néhányan előre megismerték a magyar tételcímeket, s tudják a matematikát, a történelmet is. Nem a diákok jutottak hozzájuk, hanem a felnőttek. Azok, akik így akarnak segíteni, vagy éppen pénzhez jutni. Akik nincsenek tekintettel egy ország presztizsére, mindent csak infantilis játszadozásnak tekintenek. Erőpróbát, hitet, szenvedélyt, tudást.

A felháborodás nem ismer határokat. Elkecsereedett szülők és diákok telefonálnak, a legtöbbjük szégyenkezik, hogy 2005-ben Magyarországon ez még mindig előfordulhat. A felelősök szigorú megbüntetését követelik, mert nincs annál rosszabb, ha az ünnep ízét megkeserítik a szánkban.

2005

Az érettségi útvesztői

Nem lehet vitás, hogy a tényeket sokféleképpen lehet csoportosítani. A baj akkor kezdődött, amikor a szülők közül senki sem ült le esténként a gyerek ágyának a szélére, hogy egy-egy mesével álomba ringassa a kicsit.

A gyermek megnézte az esti mesét (amíg volt), aztán mehetett aludni. Aztán jöttek a videofilmek, majd a számítógépek. Az olvasás közben teljesen háttérben maradt. Hiába mondták, írták sokan, hogy az érzelmi, lelki fejlődéshez, a megfelelő kommunikációhoz, a hátrányos helyzet leküzdéséhez elengedhetetlen az olvasás.

Így alakult ki mára az a helyzet, hogy a választásra jogosult lakosság jelentős része nem érti, amit olvas, vagyis funkcionális analfabéta.

Nagy kérdés, hogyan lehet akkor eljuttatni a közélet legfontosabb (vagy annak tartott) gondolatait az emberekhez? A kereskedelmi csatornákon sokak szerint népszerűtlen zajlik, amelynek egyik eleme, hogy a gyerekek felnőtt jelenlétében úgyszólván bármit megnézhetnek.

Az is jellemző, hogy a Győzike-show a tel-

jes magyar populációban a legnézettebb műsor.

Azt hihetné az olvasó, hogy értelmetlen és felesleges bevezetőt írtam eddig. Odáig akartam eljutni, hogy az idei érettségi írásbeli tapasztalatok szerint a szövegértési feladat nagyon nagy nehézséget okozott. Ha tetszik, látványosan igazolta a pisai felmérést a magyar diákok szövegértésével kapcsolatban. A másik megdöbbentő tapasztalat, hogy mégynk középiskolásai közül tömegesen nem tudták, melyik országban található Ungvár! Úgy, hogy a dolgozat írásakor térképet is használhattak. Miközben az érettségi vizsgák megfelelő szintje évről-évre csökken, a vizsgarendszer bonyolultsága fokozódik. Tanfolyamok sokaságát kell tartani a felkészítő tanár, a vizsgaelnök, a jegyző, nem utolsósorban a diákok számára az érettségi vizsgák rejtelseiről.

2005

Akik a csúcson vannak

Nem szabad egyetlen felmérésből sem messzemenő következtetést levonni. Ettől függetlenül érdekes felvetéseket is tartalmazhat mindegyik. Ilyen volt az Irodalmi top 20, illetve a Kedvenc történelmi személyiségek ismerete az érettségire készülő diákok között.

Idézzünk néhány adatot, különös tekintettel arra, hogy az különböző szintű érettségi vizsgák napjait éljük. Irodalomból évek óta Petőfi Sándor a legnépszerűbb költő. Annak természetesen lehet örülni, hogy klasszikus költőnk ismerete ma már az evidenciák világába tartozik, annak már nem annyira, hogy a magyar olvasók közízlése megrekedt a XIX. század közepén. Petőfi az akkori romantikus életérzést tökéletesen kifejezte, de a XXI. században sokkal bonyolultabb, összetett világban élve összetettebb válaszokat is igénylünk.

Az élő magyar írók közül Kertész Imre a 9., míg Lőrincz L. László a 20. helyen szerepel. Az előbbi helyezését a Nobel-díj magyarázza, míg az utóbbit a lektűrkedvelők nagy tábora.

A kedvenc történelmi személyiségek között Mátyás király az első, Napóleon a második. Kossuth Lajos a két évvel korábbi dobogós helyről lecsúszott a 6. helyre, míg Adolf Hitler felkerült az ötödikre. Rajta kívül a XX. századi személyiségek közül Churchill a 14., Nagy Imre a 17. Érdekes, hogy Rákóczi Ferenc 2003-ban a 9., 2005-ben már nem szerepel az első húsz között!

Az ismertséget az is befolyásolja, hogy mikor tanulnak róla a diákok, illetve készült-e róluk film (Széchenyi István, Adolf Hitler, Nagy Imre)? Az mindenesetre tanulságos lehet, hogy a valóságos értékek megismerését nem szabad a véletlennek kitenni, sokkal többet kell tenni azért, hogy a felnövekvő nemzedék árnyaltabb képet kapjon nemzeti értékeinkről, irányt adó személyiségeinkről is.

2005

Távol még, de már egyre közelebb

Nem is olyan régen, a múlt század derekán, gyerekként azt skandáltuk: január, február, itt a nyár. Nyilvánvalóan az volt ebben a mondókában, hogy egy szempillantás alatt tovatűnik a tél, s megint birtokba vehetjük a közeli erdőt, ahol a vadvirágok illata mellett a titkok suhogására is felfigyeltünk. Talán akkor éreztük igazán, hogy valóban szerves részei vagyunk a természetnek: nem vetődött fel, hogy ki van kiért. Természetes volt az együttlétezés.

Igaz, ez is elmúlt, mint a fiatalság, amely hajlamosabb a szivárvány ragyogásának örülni, semmint a sötét felhők komor hangulatán merengeni. A felnőttkorba lépve azonban kritikussá válik az ember, egyre nehezebben gyakorolja a megértést, mintha gyakrabban gondolna arra, ami távol van még, de már egyre közelebb. Hűvös eső veri az ember arcát vasárnap délután. Nem is esik, inkább zuhog. Aki csak teheti a szobába menekül, és dühöng. Micsoda augusztus végi időjárás! Ilyenkor még napfénybe mártottuk az arcunkat, most pedig a pulóvert keresgetjük a szekrényben.

Amiatt dühöngünk, amiről mi tehetünk!
Évtizedek, évszázadok alatt azt hittük, hogy
mindent elvehetünk a természettől, mert
nem üt a kezünkre. Most pedig lezúdul az
esővíz a csupasz hegyoldalról, s elárasztja a
völgyet. Tengerré változik a földművelésre
alkalmas terület, mert az új tulajdonos be-
szántotta a vízelvezető árkokat. Kivágta a fá-
kat a mezsgyéről, így aztán szabadon hordja
a szél a talajt. Roncsoljuk a légkört, s nya-
ranként lassan már az árnyékban sem lehet
napozni. Sorolhatnánk a példákat, azokat,
amelyeket az egymást követő nemzedékek
megéltek. Pedig, amikor az ember messze
országokat látogat vagy a hazai tájakon kó-
borol, szíven üti a felismerés: vigyázni kelle-
ne rá. S aztán minden megy tovább.

2005

Teljesíthető eszmények

Az aradi vár sáncárkában végezték ki Kiss Ernő altábornagyot, Dessewffy Arisztid és Schweidel József vezérőrnagyot, valamint Lázár Vilmos ezredest. Néhány óra múlva a honvédsereg kilenc tábornokát vezették a bitófa alá: Poeltenberg Ernőt, gróf Leiningen-Westerburg Károlyt, Láhner Györgyöt, Aulich Lajost, Damjanich Jánost, Knézics Károlyt, Török Ignácot, Nagysándor Józsefet, gróf Vécsey Károlyt.

Vajon fel tudjuk-e sorolni mindegyikük nevét? Kevesen. Mert van közöttük német és osztrák, szerb és magyar. Különböző nemzetek fiai voltak, de egyben mindannyian közősek: hittek egy eszmében, s képesek voltak érte az életüket is feláldozni.

Volt ebben valami romantikus hevület is, de csaknem utoljára fordult elő a magyar történelemben, hogy eggyé vált az elmélet és a gyakorlat: nincsen értelme az életnek, ha elszakad a teljesíthető eszményektől.

Az aradi tizenhármak, s akiket még azon a napon másutt kivégeztek, vagy a következő napokban halálra szántak, az áldozatvállalás tragikus szépségét mutatták meg. Sorsukban

az emberhez méltó magatartást élhetjük át.

Szerencsére a történelemben ritkán adódnak olyan események, amelyek ilyen állásfoglalásra készítetik az embereket. De hát akkor nincsen mód arra sem, hogy emberlénye-günk markáns módon megjelenhessen? Vagy kevésbé filozofikusan: napjainkban nincsenek olyan eszmények, célok, amelyekért érdemes feltenni az életünket?

Lehet, hogy szürkébbek ma a hétköznapiok, mint akkoriban voltak. De tennivaló van bőven, hiszen a tág lehetőségek birodalmának még a határához sem értünk, a belépéshez, pedig még sok-sok munka vár ránk. Mások a célok, az ember is sokat változott.

Több mint másfélszáz esztendő után kuszább lett az életünk, de ma is érvényes Kölcsey gondolata: Minden áldozat kicsiny azokhoz képest, amiket a hazának kívánni joga van.

2005

Letöltött ismeret

Nem kétséges, hogy jó magyar szokás szerint ismét átestünk a ló másik oldalára. Azt hisszük, hogy a számítógépek, az informatika mindent megold helyettünk. A kezdet kezdetén még csak arra gondoltunk, hogy a négy alapművelet elvégzését bizzuk majd az okos masinákra. (Ezért is kapták a számítógép nevet, holott a mai szerkenytüket a legkevésbé erre használjuk.)

Így aztán a pénztárosok elfelejtettek összeadni meg kivonni, mert a gépek a visszajáró összeget is kiírják, sőt elkönyvelik a vásárolt tételt, kiírják a raktárkészletből, jelzik, hogy újra rendelni kell. A pécék azonban már sokkal többet tudnak, mint valaha gondoltuk volna. Leszoktatnak például az olvasásról, az önálló ismeretszerzésről. A mama a verselemzést megnézi az interneten, kikopiz néhány részletet, s rossz esetben besöpri a sikert érdemjegy formájában. Így terjed szép lassan az újfajta analfabétizmus. Sok hallgató küszködik a mondatalkotással, amikor felennie kell – hangzott el egy keddi nyíregyházi tanácskozáson. A letöltött ismeret még nem saját ismeret. Ez a felismerés, sajnos,

még nem vált közhellyé, pedig a középiskolákban tanítók naponta panaszo-
lják, hogy most léptek az első osztályba azoknak a szü-
lőknek a gyerekei, akik már alig olvastak.
Pláne szépirodalmat.

Akkor mondjunk le arról a lehetőségről,
hogy a számítógépek intézzenek helyettünk
sok mindent? Felügyeljék a lakást, figyel-
meztessenek bennünket teendőinkre, rendel-
jék meg a kedvesünknek a virágcsokrot, s
tervezzék be a csókos éjszakákat? Jó dolog
az informatika csak élni kell tudni vele.

2005

Startvonalon az ajándék

Nem múlhat el ünnep ajándékok, ajándékozás nélkül. A napokban jelent meg egy híradás arról, hogy a magyar családok decemberben átlagosan százezer forintot költenek figyelmességre. Rögtön eszembe jutott, hogy sokan nem tudnak ennyit fordítani azok megajándékozására, akiket szeretnek, így aztán még tágabbra nyílik az a bizonyos olló. A luxustól a semmiig.

Igazából azon is érdemes meditálni, hogy ebben a felfokozott ajándékozási igyekezetben nincs-e valami ránk erőltetett szerep. A piac kínálata mondhatni óriási, a termékeket el kell adni. Ezért aztán érdemes kialakítani a szégyenérzetet az emberekben: ha nem ajándékozol, nem is szeretsz. De vajon megvásárolható-e a szeretet, korlátozódhat-e néhány napra, a karácsonyi összebújós, várakozás, adakozós hangulatra? Minél többet költünk, annál jobban szeretünk. Amikor az ünnepi asztal mellől felállunk, azt érezzük, hogy egy kicsit teleettük magunkat. Jó lenne pihentetni a gyomrunkat. Így vannak sokan a szeretettel, az ajándékozással is. Letudták Karácsonykor a szeretetet, a figyelmességet.

Kifizették az adót. A szürke hétköznapiakban pedig elmaradhat a minimális figyelem is.

Akkor mit tegyünk? Hiába vagyunk tele kétségekkel, mégis várjuk, hogy azokban a gyertyafényes pillanatokban megérezzük: gondolt ránk valaki. Keresgetett, órákat töltött a kiválasztással, hónapokkal korábban elkezdte a gyűjtögetést, hogy majd megvehesse a maga apró ajándékait. Lélekben ő is készülődik, mert nem akarja elfogadni, hogy rá nem gondol senki, nem tartozik az emberiség létszámába. Erősen hisz benne, hogy nem forintban, nem ezresekben, vagy százazresekben mérik a szeretetet. Vannak még, akikben az érzés sohasem tárgyiasul. Megmarad annak, aminek megszületik: körvonalatlan hullámvásznak, reménykedő feloldódásnak.

2005

Családi pótlékból telefon

Nem tudom, mi lehetne a legjobb reakció azokban a helyzetekben, amelyről írni szeretnék: a nevetés, a sírás vagy a dühöngés? Bár ilyenkor mindig eszembe jut Veres Péter (népi író, hadügyminiszter) egykori elmés megjegyzése azokra az esetekre, amikor az ember nem tud változtatni az adott helyzetben: a trágádomb füstölög, de nem robban.

Így, az ünnepek közeledtével egyre nagyobb mértékben hat ránk a nyomás: ajándékokkal meglepni szeretteinket vagy magunkat. Betértem az egyik üzletbe, s amíg arra váraкоztam, hogy velem is foglalkozzon az eladó, nézelődtem, s akaratlanul is hallgattam, miről folyik a diskurzus. A középkorú házaspár mobiltelefont szeretett volna vásárolni. Már ezen is meglepődtem, mert a megjelenésük nem azt mutatta, hogy erre szükségük lenne. De félre az előítélettel! Az adott helyzetben csak részletfizetés jöhetett szóba. A férjnek nem volt önálló keresete, a feleségnek még kevésbé. Maradt az utolsó lehetőség: a családi pótlék! Három gyerek után kapnak családi pótlékot, ráadásul olyan kicsik még a gyerekek, hogy a törlesztési idő

végéig is kapják, tehát semmi se veszélyezteti a fedezetet.

Azt hittem, nem hallok jól. A kereskedelem még arra is képes, hogy a felelőtlen emberektől elvegye azt a pénzt, amelyet – ahogy mondani szoktuk mostanában – mindnyájunk adóforintjaiból a gyermeknevelés támogatására szán az állam? A mobiltelefon megvásárlása csak egy dolog. A telefonálásért is fizetni kell. S akkor mi marad a családi pótlékból, amelyből finanszírozni kell a ruhát és a cipőt, a reggelit és az ebédet – öt ember számára.

Nem valószínű, hogy megkapják a kölcsönt a banktól – próbált vigasztalni a kereskedő. Nem sikerült neki.

2005

Élet a múltékony időben

Nem tudom, jól van-e így, de minden ember létében szeretne igazolódni. Arra törekszik, hogy nyomot hagyjon maga után, ha már a születése véletlenszerű volt, legalább az élete ne legyen felesleges.

Megszülettünk hirtelen, egyikünk se kérte, kérve kérünk szép jelen, meg ne büntess érte – írta a költő. De hát hogyan érhetjük el ezt az egyik legnehezebb célt?

Igaz lehet, hogy az ember két nagy területen képes önmagát igazolni: nem mindegy, milyen munkát végez, rányomja-e a bélyegét a tevékenységére vagy sem. A másik önigazolási szándék a szerelem, ami ebben a múltékony időben a fennmaradás lehetőségét kínálja. Sokszor azt hisszük, hogy a hatalmas birtokok, a nagy vagyonok: épületek, festmények, arany és drágaság, a különleges kriptá őriz meg bennünket az időben. Pedig azt látjuk, hogy minden tárgyasult emlék megsemmisül az időben és idővel. Városok és emberek lettek semmivé. Álltam Pompeji egyik terén, velem szemben a távolban a Vezúv. Fenyegetően, figyelmeztetően. Láttam a pusztulás képeit, a fájdalom kiáltásait hallot-

tam. Leomlottak a falak, elpusztultak az emberek, de a tégladarabokból össze lehetett állítani a falfestményeket, amelyek bemutatták, hogyan éltek ott az emberek a mindennapokban.

Azt hiszem, a művészet tart meg bennünket az időben. A befogadás, az alkotás és a művészetpártolás. Úgy, ahogy annak idején Maecenas tette, akiről nem tudtunk volna talán semmit, ha nem támogatja a költőket, a művészeket. Ma is erre van szükség, hogy ne az elvadult piac falja fel az alkotókat. Szerencsére van már példa a támogatásra a zenében, az irodalomban, a festészetben és a színházművészetben is.

2005

Gyertyafényes szeretet

Nem tudom, hol van már az a lobogó-gyertyafényes, csillagszórós este, amikor az egész család körülállta a fenyőfát, a hagyomány szerint édesapám énekelt, mi gyerekek inkább az ajándékokra vártunk? Három testvér és a szüleink. Ma már csak a bátyámmal barangolunk a földi tereken, a többiek a virtuális térben várakoznak, hogy eltaláljanak a szívünkhöz. Az életkor nem érdem, csak állapot.

Igen, igen. Erősen szeretném hinni, hogy ma este is sokan állják körül a fenyőfák imbolygó lángocskáit s átérzik az egymáshoz találás kivételes örömét. S nem az a számukra a legfontosabb, hogy az ajándékozási versenyben megállták-e a helyüket. Kitapintható a szeretet. Annak ellenére, hogy Magyarországon elég jelentős a családon belüli erőszak, veri a férj a feleséget meg a gyerekeket. A gyilkossági statisztikákban is meglehetősen jó helyezést értünk el ezen a területen. Jó lenne hinni, hogy ma este, s a következő néhány napban kevesebb lesz az erőszak, mert mindenkit megérint a várakozás hangulata: bennünk is megszülethet valami

más, ami kiemelhet a szürke hétköznapiakból, s az ünnepek múltán úgy csöppenthet vissza, hogy közben mások lettünk, mint voltunk.

Azt hiszem, hogy tavaly meg azelőtt is ezt vártuk. Aztán alig történt valami változás. De azért mégsem vagyunk ma ugyanazok, mint akkor voltunk! A türelmetlenségünk azt mondatja, rosszabbak lettünk. Pedig csak arról van szó, hogy a jó nehezebben ereszt gyökeret bennünk, több gyöngédségre van szüksége. Elkötelezettségre, figyelemre, türelemre. Vannak már ennek is jelei.

A gyertyák lobogó lángjai visszatükröződnek szeretteink szemében, s ez a meleg fény megsokszorozódhat, ha nem engedjük, hogy egy könnyű légáramlat kioltsa a lángot.

2005

Gazdagodás alapfokon

Tavasszal zátonyra futott az a kormányzati elképzelés, amely rendet teremtett volna az alapfokú művészeti képzés rendszerében, a finanszírozásban és a tartalmi kérdésekben is. Az iskolákban évtizedeken át működött énekkar, irodalmi színpad. Lehetett kézműves foglalkozásokat szervezni, gyakorlatilag mindenre volt lehetőség, amire volt hajlandóság és érdeklődés.

Aztán az üzleti szellem betört a közoktatási intézményekbe is, az oktatási törvényben is vannak hézagok, így valakinek eszébe jutott, hogy ki lehetne bérelni egy-két tantermet (ezért pénzt kap az iskola), s az intézmény tanárai (pénzért) délutánonként művészetre nevelik a gyerekeket (nekik gyakran nem kerül pénzbe). Miért rossz ez? – kérdezheti a nyájas olvasó. Mivel minden diáknak joga alapfokú művészeti oktatásban részt vennie, ezért fejkvóta jár. Ettől már csak egy lépés volt hátra, hogy egy gyerek két-három kurzusra is járt (zongorázott, énekelt, balettozott). A szervező pedig felvette érte a háromszoros fejkvótát. Könnyű belátni, hogy a meggazdagodás nem túl nehéz formája állt

elő. Az államnak pedig több milliárdjába került.

Szó volt ugyan róla, hogy egy központi nyilvántartás alapján tudni lehet, ki után, hol vették igénybe a kvótát, de ez olyan bonyolultnak (?) látszik, hogy ez a szoftver még nem készült el. Így aztán csak azt lehet ellenőrizni, hogy egy iskolában ugyanazon gyerekek után ne vegyék fel még egyszer a fejkvótát. De máshol? Itt tartunk most. Akad cégvezető, amelyik több száz ilyen intézményt működtet egész Magyarországon. Ügyes...

2006

Flambírozott alma

Alig halnak el a levegőben a pénteki koncert utolsó hangjai, a Vidor fesztivál is véget ér a ma esti előadásokkal, már csak az eredményhirdetés marad hátra szombaton. Mégse maradnak programok nélkül a megyeszékhely lakói és a városba látogatók. Szombaton délelőtt gyümölcskarnevál, este pedig Omega koncert.

Nem lehet tehát elégedetlen senki sem, hiszen szeptember elején két olyan esemény is zajlik a városban, amelyek arculatot is teremtenek. A rendezés, a vendégszeretet pedig elviszi a város jó hírét. Vannak persze szép számmal olyanok is, akik bosszankodnak, hiszen néhány óráig forgalmas útszakaszokat zárnak le, megnehezedik a közlekedés. Én ebben a dologban megértőbb vagyok, inkább azon szoktam gondolkodni minden évben, hogy mi a gyümölcskarnevál igazi haszna? Ma Magyarországon az első öt hírbe be lehet kerülni azzal, hogy egy általános iskolás naponta megeszik egy-két almát! Meggyőződésem szerint almatermesztő megyénkben sem szeretik igazán az almát. Ezért is álltak át a léalma termesztésre, mert

azzal nincs annyi gond. A nagy üzletekben pedig silány (nem megyei) terméket kínálnak. Az éttermekben nem lehet gyümölcsöt (almát) fogyasztani, sem almából készült ételeket, süteményeket. Flambírozott ananászos csirkemell filéről tudunk, de almásról nem.

Lesz tanácskozás is pénteken, többek között a piaci lehetőségek növeléséről olasz, osztrák és spanyol szakemberek részvételével. Tartok tőle, jövőre még több olasz, osztrák és spanyol gyümölcsöt fogyasztunk majd.

2006

Kötelező olvasmány

A kisfiam nem szeret olvasni. Az ő nemzedékére általánosságban is ez jellemző. Már évek óta elsodorta őket a számítógép, a videó, a televízió. Az erőszak lassan belopta magát a lelkükbe a rajzfilmekén keresztül. Mire felnőttek lesznek, nem csodálkoznak már semmin se: a szemük előtt történik a brutalitás, s ők úgy mennek el mellette, ahogy a távkapcsolón megnyomják a csatornaváltó gombját. A televízióval együtt beköltözött a fejükbe a nyelvi és érzelmi igénytelenség, a bugyutaság és az infantilizmus, ami a plázákban is fennen hirdeti magát. Van-e ebből a helyzetből kilábalás? Méltatlan lenne hozzám, ha azt gondolnám, hogy nincs.

Az ötödikes kötelező olvasmány A Pál utcai fiúk. Molnár Ferenc remekén nemzedékek tanulták meg a hazaszeretetet, a barátság, a helytállás erkölcsi parancsait. Naponta harminc oldal volt az adag, s hangos olvasással, hogy ne lehessen átugrani az oldalakat. A kisfiam olvasott, ketten pedig hallgattuk. Néhány nap után elérkezett a záró fejezethez, s döbbenet hallottuk, hogy elakad a

hangja, meg-megáll az olvasásban, s a szem-
üveg alatt patakokban folyik a könnye.

Majd én! Nemecek Ernő búcsúját olvas-
tam, s néhány mondat után nekem is tovább
kellett adni a könyvet. Így aztán hárman ol-
vastuk az utolsó oldalakat. Mi azért könny-
yeztünk, mert már megértük a veszteséget,
a kisfiam szívét pedig először szorította ösz-
sze a fájdalom: az értékek megsemmisülése
az egyik legnagyobb veszteség.

Talán mégis van remény, mert két könny-
csepp között az látszott, hogy ez a nemzedék
is eljut az igazi könyvekhez.

2006

A nagy titok

Jót s jól! Ebben áll a nagy titok – írta Kazinczy Ferenc egyik híres epigrammájában. A mindenkori társadalmi haladás egyik fontos feltétele, ha mindenki arra kényszerül, hogy a legjobb teljesítményt nyújtsa. De az legalább olyan fontos, hogy az élet olyan területén tevékenykedhessen, ahol erre lehetősége van.

Régóta vita folyik arról, nincs-e túlképzés napjainkban a magyar felsőoktatásban. Szükségünk van-e ennyi – elvileg magasan kvalifikált – szakemberre? Nagy pazarlás, ha a diplomásból cipőbolti eladó vagy kézbesítő lesz. Ezért aztán nyitottá kellene tenni a felsőfokú képzést. Az tanul tovább és ott, aki kifizeti a tandíjat. Úgy, ahogyan évtizedekkel ezelőtt már volt. József Attila takarítást vállalt Bécsben, hogy ki tudja fizetni a tandíjat, aztán beiratkozott a Sorbonne-ra is. Fizetett, tanulhatott. Az állam nem vállalt semmilyen garanciát az állástalálásra sem. Csak válogatott a végzettek közül, s a legjobbnak állást kínált. Mi lett a szegény sorsú, de tehetséges gyerekekkel? Azt mondják, kevés kivételtől eltekintve, nem kallódott el, mert

volt számára megpályázható tandíjmentesség, ösztöndíj. Mindenből a legjobbra van szükségünk: asztalosból, ácsból, pedagógusból, orvosból, színészből egyaránt.

Sokan gondolkodnak még úgy, hogy kellett a rendszerváltás, de szükség van a szocialista állam gondoskodására is. Arra, amelyik eltakarja a gondokat, biztosítja a jövőt. De ez a jövő eltűnt a múlttal, ha jól emlékszem még 1989-ben.

2006

Erény-e a naivitás?

Az emelje fel a kezét, aki egy kis többletmunkával nem szeretne több pénzt keresni? Ráadásul úgy, hogy költségként – ha valamennyire ügyes – az egészet el tudja számolni? Nem látok egyetlen kezét sem a magasban! Nincs ebben semmi hiba. Csakhogy a társadalom az adófizetés szempontjából is két részre szakadt. Az egyre nehezebb helyzetbe kerülő állampolgár érthető módon érzékeny lett, hiszen azt tapasztalja, hogy hülyének nézik a nem adózók.

Napjaink magyar társadalmában sok még a hazugság, a zavaros, át nem gondolt megoldás. A színlelt szerződések kapcsán most az egészségügy került a figyelem középpontjába. Az orvos teljes munkaidőben kidolgozta magát, majd fáradtan ügyeletet vállalt, s onnan ment a főhivatásába. Miért is? A kórháznak jó volt, mert költségként (nem munkabéreként) számolhatta el, majd panaszkodhatott, hogy a dologi költségekre nincs pénze. Az orvos költségként elszámolhatta a számla ellenértékét. Így aztán lényegesen több bevételhez juthatott, s kikerülhetette az engedélyezett munkaidő-keretet is. Kinek nem

volt ez jó? Leginkább a betegnek, ha fáradt s túlhajszott orvossal találkozott.

A kórház így tudta megtartani a szakorvost, aki anyagilag így tudott előrejutni. A tiszta, átlátható helyzet azonban mindennél fontosabb. Amíg nem éljük meg, hogy érdemes legálisan többletteljesítményt nyújtani, s a megfizetett adó után is marad elegendő, ráadásul a társadalmi megbecsültségünk is növekszik, addig a kiskapukat keressgéljük, s azt is elfelejtjük, hogy valamikor ünnepélyes keretek között esküt tettünk.

2006

Kiabálnak a virágok

Az idén nem köszöntöm fel az édesanyámat. Tavaly még görcsbe ránduló szívvel gondoltam rá, számoltam a napokat is, meg attól remegtem, hogy korban egyre közelebb kerülök hozzá. S annyi tervem van még, annyi mindent nem éltem át, annyi mindennek nem örültem még, s olyan sokféle fájdalom került el eddig.

Anyák napja után három héttel nyolcvanhat évesen örök éjszakába merült. Most csak egy lobogó gyertya imbolygó fényében kereshetem azt az asszonyt, aki az édesanyám volt. Aki megszenvedte a nagy gazdasági világválságot, a háborút, a fogság miatt a három gyerekkel való egyedüllétet. Aztán az ötvenes évek padlássöprő, adópréses időszakát, a kötelező beszolgáltatás keserű hónapjait. Bacsó Péter A tanú című filmjét akár a mi családunkról is készíthette volna, hiszen édesapámat tiltott sertésvágás miatt hat és fél évi börtönre ítélték. Kolhozosítás, majd ötvenhat, majd új honfoglalás egy Debrecen környéki tanyavilágból a Mátrában, egy bányászvárosban. Életmódváltás, sorsváltás.

Anyá volt-e igazán? Lány korában „el-

adták” egy vásárban, elszakították attól, akit szeretett.

Nézem a fényképét báli ruhában, éppen tizennyolc éves. Gyönyörű volt. Szült hét gyereket, kettő meghalt szüléskor. Teltek az évek, megkeseredett, a betegségek bezárták önmagába.

De az anyák napi virágok ott kiabáltak mindig az asztalon. Megmutatták az élet szépségét, az örömet és a fájdalmat is.

2006

Lángoló autók

Kedden hajnalban nagyon szégyelltem magam. Elsősorban azok miatt, akik a közszolgálati televízió székháza előtt családi fotókat készítettek, vagy bámulták a felborított, kigyulladt autókat, behúzták a nyakukat, amikor egy-egy Molotov-koktél lángcsóvát vetve felrobbant. Nézték, ahogyan egy maroknyi csoport a földre húzza a tiltakozásukat, vandalizmussá silányítja a véleményüket.

Szabadságot! – üvöltötték sokan. Milyen hatalmas lehet a műveletlen indulat, amelyik nem tudja, hogy az egyén szabadságának a határa a másik ember szabadsága! Még mindig ott tartunk, hogy csak nekünk lehet igazunk. Ha nem, akkor megverjük a feleséget és a gyereket, előkapjuk a kést vagy lángba borítunk néhány autót. A szabadság felelősség is, felismerése annak is, hogy a szabadság a lehetőségeim, a képességeim függvénye is. S ennek a megvalósításában sohasem akadályozhatom a másik embert. Nyíregyházán is, Budapesten és másutt is hangoztatták a tüntetők a rendszerváltás igényét. Ha a kapitalizmusban élünk, akkor talán a szocializmusra gondoltak? Vagy inkább arra, ha a

jobboldal van kormányon, minden jól van, ha a baloldal, akkor rendszerváltásra van szükség?

A demonstráció egyik pontján, amikor már mindenkit a vesztőhelyre küldtek, hangosan elítélték Trianont, hadd hallják a szomszédaink is.

Talán lesz a politikának annyi bátorsága, hogy felmérje, mi vezetett ennek a helyzetnek a kialakulásához. Csakhogy az emberek a rendszerváltás óta állandóan azzal szembesülnek, hogy a politikusok nagyok a szóban, kicsik a tettben.

2006

Tartalomjegyzék

Századvégi időfutás	5
Álmodozó magyarok	11
Ha elül a harangszó	18
Határtalanul	25
Helyünk a világban	32
Próféták	36
Rendezni közös dolgainkat	42
A félelem kísértetei	46
Tele a zsebünk a bölcssek kövével	53
Akikből apácák lesznek	61
A szeretet megtartó vonzásában	67
A félelem szorításában	75
A folyón nem lehet átgázolni	82
A hétköznapi méltósága	85
Elfogadni, ami van	90
Elvárásol a történelem	95
Értékek nyomában	102
Aki túllép önmaga határán	106
A kilakoltatott szerelem	112
Szabadság és szerelem	120
Egymásnak felelgető lelkek	128
Az emlékezet útvesztőjében	134
A siker és bukás	140
Szemben az egész világgal	144
Összehajolni a szeretetben	150

Meghalni az égbolt alatt	154
Szendvics helyett pisztoly	158
Csatlakozás Európához	160
Kivételes pillanatok	162
Közlekedési káosz	164
Nyomorultak	166
Töretlen gerinc	168
Honfoglalók	170
Kasztosodás	172
Hétköznapi történelem	174
Kifulladásig	176
Kátyúztatunk	178
Lobogó zászlók	180
Nyolcszáz millió	182
Szabadságfok	184
Magányba szorítva	186
Adventi remények	188
Forog az idegen	190
Pislákoló fények	192
A magyar dráma ünnepe	194
A tudás ára	196
Nyugathoz tartozni	198
Érzés és szándék	200
A kék bolygó	202
Lélekben és testben	204
Inkubátorban a szeretet	206
Csatlakozás Európához	208
Háború vagy béke	210
Álmodozás minimálbérért	212
Akik kimaradnak az újságból	214
Amit kérni kellene	216

A lobogó láng fénye	218
Ebéd táskából vörösborral	220
Ésszel mér az ember	222
Egy lépésnyire a Kánaántól	224
A valóság kultúrája	226
Kossuth Lajos azt izente	228
Történelmi visszaszámlálás	230
Nem mind arany, ami fénylik	232
Anyanyelv és gondolkodás	234
Magánügy-e a tudás?	236
Történelmi emlékezetünk	238
Igenek és nemek	240
A győztesek és a vesztesek	242
Keserű lett az ünnep	244
Az érettségi útvesztői	246
Akik a csúcson vannak	248
Távol még, de már egyre közelebb	250
Teljesíthető eszmények	252
Letöltött ismeret	254
Startvonalon az ajándék	256
Családi pótlékból telefon	258
Élet a mulékony időben	260
Gyertyafényes szeretet	262
Gazdagodás alapfokon	264
Flambírozott alma	266
Kötelező olvasmány	268
A nagy titok	270
Erény-e a naivitás?	272
Kiabálnak a virágok	274
Lángoló autók	276

Betűrendes címmutató

A félelem kísértetei	46
A félelem szorításában	75
A folyón nem lehet átgázolni	82
A győztesek és a vesztesek	242
A hétköznapiok méltósága	85
Egy lépésnyire a Kánaántól	224
A kék bolygó	202
A kilakoltatott szerelem	112
A lobogó láng fénye	218
A magyar dráma ünnepe	194
A nagy titok	270
A siker és bukás	140
A szeretet megtartó vonzásában	67
Összehajolni a szeretetben	150
A tudás ára	196
A valóság kultúrája	226
Adventi remények	188
Aki túllép önmaga határán	106
Akik a csúcson vannak	248
Akik kimaradnak az újságból	214
Akiből apácák lesznek	61
Álmodozás minimálbérért	212
Álmodozó magyarok	11
Nem mind arany, ami fénylik	232
Amit kérni kellene	216
Anyanyelv és gondolkodás	234

A folyón nem lehet átgázolni	82
Az emlékezet útvesztőjében	134
Az érettségi útvesztői	246
Családi pótlékból telefon	258
Csatlakozás Európához	208
Csatlakozás Európához	160
Ebéd táskából vörös borral	220
Egy lépésnyire a Kánaántól	224
Egymásnak felelgető lelkek	128
Élet a múltékony időben	260
Elfogadni, ami van	90
Elvárászol a történelem	95
Erény-e a naivitás?	272
Értékek nyomában	102
Érzés és szándék	200
Ésszel mér az ember	222
Flambírozott alma	266
Forog az idegen	190
Gazdagodás alapfokon	264
Gyertyafényes szeretet	262
Ha elül a harangszó	18
Háború vagy béke	210
Határtalanul	25
Helyünk a világban	32
Hétköznapi történelem	174
Honfoglalók	170
Igenek és nemek	240
Inkubátorban a szeretet	206
Kasztosodás	172
Kátyúzgatunk	178
Keserű lett az ünnep	244
Kiabálnak a virágok	274

Kifulladásig	176
Kivételes pillanatok	162
Kossuth Lajos	228
Kötelező olvasmány	268
Közlekedési káosz	164
Lángoló autók	276
Lélekben és testben	204
Letöltött ismeret	254
Lobogó zászlók	180
Magánügy-e a tudás?	236
Magányba szorítva	186
Meghalni az égbolt alatt	154
Nem mind arany, ami fénylik	232
Nyolcszáz millió	182
Nyomorultak	166
Nyugathoz tartozni	198
Összehajolni a szeretetben	150
Pislákoló fények	192
Próféták	36
Rendezni közös	42
Startvonalon az ajándék	256
Szabadság és szerelem	120
Szabadságfok	184
Századvégi időfutás	5
Szemben az egész világgal	144
Szendvics helyett pisztoly	158
Távol még, de már egyre közelebb	250
Tele a zsebünk a bölcsek kövével	53
Teljesíthető eszmények	252
Törtetlen gerinc	168
Történelmi emlékezetünk	238
Történelmi visszaszámlálás	230

A kötet megjelenését támogatták

Pro Rehabilitáció Foglalkoztató, Kereskedelmi
és Szolgáltató Kft., *Nyíregyháza*
Városi Galéria, *Nyíregyháza*
Megyei Közgyűlés, *Nyíregyháza*
Monéta Kft., *Nyírbátor*
Tukacs István alpolgármester, *Nyíregyháza*
Nyírség Szakmai Továbbképző Kft.,
Nyíregyháza
Nyírkartográfia 2000, *Nyíregyháza*
TEAM-VILL, *Nyíregyháza*

Segítségüket ezúton is köszönöm.